

Katoliški Obzornik.

Urejuje in izdaja

dr. Aleš Ušeničnik.

Letnik VII. — Zvezek II.

V Ljubljani, 1903.

Tiska „Katoliška Tiskarna“.

Vsebina II. zvezka.

	Stran
Leon XIII. (Dr. Aleš Ušeničnik.)	
M. Dr. Vogüé o papeštvu: papeštvo edina avtoriteta!	105
Leon XIII. — reformator človeštva	107
Zoper intelektualno anarhijo	109
Zoper moralno anarhijo	110
Zoper politično anarhijo	111
Zoper socialno anarhijo	115
Potreba molitve	116
Tomaž Akvinski ali Kant? (Dr. Jos. Jerše.)	
Moderna filozofija nima znaka resnice	118
Temeljna zmeta modernega modroslovja	119
Resnica krščanske filozofije	123
V moderni filozofiji ni pravega napredka	125
Napredek krščanske filozofije	130
Katoliška cerkev in kultura. (Dr. Frančišek Ušeničnik.)	
Zakaj aktualno vprašanje? Schopenhauer o katolicizmu kot religiji pesimizma	132
Namen religije in kultura. — Napačno umevanje	136
Prvi namen katoliške cerkve — posvečevati narode — religiozno-etična kultura	136
Drugotno tudi časna sreča. — V čem je zemeljska sreča	137
Cerkev in ekonomična kultura	138
Cerkev in socialno-juridična kultura	139
Cerkev in idealna kultura	143
Cerkev le zoper moderno hiperkulturo za enoto in harmonijo kulturnega razvoja	148
Kaj je hiperkultura? — Simptomi hiperkulture	149
„Memento vivere!“ „Naj živi življenje!“ — Samomor	150
Štatiistična tabela o samomorih	153
Masaryk o samomoru	154
Sklep	154
Gospodarski razvoj na Slovenskem v srednjem veku. (Dr. J. Gruden.)	
Görres: „Kopljite globlje, povsod zadenete na katoliška tla!“	155
Kmetijstvo in obdelovaje zemlje v srednjem veku.	
Vpliv cerkve. — Vpliv brižinske in briksenške škofije. —	
Vpliv samostanov	156

Leon XIII.

Ob petindvajsetletnici papeževanja.

Papeštvo nima svoje moči samo iz sebe, ampak od Kristusa. Zato katoličani spoštujemo v papežu Kristusovega namestnika, pa naj bi si bil papež osebno tudi manj časten, manj vreden, morda celo nevreden. Že Leon Veliki je lepo izrazil to misel, da tudi nevreden dedič deduje Petrovo vrednost, čast in oblast.¹⁾ Sv. Katarina sienska, ta versko in politično mogočna osebnost XIV. stoletja, je izrekla le živo versko prepričanje svoje dobe, ko je dejala, da katoličani moramo biti pokorni papežu, ko-bi bil le-ta tudi še tako nevreden. Savonarola, mož, ki bi bil lahko velik reformator toskanske cerkve, je tragično končal svoje življenje, ko je izgubil to idejo izpred oči. Dvignil se je proti Aleksandru VI., papežu osebno nevrednemu, a reprezentativno vendarle namestniku Kristusovemu, in njegova usoda je bila odločena. Politično mu sovražni tekmeči so izrabili to njegovo versko zablado in Savonarola je moral umreti na grmadi!

Če osebna nevrednost ne more vzeti papeštvu moči in oblasti, mu je more vzeti toliko manj osebna nesposobnost, preproščina in neveščina.

Francoski akademik M. De Vogüé je v epilogu znane prekrasne knjige „Le Vatican, les Papes et la Civilisation“²⁾ duhovito razvil to misel.

Mislimo si modrega moža, ki stoji ob rakvi mrtvega papeža v sikstinski kapeli, ter razmišlja vse zgodbe papeštva od početka

¹⁾ „B. Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans suscepta Ecclesiae gubernacula non reliquit... Cuius in sede sua vivit potestas et excellit auctoritas... Cuius dignitas etiam in indigno herede non deficit...“ (Sermo I. al. III. in annivers. assumpt. ad pontificatum.)

²⁾ Pg. 771.

do današnjega dne Odprta je pred njim knjiga človeške zgodovine in v tej knjigi bere, kaj je bilo človeštvu papeštvo... Četa mož razmisli vse, če se potem ozrè še v svojo dobo, v dobo polno zmot, polno brezupa, polno egoizma, v dobo, ko najboljši čutijo vso onemoglost, pomoči človeški družbi, tedaj bo znal še bolje ceniti papeštvo. In ko bo videl skoraj potem v večernih urah svetlikajočo z oken vatikanskih lučko novega papeža, tedaj ne bo vpraševal, je li novi papež presežen genij ali pa le neznamen in preprost brat prvega ribiča. Naj bo tak ali tak, on je avtoriteta, oblast, edina avtoriteta na svetu (ki je porušil vse druge oblasti); on je pilot, krmar, in kadar ni več drugih rednih oficirjev, je krmar in naj bi si bil tudi zadnji mornar, ker edini ume kompas, tudi edini moralni glavar na barki. O belem dnevu, ko je morje mirno, ko se vidi obrežje, se morda ne brigajo zanj; potniki so razumni ljudje in mnogo vedo; dobro poznajo zemljo; mnogo so potovali in znanstveno opazovali svet; ni treba, da bi jih kdo vodil. A pride noč, nastane vihar; tedaj izginejo vsi ti pomočki; le skrivnostna igla je tu, ki jo ravna neznana sila... Nagon samohrane bo gnal tedaj ljudi h kompasu ob svetilki, k brodarju, ki bdi ob njem tam gori, ki se ozira nanj z mirno zavestjo, h krmarju, ki čuje po tolikih vekih v delavni samoti vatikanski!

Papež je avtoriteta; papež je edini rešilni krmar na barki človeštva, pa naj si bo učen ali preprost, dà, naj si bo tudi osebno nevreden! Božji duh čuva in bdi, da tudi nevreden papež ne obrne krme k blodnim ciljem in ne zvodi ladje med pogubne krnice in pečine!

Zakaj govorimo danes o tem? Zato, da prav doumemo veliko slavje, ki je letos praznuje krščanski svet! Zato, da prav doumemo, zakaj se te dni ves krščanski svet z radostnimi pogledi obrača v Rim, tja k velikemu krmarju Leonu XIII., ki že petindvajset let ravna in vodi rešilno ladjo po morju časovnih zmot in zablod v mirno пристanišče miru, sreče in resnice!

Bili so temni časi, ko so stali na brodu sv. Petra možje omadeževani, malo vredni visoke časti in oblasti.¹⁾ Težko je bilo katoličanom tedaj! A spominjali so se besedi božjega Učitelja: „Na stolu Mojzesovem sede pismarji in farizeji. Vse tedaj, karkoli vam

¹⁾ Cf. Dante: Paradiso c. XXVII.

rekó, izpolnjujte in storite; po njih delih pa nikar ne delajte, ker pravijo, pa ne storé!“ (Mat. 23, 2, 3.) Hvala Bogu, ti časi so minili! In zopet so bili časi, ko so vodili ladjo sv. Cerkve možje, neomadeževani sicer, a malo sposobni za tako težko nalogo. Težko je bilo katoličanom tudi tedaj! A zopet so se spominjali besedi Odrešenikovih: Ne bojte se, „jaz sem z vami vse dni!“ (Mat. 28, 20.) In hvala Bogu, tudi ti časi so minili! Papeži naše dobe so bili vsi možje umni in modri, in kar je več, možje neomadeževani in sveti! Če se ozremo na vrsto papežev izza francoske revolucije sem, vstajajo pred našim duhom podobe, ozarjene s čistim sijem svetosti, možje mučeniškega heroizma, vsi prevzeti od velikega svojega zvanja! A v tej svetli vrsti ima častno mesto papež naših dni, Leon XIII.!

Leon XIII. je papež, ki se v njem strinja avtoriteta z bogomodro osebnostjo. Leon XIII. je nam katoličanom papež in vernikom svetel zgled, a je obenem mož, čigar velikemu duhu se klanja tudi profani svet. Leon XIII. je velik kot državnik, filozof, sociolog, poet, a največji seveda je kot papež, ki strinja vse svoje izredne moči in velike zmožnosti v službi za Boga in cerkev, za krščanstvo in človeštvo. Dosti je torej vzrokov, da se o petindvajsetletnici njegovega papeževanja raduje ves krščanski svet!

Naš namen ni in ne more biti opisati o tej priliki vse delo Leona XIII. To bo naloga cerkvene zgodovine. Predstavimo si le v velikih potezih podobo Leona XIII. kot reformaterja moderne družbe!

Najpogubnejši znak naše dobe je — anarhija. Splošna anarhija; anarhija intelektualna in moralna, politična in socialna! V duši posameznika, v družini, v državi — povsod razdor!

Francoska revolucija je proklamirala človeška prava, človeške svoboščine proti absolutizmu prejšnjih dob, a s tem je le vrgla človeško družbo iz ekstrema v ekstrem. S historičnim pravom je zavrgla tudi neoddatno božje pravo in tako izprevrgla svobodo v razbrzdanost. Libertas (svoboda) je postala libertinizem! V umovanju si je mesto resnice osvojilo svoje mnenje, subjektivizem, agnosticizem. Le tvoje mnenje je resnica; česar ti ne dosežeš in obsežeš, tega ni! Odtod intelektualna anarhija! Morali so izpodmeknili stalne metafizične osnove. Morala je po-

stala moda, časovna moda, ki se po potrebah ali pa tudi brez potrebe izpreminja; etiketa, ki te veže v salonu, o belem dnevu, a je le neka konvencionalna laž. A močni duhovi se malo brigajo za take konvencionalne laži; moderni „nadčlovek“ se malo meni za modo in etiketo; saj prav sam s svojo neženirano originalnostjo stvarja novo etiketo in novo modo. Zato se moderni „nadčlovek“ — in tak „nadčlovek“ je zaželen ideal premnogih! — tudi malo briga za moralno. Da, zdi se, da mu je poseben užitek, če more teptati in gaziti to, kar je bilo človeštvu doslej svetega in nedotekljivega! Dodati moramo le še, da je tak „nadčlovek“ ne le mož, ampak da se vedno bolj množe tudi visoke moderne „nadžené“! Odtod moralna anarhija v sodobni družbi! S tem, da je revolucija raztrgala etične vezi, je na videz človeka osvobodila, a v resnici ga je le zasušnjila sili. Ko ni bilo skupnih vezi, je revolucija uvedla politiko večine. Toda politika večine je le politika sile. In če je dovoljena sila večini, je sme rabiti pač tudi manjšina, če jo more. Odtod politična anarhija! Ena najbolj usodnih zmot za človeško družbo pa je bila, da je revolucija v svojem razbrzdanem svobodoljubju za poedinca prezrla, kako nemogoča je človeška družba brez družabnosti, kako nemogoč je socialni organizem brez socialnosti! Revolucija je osvobodila delavca, a dala je svobodo tudi kapitalistu, da ga prisili v „svobodno“ delavsko pogodbo, ki je mnogokrat najhujša sužnost. Odtod socialna anarhija! Odtod tiste strašne krize, ki groze človeštvu z novo, nedogledno usodnejšo, socialno revolucijo!

Leon XIII. je z bistrim pogledom dozrl in doznal vzroke in počela teh strašnih kriz. Vseh petindvajset let neumorno delavnega papeževanja je bilo posvečenih veliki reformi človeške družbe. Proti anarhiji idej je bilo treba uveljaviti gospodstvo idej! In zares vidimo, kako je izšla okrožnica za okrožnico, katerih vsaka je bila glasnica velikih idej; velikih rešilnih idej, izvirajočih iz ene ideje, ideje krščanske! Leon XIII. je spoznal in takoj v prvi okrožnici¹⁾ tudi izpovedal, da more rešiti človeško družbo le krščanstvo. Zato se je pa tudi zavedal, da čaka veliko delo upravnjega, papeža. Papež, prvi učitelj krščanstva, mora biti tudi prvi reformator človeštva!

Najprej je Leon XIII. proti intelektualni anarhiji postavil krščansko filozofijo. Že l. 1879. (4. avgusta) je izšla

¹⁾ „Inscrutabili“ 21. aprila 1878.

nesmrtna okrožnica „Aeterni Patris“ o krščanski filozofiji. Zakaj, kakor pravi papež sam v le tej okrožnici, človeškega delovanja vodnica je pamet. Če um izgreši svoje cilje, jih le preda izgreši tudi volja. Vse ideje, in zato tudi blodne ideje, imajo v sebi tendenco, da se uveljavijo v življenju in ostvariijo v delovanju. Zato, pravi papež, je eden najmočnejših virov vsega zla v sodobni družbi blodna filozofija. Zavrgli so krščansko filozofijo, bogato dediščino človeštva, ter šli vsak po svoji poti v pustiv iskat nove resnice, a našli so le svoje mnenje, tako raznotero, kakor je sploh raznotero človeško mnenje, in ta mnenja, raznotera in mnogokdaj nasprotna, so postavljali za resnico. Kaj čuda, če je človeštvo izgubilo vero v resnico in se začelo pogrezati v umski nihilizem. In ker se na resnici snuje ves moralni in socialni red, kaj čuda, da je umski nihilizem postal rodišče tudi moralnega in socialnega nihilizma? Zato je videl Leon, da je prvo, kar je potrebno, zdrava, veljavna filozofija. Prava filozofija je močna obramba resnice in prav s tem močna obramba tudi moralnega in socialnega reda. A ni je filozofije, ki bi v tako veličanski sintezi strinjala vse pridobitve človeškega duha, kakor filozofija sv. Tomaža Akvinca. Tomaž ni zamislil svoje filozofije, marveč je le od bogatih zamisli človeškega duha, od tega, kar je zamislila do njegove dobe človeška veda, poganska in krščanska modrost, odmisllil počela (principe), vodilne ideje, ter te s svojim mogočnim umom strnil v veličasten sistem. Filozofija sv. Tomaža je torej prava „philosophia perennis“. A je tudi krščanska filozofija, ker se je v njej pokazala lepa harmonija med človeško pametjo in krščanstvom, med vedo in vero. Zato je tudi Cerkev vzprejela to filozofijo in jo skrbno gojila v svojih šolah. In prav to filozofijo, ki tako harmonično družijo profano in sveto vedo, je proglasil Leon XIII. kot izreden pomoček, da združi zbegane duhove v eni resnici in da uveljavi gospostvo edino rešilnih krščanskih idej! V tem je pomen okrožnice „Aeterni Patris“ in bodočnost bo pokazala, kako veliko delo za človeštvo je započel Leon XIII., ko je ustanovil s svojo avtoriteto novo čisto filozofijo sv. Tomaža!

Ko je dal Leon XIII. s krščansko filozofijo človeštvu umstveni pravec, mu je začel tudi tolmačiti velike ideje te filozofije in njih blagodatno moč za tako nujno reformo človeške družbe.

Ker je bila napak umevana svoboda kalni vir moralne anarhije, zato je Leon XIII. v posebni okrožnici tolmačil moderni družbi idejo svobode. Okrožnica „*Libertas*“ (20. junija 1888) je pravi kodeks krščanske svobode. Z jasno analizo je določil Leon XIII. v tej okrožnici pravi pojem svobode, narurne, moralne, socialne. Z isto jasno analizo pa je tudi razkrojil liberalizem v razne oblike, v katerih se javlja, ter dokazal, da je liberalizem, naj se javlja v tej ali oni obliki, le pogubna potvara resnične svobode. S tako dobljenimi načeli presoja prevarljive moderne „svoboščine“: svobodo bogoslužja, svobodo besede, svobodo pouka, svobodo vesti, vztrpnost. Mirno in jasno loči resnico od zmote, pravico od zablode. Svoboda, pravi Leon, je najodličnejši dar prirode, ki daje človeku dostojanstvo in gospodstvo. Toda to gospodstvo lahko rabi človek dobro, lahko tudi slabo: iz rabe svobode največje dobro ali pa tudi največje zlo! Razbrzdana svoboda peha človeštvo v najhujšo sužnost. Pravec svobode je večni božji zakon. Brez tega se izpremeta svoboda vladarjev v tiranijo, svoboda podložnikov v anarhijo! Zato je bila Cerkev, glasnica božjih zakonov, vsekdar tudi najmočnejša obramba svobode. Liberalizem, ki taji božje gospodstvo in zameta vrhovni božji zakon, utira le pot libertinizmu: v nravnem redu moralni anarhiji, v socialnem redu socialni anarhiji in tiraniji.

V tej okrožnici sega Leon XIII. preko moralnega reda tudi že v socialni in politični red. Čuda tudi ni! Saj ni dvojne vesti: ene za zasebno, druge za javno življenje. Božji zakon obsega vsega človeka v vsem dejstvomvanju. Prav tako je morala potrebna tudi družbi; dà, brez nravnih osnov je družba nemogoča. Kakor se snuje nravnost (morala, etika) na metafiziki in religiji, na velikih vprašanjih „odkod in kam?“, na velikih idejah o Bogu, posmrtnosti, odgovornosti: tako pa se snuje tudi socialni in politični red na etiki, na etičnih idejah pravičnosti in ljubezni. Ta resnica tiči v zavesti vseh. Saj vsi priznavajo, da more biti le pravičnost podlaga kraljestev (*iustitia fundamentum regnorum*), da more le človekoljubje združiti narode na vzajemno delo za blaginjo človeštva!

Kakor liberalizem ni le privatna zmota, marveč blodna ideja, ki sega globoko v vsa politična in socialna vprašanja, tako tudi ni mogoče govoriti o pravi svobodi brez ozira na politični in socialni red. Zato govori Leon v tej okrožnici tudi o politični in

socialni svobodi. Zlasti poudarja, da Cerkev tudi ni proti demokraciji, marveč le proti anarhiji.

Proti politični anarhiji je izdal Leon poleg te še celo vrsto okrožnic.

L. 1881. (29. junija) je izšla okrožnica „*Diuturnum*“ o politični oblasti. V tej okrožnici dokazuje Leon, kako je v neizmernih blodnjah naše dobe edino rešilna krščanska ideja o avktoriteti. Avktoriteto priznavajo vsi; vsi vedo, vsi čutijo, da je nemogoča država brez počela edinstva in da je tak princip enote avktoriteta. Toda mnogi so zašli v mnenje, da je edini vir avtoritete in politične oblasti ljudska volja. Papež dokazuje, kako zmotno in pogubno je to mnenje in kako je ž njim sankcionirana revolucija. Oblast je od Boga, početnika človeške družbe. To krščansko načelo, ki se popolnoma strinja s pametjo, daje trdnost, moč in veljavo vladarjem in državam, je vir pravičnosti in podložnikom najboljše jamstvo svobode. Pač zanesljivejša je svoboda, če jo jamči božja avktoriteta, kakor pa če je odvisna od izpremenljive samovoljnosti političnih strank in večin! In dostojnejše je človeku služiti Bogu kakor pa služiti ljudem!

L. 1883 (1. novembra) je Leon XIII. izdal okrožnico „*Immortale Dei*“ o osnovi krščanskih držav. Le ta okrožnica razmatra zlasti razmerje med državo in cerkvijo. Cerkev imajo mnogi za sovražnico države in kulture. Že Avguštin, pravi Leon XIII., je ovrgel to kleveto v nesmrtnem delu o državi božji (*De Civitate Dei*). Toda kleveta ne miruje in v naši dobi je nastalo iz te klevete kar novo, moderno državno pravo. Leon primerja to moderno pravo z načeli krščanske filozofije o državi in dokazuje, da je ni boljše osnove držav, kakor pa jo nudi krščanstvo.

Katera pa so krščanska načela o državi?

Človek je po naravi socialno bitje. Družba je nemogoča brez socialne oblasti. Torej je od Boga, početnika prirode, družba, od Boga tudi socialna oblast. Socialna oblast ni z nobeno obliko, vladavino, nujno zvezana. Ostvarja se lahko v tej ali oni obliki, da le služi občni blaginji. Vzor vsakega vladstva je vladstvo božje. Vlada mora torej biti pravična in očetovska, ne v prid nekaterim, marveč v občni blagor. Vladarji so odgovorni Bogu za svojo vlado. Kakor pa je od Boga socialna oblast, tako pa je tudi od Boga dolžnost pokorščine. Kdor se ustavlja socialni oblasti, se ustavlja božji volji. Revolucija je zločin tudi proti Bogu.

V tako osnovani državi ima seveda javno pravo religija. Če država črpa svojo moč in oblast iz božje moči in oblasti, se pač ne more in ne sme vesti kakor da Boga ni. Država mora javno izpovedati religijo in sicer izpovedati religijo tako in takó, kakor jo Bog hoče. Sveto torej bodi vladarjem božje ime! Je pa za to še drug razlog. Državljanov zadnji in najvišji cilj je onkraj v posmrtnosti, kamor jih vodi religija. Če naj torej država zares služi pravi blaginji državljanov, ne sme ovirati vpliva religije, marveč ga mora pospeševati in krepiti. Da pa je edino prava religija tista, ki jo je ustanovil Jezus Kristus in izročil svoji Cerkvi, tega pametnemu človeku ni težko uvideti.

Kristus je ustanovil Cerkev kot pravo, vesoljno, neodvisno, samopravno, nadnaravno družbo. Na svetu je torej dvojna oblast: cerkvena in svetna; ena za božje, druga za človeške reči. Vsaka ima svoje meje, vsaka dosledno svojo dejavnost in svoje področje. Kar je v človeštvu božjega, kar svetega, kar tičočega se duš in bogočastja, to je izročeno oskrbi države božje, Cerkve; kar pa je zgolj svetnega in političnega, to je v oskrbi svetne države.

V tako osnovani državi ima vsako pravo svojo veljavo; državljanom državna oblast ni v oviro, marveč v pomoč, da razvijajo svoje sile in združno teže za svojimi cilji; nedotekljiva je družina; zakoni so v občni blagor; socialno življenje vladata pravičnost in ljubezen.

Leon XIII. zopet poudarja, da Cerkev ne obsoja nobene vladavine (oblike vladstva), da ni proti demokraciji, da nikakor ne zameta politične svobode, marveč le svobodo tajiti Boga, prezirati božje zakone, rušiti družabni red. Tudi ni Cerkev proti napredku; Cerkev je le proti svobodni misli, ki se imenuje svobodna, ker je apostatična, a vede, kulturnega napredka se Cerkev veseli, saj je resnica od Boga in zopet vodi k Bogu!

Končno tolmači Leon v tej okrožnici dolžnosti krščanskih državljanov.

O tem vprašanju namreč o dolžnostih krščanskih državljanov, je izdal Leon XIII. še posebno okrožnico „*Sapientiae christianae*“ (10. jan. 1890).

Zopet toži Leon, da je največ zla krivo le to, da ni več v narodih krščanske modrosti. Človeštvo je silno napredovalo, a ne v spoznanju božjem. Materialni napredek je velikanski, toda v religioznem in moralnem oziru vlada strašna dekadenca. In vendar

se brez religije tudi države ne morejo dolgo vzdržati! Države naše dobe vzdržuje sila, a sila brez religije je malo močna, kakor dokazujejo žalostne zgodbe naših dni. Če kdaj, je treba dandanašnji krščanske modrosti! Krščanska načela morajo zavladati ne le v zasebnem, marveč tudi v javnem življenju.

Državljeni morajo ljubiti pozemeljsko domovino, ljubiti do smrti, a dolžni so tudi in še bolj ljubiti Cerkev, ki je država božja. Ena ljubezen ne nasprotuje drugi, saj je obojna ljubezen iz istega večnega vira, iz Boga. Če kdaj drugo terja Cerkev, drugo država, je to le vsled krivde ljudi, in tedaj velja načelo: treba je Boga bolj slušati kakor ljudi! To ni noben upor. Zakaj zakon, ki nasprotuje božjemu zakonu, ni zakon, marveč le potvara zakona. Zakoni črpajo vso moč iz božjega zakona. Sveta je katoličanom socialna oblast, toda če država ukazuje kaj, kar nasprotuje religiji, tedaj je pokorščina zločin.

Dandanašnji povsod divja boj zoper Cerkev. Zato se morajo katoličani truditi, da prav in globoko pojmujejo svojo vero, da jo branijo proti tolikerim zmotam, da se bore za Cerkev. Vsi morajo biti apostoli resnice. A treba je tudi, da je to delo složno. Cerkev je družba, zato mora biti tudi delovanje nje udov, delovanje katoličanov, socialno. Treba je najprej edinstva v mišljenju. Pravec našega mišljenja bodi božje razodetje in nauk Cerkve!

Cerkev ni politična družba, marveč svoja družba, višja od vsake človeške družbe. Zvesto čuva svoje pravo, a se ne meša v tuje pravo. Cerkev ne zameta nobene vladavine, če le daje religiji in npravnosti tisto mesto, ki jima gre. Zato tudi katoličani ne smejo vlačiti Cerkve v politično strankarstvo. Toda sveta bodi vsem religija! In religiozne morajo biti tudi države. Če je religija v nevarnosti, tedaj morajo vsi složno v boj v obrambo resnice in pravice!

Cerkev in država imata vsaka svoje meje. Toda človek ni le socialno, marveč obenem tudi moralno in religiozno bitje. Zakoni države se morajo torej ozirati tudi na to. Zato Cerkvi ne more biti malo mar, kakšni so državni zakoni. Cerkev ima dolžnost težiti za tem, da vse zakonodavstvo prešinejo evangeljska načela. To torej mora biti tudi pravec politični akciji pravih katoličanov!

Katoliški politik mora biti vojščak, zvest sin Cerkve, pogumen boritelj za krščansko pravdo. Napačno je, če človeško-

previdno taji in skriva svoje prepričanje, napačno tudi, če hoče vse ravnati po svoji glavi brez ozira na papeža in škofe.

Cerkev ne propade, a krščanski narodi nimajo tega božjega obeta. Zato treba probuditi v narodih krščansko zavest, vzgojiti krščanske kreposti, pred vsem krščansko ljubezen! Vera naj družì duhove, ljubezen srca!

Kako resno Leon XIII. pojmuje krščansko svobodo, je dokazal zlasti z okrožnico „Au milieu des sollicitudes“ (16. febr. 1892) francoskim katoličanom o vladavini. V tej okrožnici je Leon francoskim katoličanom naravnost zaklical: združite se na tleh republikanskih! Vladavina, oblika vladstva, je nekaj prigodnega in izpremenljivega. Cerkev, ki je najmočnejša obramba politične vrhovnosti (zakaj Cerkev izvaja to oblast od Boga), priznava vsako vladavino, da le služi občni blaginji. Občna blaginja je pod Bogom prvi in zadnji zakon države.¹⁾ Vladavina se tudi lahko izpremeni. Časih jo izpremene nasilne krize, časih socialna potreba. Take izpremembe po izvoru niso vedno zakonite. Toda ista občna blaginja, ki je vrhovni pravec v družbi, terja, da državljani sprejmejo novo ustaljeno vladavino, če je ni mogoče več zameniti še brez hujših kriz.

Na Francoskem so si sledile vladavine druga za drugo. Sedaj je vladavina republikanska. Monarhisti sicer še teže za starim cesarstvom, toda njih upi so pač prazni. Republikanska ideja je premočno utrdila svoje korenine. Zato občna blaginja terja, da se vsi združijo na republikanskih tleh.

Država je lahko velika in močna, naj si je monarhija ali republika, toda ne more biti dolgo velika in močna brez religije. Religija stvarja socialne vezi, le religija je trdna osnova narodne blaginje. In ta boj se bje dandanašnji v Franciji: boj zoper Cerkev, boj zoper Kristusa, boj zoper religijo! Za religijo, za Kristusa, za Cerkev bi se torej morali bojevati vsi dobromisleči, vsi pravi rodoljubi! Ta misel, da je v Franciji pred vsem treba ohraniti in obnoviti versko, krščansko idejo, ta misel bi morala združiti zlasti

¹⁾ „Les exigences du bien commun... ce bien est après Dieu dans la société la loi première et dernière“... To načelo je izrazil Leon XIII. zopet v pismu na francoske kardinale (3. maja 1892): „Le bien commun de la société l'emporte sur tout autre intérêt; car il est le principe créateur, il est l'élément conservateur de la société humaine; d'où il suit que tout vrai citoyen doit le vouloir et le procurer à tout prix.“

vse katoličane. Z boji za vladavino, za to ali ono obliko, se samo po nepotrebnem in v veliko kvar domovine cepijo moči. Toda, pravijo, francoska republika je protikrščanska. Protikrščanska? odgovarja Leon. Ločiti je treba osnovno oblast in zakonodavstvo. Z najboljšo vladavino je lahko združeno najslabše zakonodavstvo (zakaj zakone dajejo ljudje), a tako je tudi z najnepopolnejšo vladavino lahko združeno izvrstno zakonodavstvo. Republikanska vladavina ni nobena ovira dobremu zakonodavstvu. In prav zato naj se združijo vsi dobri na republikanskih tleh, da preprečijo zlorabo zakonodavstva in ohranijo Franciji prvo, kar ji je potrebno, religijo! Uboga Francija! pravi Leon. Le Bog sam more premeriti brezdhanje zlo, ki bi se vanje pogreznila, če bi se zlobnim nakanam posrečilo iztrgati z zakoni iz srca Francije tisto vero, ki jo je naredila tako veliko!¹⁾ Cilj katoliške politike bodi torej: religija in po religiji blaginja družbe in sreča naroda!²⁾

Proti socialni anarhiji je izdal Leon XIII. sloveče socialne okrožnice, ki si je ž njimi pridobil ime socialnega papeža. Z istimi jasnimi načeli krščanske filozofije je razvil v njih pravi pojem družbe in družabnosti ter pokazal vzroke socialnega zla in primerne pomočke. Obenem se je postavil Leon XIII. proti blodnemu socializmu in komunizmu, ki skuša odpraviti zasebno last, razdreti krščansko zakonsko zvezo, uničiti z nenaturno enakostjo stanove, vzeti religiji javnopravni značaj. Leon je pokazal, da ima ravno tudi v socialnem vprašanju odločilni vpliv religija in da je zato Cerkev prvi socialni činitelj. Prvo, kar je potrebno, je, da se človeštvo ozre z zemeljske grude kvišku in da ohrani v duši misel na domovino onkraj groba. Brez te religiozne misli je nemogoča rešitev socialnega vprašanja. Prav tako je nemogoče premostiti prepad med bogatini in reveži brez načel pravičnosti in ljubezni. A to so etična načela, ki jih zopet tolmači in uveljavlja le religija. Tudi ima Cerkev druge pripomočke, ki jih nima nobena druga institucija na svetu, pomočke, ki vzbujajo v srcih bogatinov ljubezen in usmiljenje, a trpinom vlivajo v srca moč in krepost, pogum in upanje. Tudi država, ki je nje namen skrbeti za splošni blagor,

¹⁾ V rečeni okrožnici.

²⁾ Primeri pismo francoskim kardinalom.

ima veliko nalogo za rešitev socialnega vprašanja. Biti mora le prav uravnana, uravnana po načelih, ki jih je tolmačil Leon v svojih, recimo, političnih okrožnicah. Sploh je Leon XIII. razgrnil pred svetom ves zmisel in pomen socialnega vprašanja, zasnoval cel program, po katerem je mogoča rešitev, namreč program krščanske demokracije, ter določil celo taktiko krščansko-socialnih strank. Zlasti je okrožnica „Rerum novarum (15. maja 1891) prava Charta magna krščanske demokracije.“) — — —

Ni mogoče s kratkimi besedami očrtati reformatoričnega dela Leona XIII. Sploh pa more le tisti prav umeti pomen Leonove dobe, kdor umeje moč in pomen velikih idej, ki jih je Leon XIII. s svojimi okrožnicami oznanjal svetu.

Anarhija grozi moderni družbi. Proti anarhiji se je boril Leon XIII. Proti anarhiji mišljenja je izkušal uveljaviti gospodstvo krščanske misli; proti moralni anarhiji gospodstvo božjega zakona; proti politični anarhiji gospodstvo religije; proti socialni anarhiji gospodstvo krščanske demokracije. Krščanska filozofija bi ustanovila edinstvo duhov; božji zakon je edini pravec resnične moralne svobode; javnopravna veljava religije bi bila najtrdnjša osnova držav; krščanska demokracija z načeli pravičnosti in ljubezni pa je edino rešilna misel v velikih socialnih krizah naše dobe.

Toda prava reforma človeških src, reforma narodov in držav je nemogoča brez božjega duha. Bežna sila človeškega egoizma ne more družiti duhov in src, narodov in držav. Treba je, da jim višja moč vtisne sredotežno silo. Zato je Leon XIII. od početka poleg velikih idej vedno poudarjal potrebo božje pomoči, potrebo molitve. Zaman je vsak ugovor človeškega napuha. Človeštvo ne more in ne more samo iz sebe spočeti zares rešilnih idej in še manj more uveljaviti gospodstvo teh idej v mišljenju in življenju poedinca in družbe. Zgodovina bi morala že tudi v tem poučiti in prepričati človeško malomodrost! Treba je božje moči. Potreba odrešenja je tako globoka, da se ni mogoče prečuditi,

) Ker je „Katoliški Obzornik“ predlanijskim (l. V. str. 81—99) prinesel posebno razpravo o Leonu XIII. — socialnem papežu, opozarjamo tukaj le na dotično razpravo našega prvega sociologa dr. Jan. Ev. Kreka.

kako more človeška strast zametati Kristusa. Zopet pa je zakon božje previdnosti, da se nudi odrešenje le dovzetnemu in hrepenočemu srcu. Izraz tega hrepenenja imenujemo molitev. Krščanska filozofija s sv. Tomažem tako lepo in resnično pravi, da je molitev nekako javljanje svoje volje Bogu, da jo Bog izpolni.¹⁾ Zato človeštvo mora moliti! Leon XIII. ni nikdar prenehal opominjati krščanskih narodov, naj se zatekajo k Bogu, naj se zatekajo k božjemu Srcu, naj se zatekajo k božji Materi, k nebeškim zavetnikom, če jih je res želja in volja izbežati pogubi in propasti. Zlasti je še nam Slovanom v okrožnici „Grande munus“ (30. sept. 1880) pokazal na velika zavetnika sv. Cirila in Metoda, ker nas poleg toliko drugih razlik loči tudi verski razkol, da bi velika apostola s svojo mogočno priprošnjo ustanovila med nami edinstvo misli in src. — —

Ali človeštvo vzprejme rešilne ideje Leona XIII? Tisoč in tisoč src se je hvaležno odprlo tem idejam — krščanska filozofija zmaguje, zmisel za krščansko svobodo si pridobiva vedno več tal, religije vpliv pronica v širše in širše sloje, krščanska demokracija narašča, in kar je prvo, človeštvo moli — vendar! ne smemo se varati. Tudi naval sovražnih sil narašča: filozofija ateizma obupno naskakuje krščanske postojanke; libertinizem se razpaša; sovraštvo zoper religijo, Kristusa in Cerkev, se v bešnem gnevu peni; socialna demokracija zbira čete; blasfemije se trgajo iz divjih src, kletve zoper Boga in Maziljenca njegovega. — — Človeštvo se deli v dva tabora: tu Kristus, tam Belial!

Mi nosimo v duši trdno upanje, da bo nagon samoohrane prignal narode še o pravem času do spoznanja. Vseh ljudi ne! Tega ni upati. Vedno bo imelo tudi moralno zlò svoje privržence. Toda večino pač. Ljudstvo bolj in bolj umeva ideje Leonove in od ljudstva navzgor se bo širila rešilna reforma.

Naj pa si bo tako ali tako, to je gotovo: Če se je kdaj, se je v naši dobi pokazalo, da je papež edini rešilni krmar na barki človeštva. „Ob času, ko se vse ruši, ko vse razpada, ko samo negativne stranke navidezno zmagujejo, nastopa Leon XIII. s pozitivnim programom ne samo kot učitelj katoličanov, marveč kot

¹⁾ „Oratio est quaedam explicatio propriae voluntatis apud Deum, ut eam impleat.“ Summa theol. 3. qu. 21. a. 1.

zdravnik človeštva." Tako je pisal dr. Krek v navedeni razpravi ter dostavil: „Blažilno je vstopati v novi vek ob zarji Leona XIII.“

Zato ni čuda, da se te dni ves krščanski svet z radostnimi očmi obrača le tja proti večni Romi ter z molitvami in himnami slavi veliko slavje petindvajsetletnega papeževanja Leona XIII. —
A v e, L e o !

Dr. Aleš Ušeničnik.

Tomaž Akvinski ali Kant?

(Nadaljevanje.)

Wenn mir etwas als Wahrheit begegnete,^{*} schaut
ich ihm richtend
Und lang forschend ins Antlitz und spät erst wagt
ich zu sagen:
Das ist Wahrheit! Und wenn ich in jener Irre des
Wissens
Spuren, wo Gott einst wandelte, sah, so betet ich
laut an:
Das ist heiliges Land! Hier ist die Pforte des
Himmels.

Klopstock, Messias XVIII.

Zadnjič smo dokazali, da je pravo modroslovje tam, kjer je resnica, napredek in nepretrganost ali kontinuiteta. Resnica, napredek in nepretrganost so bistveni kriteriji pravega modroslovja. Oglejmo si nekoliko bližje moderno modroslovje pa krščansko modroslovje; kjer najdemo te znake, ondi ostanemo pa porečemo s Klopstockom: To je sveta dežela, to so vrata nebeška. Da, resnice hočemo, objektivne, v predmetih utemeljene resnice, in ne zadovolji nas Kant, ki je na vprašanje: kaj je resnica, odgovoril cinično, da je to vprašanje abotno ter hoče nepotrebnih odgovorov. Če kdo poprašuje po resnici in mu drugi odgovarja, se to Kantu zdi kakor bi eden kozla molzel, drugi pa bi mu držal sito.¹⁾

¹⁾ W. III. S. 86.

Sicer od Kanta ni bilo drugega pričakovati, kakor da bo na vprašanje, čigar rešitev je mislečim duhovom namen vsega mišljenja, raziskavanja, odgovoril s cinično šalo. Ali nosi tedaj moderno modroslovje znak resnice, ki ima objektivni temelj v stvareh in je neizpremenljiva? Nikakor! *Error multiplex, veritas autem una* — z mota je mnogolika, resnica pa je ena. Ali ne priča strahovita zmešnjava in needinost, ki vlada v modernem modroslovnem parlamentu, da hodi moderno modroslovje pot zmote? Tu so pozivitisti, ki trde, da je človeku nemogoče spoznati transcendentno, nadčutno, tam novokancijanci, ki taje vsako metafiziko, tam zopet teoretiki samozavesti (*Bewusstseinstheoretiker*), — na čelu jim Schuppe in Greifswald, — ki pravijo, da je človeku možno spoznati le to, česar se zaveda. To je levica filozofičnega parlamenta. Na desnici vihte svojo zastavo možje, ki se nočejo odpovedati vsaki metafiziki. Njih vrsta je kaj pisana. Tu najdeš herbartijance, ki hočejo metafiziko svojega mojstra na vrhuncu obdržati, tam zopet može, ki so sicer še pod Hegelovim vplivom, mej njimi Edvard Zeller in Kuno Fischer, ki kličejo: nazaj h Kantu! Drugi Hegelijanci, kakor K. L. Michelet v Berlinu, Gustav Biederman in Schasler hodijo svojo staro pot. Isto velja o učencih Fichtejeve, Krausejeve, Baderjeve, Trendelenburgove, Güntherjeve, Deutingerjeve, Schopenhauerjeve šole.¹⁾

To je res prava babilonska zmešnjava. In kje je kal teh neštevilnih variacij, ki so odvisne od časa, kraja, narodnosti, kulture in verstva, kje je korenina teh razdorov in razprtij? Gotovo v tem, da se je moderno modroslovje odpovedalo bistvenemu znaku pravega modroslovja — objektivni, v predmetih utemeljeni resnici. To je temeljna z mota modernega modroslovja. To modroslovje stavi več ali manj jedro in podlago resnice v notranje delovanje duha ter zavzema stališče, ki je preveč neodvisno od zunanjega, čutnega sveta.

Preneslo je težišče spoznanja od predmeta, ki ga je spoznati in čigar zadnji vzroki morajo biti jasni, v spoznavajoči subjekt, v posamnega modroslovca, ki je kot človek podvržen zmoti. To

¹⁾ Primeri: Dr. Richard Falckenberg: *Ueber die gegenwärtige Lage der deutschen Philosophie*. Str. 12, 13.

velja o Descartu, ki je na svoj zgolj subjektivni: „cogito, ergo sum“, sezidal svoj subjektivistični sistem. Istotako so na subjektivističnih temeljih sezidani drugi moderni sistemi kakor: Kantov formalistični subjektivizem, razne vrste idealizma: naj si bo že Barkelejev in Fichtejev akozmizem ali Schellingov in Hegelov aprioristični intelektualizem, Schopenhauerjev in Hartmannov pantelizem, moderni fiziološki subjektivizem, Leibnizova in Rosminijeva teorija vrojenih idej, Giobertijeva intelektualna intuicija. Namestu objektivnih zakonov mišljenja vlada subjektivizem. Pod pretvezo kriticizma zanikuje tako subjektivistično modroslovje po vrsti vsa najvišja načela, kakor so načela istovetnosti, vzročnosti in protislovja. Hegelu je misliti in bivati identično, objekt in subjekt, ne — jaz in jaz sta dva momenta iste misli. Ali tako modrovanje ne bije objektivno resnico v obraz?¹)

Ker moderno modroslovje v imenu kriticizma zanikuje najvišje, objektivne principe, zato so tako žalostni rezultati, ki jih je s tem doseglo. Odtod pomanjkanje enote v sistemih in edinosti med modroslovci. Odtod tožbe nasprotnikov samih, ki bridko čutijo rane, ki jih je modroslovju zadal subjektivizem izpodmeknivši mu objektivno realno podlago. Jasno je ob sebi, da je morala potem, ko je modroslovje dalo slovo najvišjim načelom, pasti ž njimi vred tudi metafizika: ko so bile izpodkopane korenine metafizike, so polagoma odsekali tudi druge veje z drevesa modroslovne vede. Današnja psihologija je le del biologije, ki sicer duševno-fizične pojave kvantitativno in kvalitativno določuje, a za zadnji vzrok teh pojavov se načeloma ne briga. Kako okleščeno in oskubljeno je drevo najnovejše modroslovne vede, nam toži tudi Gideon Spicker, eden izmed protikrščanskih modroslovcev: „Moderno modroslovje se peča pred vsem z zgodovino modroslovja in teorijo spoznanja, kar je jasen dokáz, da mu nedostaja lastne, življenske

¹) Vso avtonomistično, zgolj aprioristično modrovanje je dobro osmešil Schiller v svojih epigramih „Die Philosophen“ in v zbadljivi pesmi „Der Metaphysiker“. Na Fichteja in Reinholda je posebno naperjena puščica:

Ich bin ich und setze mich selbst; und setz' ich mich selber
Als nicht gesetzt, nun gut, hab ich ein Nicht-ich gesetzt. —
Vorstellung wenigstens ist! Ein Vorgestelltes ist also;
Ein Vorstellendes auch: macht mit der Vorstellung drei. —
Damit lock ich, ihr Herren, noch keinen Hund aus dem Ofen,
Einen erklecklichen Satz will ich, und der auch was setzt.

vsebine. Prizadeva si, določiti razmerje med subjektom in objektom, vsebino prejšnjih sistemov temeljito proučiti; pa ker je to modroslovje izgubilo vsak transcendentni zmisel, niti ne veruje na objektivno resničnost onih sistemov, niti na možnost spoznati stvari, ki so izven nas. Manjka mu tedaj čutne in nadčutne vsebine. Navezano je popolnoma na funkcijo lastnega „jaz“, na njegovo mišljenje, čutenje in hotenje, kar dovede kvečjemu do kake subjektivistične teorije spoznanja, do kake empirične etike ali estetike, za ceno in resnico objektivitete se pa to modroslovje ne briga... Moderno modroslovje je oropano vse vsebine ter je s tem, da dvomi nad tem, je-li možno objektivno spoznati stvari nad nami, izven nas in v nas, zapadlo popolnemu skepticizmu, če tudi tega noče priznati z besedo ali se skriva za olepšavalno besedo „teorija spoznanja.“¹⁾

Enako kakor Gideon Spicker čuti tudi Ludovik Busse kako resno žalosten je položaj modroslovne vede. „Brezkoristno bi bilo“, tako piše, „tajiti, da ima metafizika med današnjimi zastopniki modroslovja, posebno akademičnimi, dokaj malo prijateljev. Iz večine so naši današnji modroslovci ali psihologi in psihofiziki ali historiki ali teoretiki spoznanja.“ V modroslovnih krogih, piše nadalje, prevladuje mnenje: „Kant je metafiziško spravil s sveta in s kritiko čistega razuma enkrat za vselej neovržno dokazal, da je nemogoča.“²⁾

Tako je moderno modroslovje vrglo s prestola metafiziko, kraljico ved, ki je edina mogočen jez proti razdirajoči kritiki pogubnega skepticizma.

Kaj pa moderna etika, nosi-li ona znak resnice? Nikakor. Umevno je po sebi, da so temeljna podlaga etike najvišja objektivna načela pa realna metafizika; kjer ni niti enega niti drugega, tam mora etika viseti v zraku in njena obveznost zamore biti k večjemu logična, nikakor pa objektivno etična. Ker tedaj moderno modroslovje zanikuje najvišja načela, zmetuje metafiziko, izpodkopuje s tem tudi osnovne temelje etike. Resnično, subjekt, v čigar žilah se ne pretaka prava kri, marveč zredčeni sok mislečega uma, ne

¹⁾ Dr. Gideon Spicker: Die Ursachen des Verfalls der Philosophie. Str. 254, 255.

²⁾ Zeitschrift für Philosophie und phil. Kritik. 1897. CXI. Bd. S. 25.

more nositi objektivnega etičnega sistema. In tak je subjekt, ki so ga ustvarili Locke, Hume, Kant in drugi novejši modroslovci.¹⁾

To potrjuje tudi izkušnja: Zaman so se trudili modroslovci, ki so na podlagi zgolj subjektivističnih teorij, ki niso drugega kakor nekaj konglomerat logičnih, psihologičnih in metafizičnih vprašanj, hoteli zidati etične sisteme: zastonj so iskali etičnih načel, ko so enkrat prave zavrgli. Kant sam je uvidel, da na njegovih subjektivističnih prirojenih kategorijah ne more sloneti morala, zato se je moral zateči k takozvanim postulatam praktične pameti. Učil je: bivanja božjega in neumrjivosti duše zgolj teoretična pamet ne more dokazati, vendar pa je v interesu morale treba to dvoje „postulirati“. In vendar so ti postulati po njegovem nauku prav tako subjektivni kakor njegove kategorije.²⁾

Zato je pa tudi njegova avtonomistična morala, njegov kategorični imperativ čisto subjektivističen, logičen nestvor.

„Redka prikazen“, tako piše Willman, „je ta Kantov vzor kreposti: Kreposten junak, a sarkastično skeptičen, titanski poštenjak, ki se je odpovedal vsaki avtoriteti, moralizujoči anarhist, utelešeno izpolnjevanje dolžnosti, ki ima v žepu protest proti vsaki dolžnosti, nadčlovek s kito!

Samo čas, ki je drzno drvil proti revoluciji, je zamogel ustvariti tak nestvor, ki je *πρόσθε λέων, ἐπίθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα*, in le čas, ki je izgubil vsak zmisel moralno se orientirati, je mogel v njem videti nramni ideal.“³⁾

Poglejmo še metodo modernega modroslovja! Ali je ta metoda sposobna dovesti do pozitivnih, objektivnih rezultatov? Ne, zato ker ne hodi po poti strogega silogističnega umovanja in dokazovanja, katera edina vodi do apodiktčnih resnic, marveč hodi po poti idealne aprioristične konstrukcije. Kakor je Palas Atena prišla v polni opravi iz Zevsove glave, tako so moderni modroslovci izmotali iz svoje glave, neodvisno od zunanjega čutnega sveta, svoje subjektivistične probleme, katerim nedostaje vsake ob-

¹⁾ Primeri W. Dilthey: Einleitung in die Geisteswissenschaften. Vorr. S. XVIII.

²⁾ Kantove postulate, ki naj nadomestujejo nedostatke teorije, je dobro zavrnil Schiller v epigramih: Die Philosophen:

Dacht ich's doch! Wissen sie nichts Vernünftiges mehr zu erwiedern,
Schieben sie 's einem geschwind in das Gewissen hinein.

³⁾ Otto Willman: Geschichte des Idealismus, III. 483.

jektivne podlage. Descartes je očé te nove metode: začel je dvomiti, o vsem svetu, o vseh resnicah, svojim čutom ni hotel več verovati, verjel je le še, da biva: *cogito ergo sum*. Na podlagi te subjektivne osnove je sezidal svoj sistem, ki na široko odpira vrata pogubnemu skepticizmu. Isto pot so hodili drugi novejši modroslovci ter tako zvodili modroslovje v prepad.

Zastonj iščemo v modernem modroslovju znaka resnice: To modroslovje se je odreklo prvim najvišjim že splošno znanim ali pa po indukciji iz zunanjega sveta pridobljenim načelom, zavrglo je metafiziko ter tako sebi samemu iztrgalo srce ter krenilo na napačno pot aprioristične, dialektične metode. Moderno modroslovje tedaj ni pravo, ker nima znaka objektivne resnice.

Nasprotno pa trdimo, da ima krščansko modroslovje in sicer edino znak resnice: Principi krščanskega modroslovja so prva in najvišja načela. To so temeljne osnove vsega modrovanja in vseh nadaljnjih operacij.¹⁾

Ti principi, najsi bodo že najenostavnejši pojmi ali pa aksiomi, nudijo najvišjo evidenco in gotovost ter jamčijo soglasje z zdravim človeškim razumom. Ti principi ne potrebujejo nobene razlage in dokaza, ter leže izven mej vsakega dokazovanja, ker so po sebi jasni v luči naravne pameti, ki je odsvit in žarek božjega uma. *Signatum est supernos lumen vultus tui Domine.*²⁾

Na trdni podlagi teh splošnih načel sklepa razum dalje in strogo logično izvaja druge resnice: pri tem nadaljnjem diskurzivnem umovanju in sklepanju pa ne postopa samovoljno, marveč se opira na izkušnje zunanjega čutnega sveta pa na lastne notranje izkušnje. Na ta način krščansko modroslovje varuje objektiviteto zunanjih predmetov in je pravično nasproti čutnemu svetu ter ne krši njegovih pravic, kakor dela moderno subjektivistično modroslovje. Zato so pa tudi rezultati takega umovanja objektivni in cilj, ki ga tem potom doseže modroslovje, je objektivno utemeljena resnica, ki je edina znak prave, resnične znanosti.

¹⁾ Thomas Aq.: de veritate, qu. 11, art. 1.

²⁾ Psalm 46.

To vidimo jasno pri sv. Tomažu Akvincu, ki mu kriterij resnice ni subjektivna evidenca, marveč najvišja v objektu utemeljena načela. Le ta so mu temelj vsega umovanja! Na temelju načela protislovja zida on svoj modroslovni sestav.¹⁾

Metoda krščanskega modroslovja je metoda logičnega apodiktičnega dokazovanja na podlagi najvišjih načel. Odtod izvira edinost med krščanskimi modroslovci: Le preiskujmo razna izvajanja krščanskih modroslovcev, ki nam jih podajajo razne šole od Skota Erigena do Okama, od Suareza do Kornoldija, od Alberta in Tomaža Akvinca do Zigliare in Gonzaleza: povsod vidimo edinost in soglasje v najvišjih načelih, v splošnih temeljih in osnovah raznih znanosti. Čeprav se tu pa tam njihovi rezultati po vsem ne ujemajo, v temeljnih načelih so vsi edini. Odtodi tudi enota tega modroslovja, ki je pogoj vsakega sistema: brez enote ni sistema. Na tej enoti sloni mogočna stavba samostojnega, popolnoma sistematičnega krščanskega modroslovja, ki jo občudujejo tudi nasprotniki.²⁾

Ta stavba krščanskega modroslovja ni subjektivno svetovno naziranje; marveč je objektivna podoba vesoljstva. Predmet krščanskega modroslovja so naravne resnice, vesoljstvo, celi svetovni red: to modroslovje spozna tudi Boga Stvarnika, prvi in zadnji vzrok vsega stvarstva, — to spoznanje je njegova dika in ponos. Res, kako obširno je polje krščanskega modroslovja, ki se na temelju tako obsežnih objektivnih načel razvija veliko bolj prosto kakor Kantovo ali pozitivistično modroslovje, ki ga omejujejo tesna subjektivna načela! Kriterij tega modroslovja je razum, pa ne subjektivni razum, marveč razum s svojimi večnoresničnimi zakoni, ki imajo garancijo v izvoru vse resnice in vsega spoznanja — v večni božji resnici. Krščansko modroslovje ima torej znak

¹⁾ Thomas Aq: Summ. th. II. II. q. 94 a 2: Primum principium indemonstrabile est quod non est simul affirmare et negare, quod fundatur supra rationem entis.

²⁾ Es war im Ganzen genommen eine religiös speculative, harmonisch in sich abgeschlossene Weltanschauung, ein grossart ges Drama mit Einleitung, Höhepunkt und Schlusskatastrophe in den lebendigsten Farben und Formen. Ein so anschauliches, abgerundetes Weltbild hatte man noch nie gesehen. Tako piše Dr. Gideon Spicker o srednjeveškem krščanskem modroslovju v svoji knjigi: Die Ursachen des Verfalles der Philosophie. S. 255.

resnice. Vrh tega pa ima to modroslovje še neko drugo, neprecenljivo prednost — v nadnaravnem razodetju. To razodetje ga podpira pri njegovem raziskavanju ter mu nudi izvestno merilo, ki sicer prekaša razum, a se ta vendar lahko po njem orientira.

Krščanski modroslovec ve, da razodete resnice, čeprav ostanejo skrivnosti, nikdar ne nasprotujejo naravnim resnicam, ker je isti vir vseh resnic, naravnih in nadnaravnih — božja resnica. Zato rezultate svojih raziskavanj vedno lahko primerja z razodetjem, ki ga nikoli ne vara — in to mu je jamstvo resnice. To razodetje mu kakor luč sveti pri vsem njegovem prizadevanju, pa sveti tako, da luči njegove naravne pameti prav nič ne oškoduje.

Drugi znak pravega modroslovja je napredek. Zastonj iščemo v modernem modroslovju napredka. To modroslovje ni napredovalo niti v intelektualnem, niti v nravnostem, niti v verskem oziru. Da, hoteli so napredovati moderni modroslovci, a pot, ki so jo krenili, ni bila prava: odrekli so se vsaki avtoriteti, odrekli modroslovni tradiciji in potrjeni aristotelično-apodiktčni metodi; prosti vseh vezi so hoteli splezati na vrhunec napredka. Kakor so Titani naskočili Olimp, so se hoteli povzpeti na višek absolutnega mišljenja, ki je edino lastno le Bogu, pri tem pa so si izpodkopali temelj starih principov in njih rezultatov, temelj objektivne resnice, pa so strmoglavili v prepad. — Napredovali so v dvomu, v zmoti, v zanikanju tako, da dalje več ne morejo. Tudi negacije je enkrat konec, in zadnji čas, ki se po pravici imenuje čas negacije, taji vse objektivne resnice. Moderni modroslovni Titani so bili iz modroslovnega Olimpa vrženi v brezno, v katerem ni niti napredka v zmoti. V intelektualnem oziru tedaj modroslovje ni napredovalo. To spoznavajo sami. „Odkrito priznam“, piše dr. Richard Falckenberg, „da je stanje sedanjega modroslovja tako, da nikakor nimamo povoda s ponosom gledati nanje. Ko se bo prihodnji historik oziral nazaj, se mu bo ta doba komaj prikazala v svitu sijajne dobe.“¹⁾

Nič boljše se ne godi moderni etiki. Po sebi se umeva, da je etičen napredek izključen tam, kjer ni intelektualnega. Je-li

¹⁾ Dr. Richard Falckenberg: Über die gegenwärtige Lage der deutschen Philosophie. S. 7.

mogoč etičen sistem brez Boga in njegove večne postave, brez naravne postave, brez duše, brez svobode človeške volje, brez nemurjčnosti človeške duše? To so vendar temelji vsake morale na njih sloni pravno dobro in slabo, čednost in greh, zaslužnje in kazen. In te temelje je moderno pravoslovje zavrlo. Se more li tedaj ponašati z znakom napredka? Te temelje zametujejo vsi moderni etični sistemi, naj si bo že etični pozitivizem, evdemonizem, etični senzualizem, utilitarizem ali Kantov avtonomizem. Jean Paul je rekel Hegelu, da je dialektični vampir notranjega človeka. To velja o vseh izvunkrščanskih etičnih sistemih, ki so res pravi pravcati vampirji vsake morale: čednost zaničujejo, greh izgovarjajo, opravičujejo in olepšavajo. To so vampirji, ki trgajo iz človeka srce, otemnjujejo pamet, vampirji vsake morale. Kako strašna je pustinja, v katero avtonomistično modroslovje izpremeni človekovo notranjost! Drastično jo opisuje Jean Paul: „Ves entuziazem, ki mi še ostane, je logičen, vsa moja metafizika obstoji v starem načelu: spoznaj samega sebe . . . Nisem samo svoj lastni odrešenik, ampak svoj lastni hudič . . . Praktični razum, ta sveti kruh za stradajočega filozofičnega Davida — me giblje s težavo, ker slednjič zamorem kaj dobrega storiti samo za samega sebe in za nikogar drugega. Ljubezen in občudovanje so prazne besede . . . Daleč okoli mene okamenelo človeštvo; v tej temni, neobljudeni tišini ne gori ljubezni plamen, ni občudovanja, ni molitve, ni upanja, ni cilja. — Jaz tako sam, nikjer ne bije srce, nikjer življenja, ničesar ni okoli mene in brez mene ničesar drugega kakor nič . . . Tako prihajam iz večnosti, tako grem v večnost! In kdo sedaj sliši mojo tožbo in kdo me pozna? Jaz. Kdo jo bo slišal in me bo poznal po večnosti? Jaz!“¹⁾

Ali se taka etika more ponašati z napredkom? Je-li to napredek, če na mesto požrtovalne ljubezni do Boga in do bližnjega vlada ledeno mrzli egoizem, živalska slà ali obupni pesimizem? Je-li to napredek, če Nietzsche taji razloček med dobrim in slabim in ljubezen do bližnjega imenuje nezmisel? Je-li to napredek, če hlepenje po podlem materialnem uživanju povsod izpodriva najvišja, idealna dobra, po katerih je že od nekdaj hrepenel in težil človeški rod, in namesto večnosti povsodi stopi na dan zemeljski trenutek in njega trdo izkoriščevanje, na mesto vere v nesmrtnost

¹⁾ Otto Willman: Geschichte des Idealismus III. S. 631.

človeške duše in njeno neskončno srečo ali nesrečo onstran groba, pa strašna tihota groba ... smrt ... uničenje ...?

Napredek ni, če se povodenj najgrših, pornografičnih knjig, ostudnih časopisov in raznih spisov kakor umazana reka razliva po vseh deželah prosvetljene Evrope, blateč stare bisere resnice in pravice ... Napredek ni, če milijoni jezikov in grl, peresa pisateljev in писаčev, čopiči slikarjev, kladiva in dleta kiparjev ... če vse vstaja današnje dni in se dviga in gre v boj proti večno resničnim načelom, proti večni božji in naravni človeški postavi. To so, če ne neposredni, pa saj posredni sadovi moderne etike in jasno kličejo, kako globoko je padla ta etika. In če bo šlo tako naprej, če se narodi kmalu ne postavijo zopet na stališče krščanske etike, kam pridemo? Kaj bo z razdivjano maso ljudstva, če se ta zavzame za to, da taka etična načela, ki jih je rodilo moderno modroslovje, uresniči? Kaj, če se bo unelo netivo, ki ga taka etika po slabih knjigah in časopisih pripravlja v množicah? Francoska revolucija ni bila nič drugega kakor udejstvovana etična načela francoskih modroslovcev. „V prvem nadstropju“, piše H. Taine, v lepih pozlačenih dvorinah bile so te ideje kakor večerna razsvetljava, salonski utrinki, bengaličen ogenj: s tem so se igrali in smehljaje se skozi okno metali. Toda v pritličju, v parterju, v spodnjih lokalih, v skladiščih se je nabiralo gorivo, tam so našli že zdavna zložene klade, ki se rade užgo. Zdi se, da je že začelo goreti, kajti iz dimnikov se že kadi in rudeči plameni plapolajo skozi okna. Gorenji stanovalci pravijo: Saj ni nič! oni, ki so spodaj se bodo bali hišo zažgati, saj sami v njej stanujejo, ne samo mi; to, kar vidimo, je plamen goreče slame, kvečjemu ogenj na ognjišču, ki se da pogasiti z enim škaфом mrzle vode; vrhu tega take male nezgode čistijo dimnike, ker sežgo stare saje. — Naj le gledajo, kajti v hišnih kletih, globoko spodaj pod temeljih je cel magazin smodnika.“¹⁾

Caveant consules! Gorje človeški družbi, če se moderna etična načela, ki v imenu svobode, mišljenja, pod krinko psihologije in drugih ved vedno bolj preplavljajo narode, uresničijo, če se na ulici zgodi to, kar se že leta in leta prosto izgovarja v salonih! Gorivo in netivo je že pripravljeno, že tli v množicah, gorjé, če plamen izbukne ... Ali tedaj v teh žalostnih razmerah, ko se ma-

¹⁾ Katscher: Die Entstehung des modernen Frankreichs Bd. I.

jejo stebri človeške družbe, kaže hoditi nazaj k Kantu, k njegovim etičnim načelom, ki z nogami teptajo večno božjo postavo? Voddilne misli Kantove spekulacije je Rosenkranz precizno izrazil v teh le stavkih: „Hočem!“ To je središče Kantovih bojnih vrst, naj bo, kar hoče, če se tudi krila polomijo.

„Prost sem. Narava mi ničesar ne more. Tega se zavedam, njena sila me ne more vezati. Sam se določujem po sebi, ne po njej. Če se mi potrebno zdi, odločim se proti njej.“

„Prost sem. Noben človek mi ničesar ne more. Naj mi kdo drugi svetuje ali zapove, kar hoče, v moji moči in oblasti je, ozirati se na to in po tem se odločiti. Ni avtoritete za moje hotenje in je tudi ne sme biti. O mišljenju se to razume samo po sebi.“

„Prost sem! Bog sam mi ničesar ne more. Ne zato sem pokoren postavi, ker se mi vsiljuje kot božja postava. Moram vedeti, če si jo morem sam dati, če se ta postava z menoj ujema. To je božja narava svobode. Po tej svobodi mi je mogoče, ker mi Bog ne more prisiliti moje volje, odločiti se proti njemu, proti njegovim postavam.“¹⁾

Taka je Kantova etika in vendar Rudolf Eucken in drugi v svoji slepoti kličejo: „Nazaj k Kantu, proč od Tomaža Akvinca in njegove zastarele sholastike. „S katero pravico“, pravi, „nastopajo nasprotniki, tako, kakor bi imeli resnico v zakupu? ... Kaj pa imajo, da bi zamogli utešiti hrepenenje po resnici ter življenje povoljno izpolniti?“²⁾

Ali bo taka morala utešila človeško hrepenenje po resnici in mu življenje povoljno izpolnila? Ali kaže h Kantu hoditi nazaj po etična načela?

Rekli smo v prvem članku, da mora pravo modroslovje iz popolnjevati celega človeka, vso naravo njegovo. Človek naj po pravem modroslovju napreduje v intelektualnem, moralnem in tudi religioznem oziru. Ko človek spozna prvo bit, prvo in najvišjo neustvarjeno resnico, ki je ob enem prvi vzrok vsega stvarstva, naj temu spoznanju podvrže tudi voljo in srce: po vedno čistejši religiji naj bo vedno popolnejše tudi razmerje med stvarjo in Stvarnikom. Vprašamo še, je-li moderno modroslovje vplivalo na

¹⁾ Rosenkranz, Geschichte der Kantschen Philosophie. S. 196.

²⁾ Rudolf Eucken: Thomas von Aquino und Kant. Str. 25.

religiozni napredek? Nikakor. Je morda to religiozni napredek, če je moderno modroslovje zagazilo tako daleč, da zadnji vzrok in razlago vsega stvarstva išče v nečem, kar je nižje kakor človek, — v materialnem svetu samem in njega snovi, kar dela materializem, ali če išče zadnje vzroke v človeku samem, v njegovem mišljenju in samozavesti, kar započenja krivi subjektivni idealizem, ali če to išče sicer nad človekom, pa v napačni transcendennci, katera človekove narave ne loči od transcendentnega, kar uči panteizem ali monizem? Bo li po takem modroslovju razmerje med stvarjo in Stvarnikom vedno popolnejše, kar zahteva napredek religije? Gotovo ne da človeku religioznega napredka modroslovje, ki uči človeka, ves svet zase v zakup jemati, Stvarnika pa prezirati. Z religioznim napredkom se ne more ponašati modroslovje, ki mu je vse avtonomni, zmotljivi človeški razum, ki le samega sebe išče, večno, božjo resnico pa prezira. Religiozno napredno ni modroslovje, ki v nezmeren napuhu blodi in tava v ateizmu, ki se povzpenja do oboževanja lastnega „jaz“, kar uči samo sebe obožavajoče moderno modroslovje. Religiozno napredno ni modroslovje, ki namesto češčenja, ki je lastno le edino Bogu Stvarniku, stavi oboževanje človeka samega in obožuje njegova dela. Moderno modroslovje pozna le subjektivno religijo, ki je povsem odvisna le od človeške volje, od človeškega čustva. Taka religija onečaščuje Boga, Stvarnika vesoljstva, je po svoji tendenci protikrščanska in protiverska. Taka religija ne izpopolnjuje človeškega uma, niti moralnih čednosti, niti človeške volje. Umevno je, da tu o kakem religioznem napredku ni govora: pojem sam, ki ga ima tako modroslovje o Bogu, priča zadosti, kako silno je to modroslovje nazadovalo. Kako pogubno je vplivalo moderno modroslovje na verstvo, priča nam verski kongres, ki se je vršil v Chicagu l. 1893. Tam je dr. Brodbeck izgovoril te-le besede: „Ne prilastujemo si, da bi kaj vedeli o stvareh, ki so onkraj tega življenja... Neznani nam je začetek stvari, da, neznano nam je celo, imajo li stvari kak izvor... Verujemo samo, da to, kar razumemo pod besedo dolžnost, odgovornost, ni odvisno od vprašanja, če imamo sploh svobodno voljo ali ne... Verujemo le, da je neka absolutna moč, ki mi na njo ne moremo prav nič vplivati... Po naših mislih molitev ni nič drugega, kakor da se z velikim spoštovanjem vtapljamo v skrivnost življenja tega sveta, da se pomirjujemo vsled

njegovih nespremenljivih postav, in da se prilagoduje dobro duhu, ki je v človeštvu, v veselstvu . . .“¹⁾ Mislimo, da te besede pač dovolj jasno pričajo, v kak prepad je moderno modroslovje pehnilo religijo!

V vse drugači luči pa se nam prikazuje krščansko modroslovje. Kako vesel je njegov napredek v intelektualnem oziru! Poglejmo le, kako so se sčistili metafizični pojmi, ki so v patristiki dostikrat več ali manj nejasni, kako so dovršeni dokazi za bivanje božje. Dualizem starega veka se je moral popolnoma umekniti monoteistični misli, ki je konkretno, sistematično in dovršeno izražena v ideji božje monarhije. Zgodovina in druge moderne vede se ponašajo z novimi rezultati, z novimi iznajdbami, pa krščansko modroslovje se teh uspehov ne straši: prav lahko jih razlaga in pojasnjuje na podlagi starih načel. Moderne vede stavijo nove probleme, krščansko modroslovje jih razrešuje, ne da bi se odreklo starim načelom. Res, to je umstven napredek, na katerega je lahko ponosno krščansko modroslovje.

Nič manj ni napredovalo krščansko pravoslovje. Marsikake zmote stare etike so izginile: krščanska etika je uredila razmere med posameznimi stanovi, dvignila čast in veljavo zakona, uredila družinsko in družabno življenje, ves socialni red. Kdor bere Leona XIII. okrožnico „Aeterni Patris“, uvidi, kako si prizadeva sv. cerkev krščansko-modroslovno-etična načela udejstvovati in uveljaviti v vseh narodih. Kakor morska zvezda razsvetljuje divje valove, in kadar se prikaže, se umakne tema, se pomirjujejo in polegajo valovi, tako sveti Leon XIII. kakor pravi „lumen de coelo“, prava „luč z neba“, in kjer se te okrožnice, ki v njih brani krščansko-modroslovno-etična načela, bero, tam se mora umikati tema zmote, tam se polegajo valovi, potihujejo viharji človeških strasti, tam se tudi posamniki začenjajo zavedati svojih pravic pa tudi dolžnosti, se pravično urejajo razmere med posamnimi stanovi, se blagonosno preporaja socialni red, cvete družinsko in družabno življenje. To je napredek krščanskega modroslovja v etičnem oziru.

Kako je slednjič to modroslovje napredovalo v verskem oziru! Omenimo le, kako je to modroslovje izpodrinilo napačen pojem o Bogu. Opozarjamo na to, kako je človeka postavilo v edino pravo in pravično razmerje proti Bogu: Bog je Stvarnik

¹⁾ Bonet Maury: Le Congrès des religions à Chicago en 1893. p. 94 sq

vesoljstva, človek pa stvar, ki mu dolguje molitev in češčenje, ki je lastno le njemu kot najvišjemu Gospodu, dolguje tudi druga dejanja, ki so nujna posledica tega razmerja. Bog je absoluten monarh, — človek služabnik, ki je prišel iz njegove vsemogočne roke, ki mu mora nujno služiti in pokoren biti. Najbolj pa je napredovalo krščansko modroslovje v verskem oziru s tem, da je voljno vzprejelo nadnaravno razodetje božje. S tem je to modroslovje doseglo vrhunec popolnosti v verskem oziru. V harmoniji, ki vlada med krščanskim modroslovjem in nadnaravnim razodetjem, leži krona in dika krščanskega modroslovja. Krščansko modroslovje je gorski vrhunec, na katerem je sezidano ponosno mesto krščanskega bogoslovja, ki kraljuje daleč na okoli. Zaradi tega ta gora ni prav nič ponižana, ker je Večni zidar nanjo sezidal božje mesto, ker jo je ovenčal s to krono. Krščansko modroslovje in bogoslovje sta popolni vsako v svoji vrsti. Dasi krščansko modroslovje pomaga in podpira krščansko bogoslovje, krščansko bogoslovje pa modroslovje izpopolnjuje: vendar eden drugega ne uničujeta, marveč živita med seboj v miru in slogi, ki raste in cvete na tleh pravega reda in pravice. V tej veseli harmoniji z bogoslovjem, v tem oživljajočem prijateljstvu s krščanskim bogoslovjem se je ojačilo in okrepilo krščansko modroslovje in je postalo modroslovje, ki more edino osvoboditi človeški rod zmote in laži in mu dati jamstvo časne in večne sreče!

(Konec prihodnjšč.¹⁾)

Dr. Josip Jerše.

¹⁾ Primeri k tej razpravi knjigo: Dr. Ernst Commer: *Die immerwährende Philosophie*. (Apolog. Studien herausgeg. von der Leo-Gesellschaft. Wien. 1899. Verl. Mayer), zlasti str. 41—53, str. 100, 103 do 115. — Kakor smo še le sedaj opazili, je razprava le bolj posnetek iz te knjige, ki je pa pisatelj ni navedel. Prosimo cenjene sotrudnike, naj vselej vestno citirajo svoje vire. To zahteva ugled znanstvene revije!

Op. uredništva.

Katoliška cerkev in kultura.

Arthur Schopenhauer je izrekel svojo sodbo o katolicizmu in protestantizmu v tehle besedah: „Katolicizem je religija s pesimistično tendenco, protestantizem pa religija z optimistično tendenco.“ — Dvomimo, da je bil pesimistični filozof sam uverjen o tem, kar je zapisal v tem stavku. A naj je sam verjel ali ne svoji sodbi, — verjeli so mu poslušni učenci in iz besedi svojega učitelja izvajali tudi posledice.

Katolicizem je religija s pesimistično tendenco: zato — tako govore učenci filozofa pesimista — slabí katolicizem v narodih življensko moč, kratí človeško teženje po napredku, opovira razvoj v kulturi; katolicizem je religija kulturnega propada. Protestantizem je religija z optimistično tendenco: zato budi v narodih novo veselje do življenja in do dela; v protestantizmu je najmočnejši vzmet kulturnemu napredku. Katolicizem morí v človeku kulturne sile, protestantizem pa množí njega energijo.¹⁾

Tako modrujejo možje, ki hočejo biti moderni, in svojo sodbo dokazujejo z zgledi. Katolicizem je baje kriv, da je nekdaj ponosna Španija sedaj tako ponižana; katolicizem je kriv bede, ki vlada v Italiji; in ko bi smeli verjeti onim, ki pojó slavo Germaniji, je katolicizem kriv, da je Avstrija izgubila prvenstvo med deželami nekdanjega nemškega carstva. Vse to je zagrešil katolicizem, religija s pesimistično tendenco. — In protestantizem? — Le-ta je pomogel Prusiji, da je slavila svoje zmage nad Avstrijo in Francijo; in Anglija in Severna Amerika gospodujeta na svetovnem trgu, ker so njiju prebivalci izvečine protestantski. S kratka: katoliški narodi so zaostali za protestantskimi, so „inferiorni“ mimo njih. Inferiornosti je kriva katoliška vera. Zato: „proč od Rima!“ — zakaj kulturni uspehi kažejo, da je protestantizem popolnejši religija od katolicizma.

¹⁾ Cf. Flamerion, Die Lage der kathol. und protest. Völker. Stuttgart, 1902, pg. 2, sq. — Cathrein, Kathol. Kirche und Kultur, in den Stimmen aus M. Laach, Bd. 63. pg. 132. — Die Ueberlegenheit der protestantischen Völker. Von einem Verbannten. (Frankf. zeitgem. Brosch. B. 22. H. 4.) Hamm in W., 1903.

Kdo še ni bral takih stvari v brošurah in časnikih sovražnih katoliški cerkvi? Tudi pri nas izhaja list, ki vedno in vedno ponavlja, da je katolicizem protiven kulturnemu napredku, in patetično kliče: „Proč od Rima“, — to „je edino sredstvo, da se osvobodimo klerikalne sužnosti.“¹⁾

Katolicizem je na zator kulturnemu napredku in zato inferioren mimo protestantizma. Oglejmo si malo bolj podrobno to trditev!

I.

Med kulturnimi narodi se je v zadnjih dvesto letih izvršil velik preobrat. Španija, Italija in tudi Francija niso več, kar so bile; kot velesila sta močnejši od njih Anglija in Nemčija; in med nemškimi državami si je priborila prvenstvo protestantska Prusija. Tega nihče ne taji. Toda, ali ima ta preobrat res svoj razlog v veri? Ali smemo sploh vero meriti po materialni moči in kulturnem uspehu, ki ga imajo narodi te ali one vere?

Kaj pa je kultura onim, ki hočejo po njej meriti vero? — Kultura jim je napredek v tem, kar pospešuje z e m e l j s k o b l a g i n j o: razvoj in rast v poljedelstvu, obrti, trgovini, bogastvu, umetnosti in vednosti, — razvoj v vsem, kar utegne pomagati, da bi bil človek srečen na zemlji. Da ima človeški duh tudi druge potrebe, ki jih bogastvo in uživanje, pa tudi umetnost in vednost ne morejo zadovoljiti: tega ne čutijo tisti, ki jim je kultura merilo za popolnost ali nepopolnost vere. O večni sreči ne govoré. Njim je v s a kultura samo zemeljska sreča, časna blaginja. In o kulturi v tem pomenu in obsegu bi mi radi vedeli: ali je kultura res merilo, ki nam pove, katera vera je boljša, popolnejša?

Kultura, do katere se je povzpел majhni narod starih Grkov, nima sebi enake v vsej svetovni zgodovini. Kaj so storili Grki v umetnosti in poeziji, v filozofiji in matematiki, trgovini in obrti! Dela grških pesnikov in umetnikov so še dandanašnji nedosežni vzorci; k starim Grkom more še vedno iti v šolo vsak, kdor hoče biti mojster umetelnosti. — Kaj pa je v isti dobi storilo za kulturo izvoljeno izraelsko ljudstvo v Palestini? Pomislimo na Atene za Perikleja; in kaj je bil Jeruzalem ob istem času? Ali

¹⁾ Slov. Narod, 29. nov. 1902.

smemo iz tega sklepati, da je bila religija izraelskega ljudstva manj popolna od religije starih Grkov? Kristijan, bodi katoličan ali protestant, ki bi tako sodil, bi izpodmeknil temelj svoji veri.

In kaj bi morali reči, ko bi primerjali kulturo sedanjih Grkov s kulturo njih starih pradedov pred 2500 leti in po kulturi merili njih religijo? Religija sedanjega grškega naroda visoko presega prazno vero in malikovanje starih Grkov; vsaka primera bi bila bogokletstvo! Ti stari bogovi in boginje in pa krščanska morala! Krščanski pesnik Prudencij (348—410) je zaklical s pikro satiro poganskim Rimljanom, — in starim Grkom velja prav isto: „Ko bi vašega Jupitra pozvali pred sodnika, ne bi se mogel izlahka zagovarjati radi onega greha, ki ga prepoveduje „lex Julia“: obsoditi bi ga morali radi prešuštva, in „lex Scantinia“ bi ga dejala v železne vezi.“¹⁾ — Neskončna je torej razlika med religijo starih in novih Grkov. Kakšna pa je kultura sedanjih Grkov? Sedanji Grki razkopavajo razvaline svojih starih pradedov in drobce stare kulture sestavljajo po muzejih. To je do malega vsa kultura grškega naroda v naši dobi!

Mohamedanci so imeli v Španiji sijajno dobo visoko razvite kulture v onem času, ko je krščansko ljudstvo le počasi vstajalo iz barbarstva, v katero je je bilo vrglo obče preseljevanje narodov. Ali priča tedanja arabska kultura, da je mohamedanstvo višje od krščanstva?

Tudi stari Egipčani, Babilonci in Asirci so imeli svojo dobo visoke kulture. Ali sledi morda iz tega, da je njih religija bila popolnejša od krščanstva?²⁾

Ti zgledi pač kažejo, da je treba velike opreznosti, če hoče kdo po oni kulturi, ki ji je namen samo zemeljska sreča, presojati vero.

Sploh razodeva religije nevredno, skoraj bi rekli, nekamo branjevsko ali trgovsko naturo, kdor ceni vero pred vsem po nje materialnih kulturnih uspehih. Zakaj saj prvi in glavni namen religiji ni, pospeševati zemeljsko teženje človekovo, ampak človeka privedi k Bogu. Vera mora človeka dvigati kvišku iz zemeljskega vrvenja, teženje njegovega duha in srca obračati proti nebesom; vera mora človeka očiščevati greha in ga v sveti lju-

¹⁾ Peristeph., hymn. 10, v. 201. sqq. Migne, P. L. 60, 462.

²⁾ Cf. Cathrein, I. c.

bezni združiti z Bogom. To ji je prvi in glavni namen, to nje visoki poklic v življenju narodov. Razvoj in tudi propad zemeljske kulture ima druge pogoje, ki pogosto niso v nobeni stiki z religijo. Elementarne, krajevne, politične, socialne razmere, vojske pospešujejo ali opovirajo kulturo.¹⁾ Odpre se nov svetovni trg, odpro se nove poti, in kultura, bogastvo tega in onega narodu razpada, — kultura, bogastvo drugega naroda pa prav v istem času raste. Spomnite se nekdanj tako mogočnih in cvetočih republik italijanskih, kakršne so bile Benetke, Genua, Florenca. In kaj so danes vsa ta in druga mesta? Kaj jih je pokopalo? Morda vera? — Španska sedaj propada. Neprijatelji katoliške cerkve pravijo, da propada zavoljo katolicizma. Toda če je katolicizem kriv nesreče, bi človek mislil, da je propast morala biti še hujša v oni dobi, ko je bil španski narod bolj katoliški, kakor je dandanašnji, recimo za kralja Ferdinanda in kraljice Izabele. Kako pa je bilo v resnici? Španski historik Arnao sodi, da je bila tedanja doba izmed najbolj srečnih v zgodovini španske dežele.²⁾ Ostve, ki so jih neprijatelji nastavili nam, bi mi prav tako lahko obrnili proti njim. Pa rekli smo, da zemeljska kultura ni merilo, ki bi po njem smeli presojati vero.

Če hočete preskusiti religijo po nje sadovih, ne povprašujte, kje bolj cvete trgovina, kje se stekajo večje množice bogastva, v narodu te ali one vere; ampak raziskujte, kje je več poštenosti, zvestobe, čistosti, ljubezni do Boga in do bližnjega, več usmiljenja, več tihe potrpežljivosti, — skratka, raziskujte, kje je več svetosti. Svetost v najširšem pomenu je religije svoj sad; po njem sodite vero! Če religijo tako sodite, potem more samo klevetnik katoliški cerkvi očitati inferiornost; in samo krivičen sodnik ne bo katoliški cerkvi hotel prisoditi prvenstva med vsemi religijami.

„Pojdite po vsem svetu in učite vse narode“, tako je govoril svojim apostolom Ustanovitelj katoliške cerkve. Toda česa naj učé apostoli narode? Morda, kako se vrtajo predori in kopljejo prekopi in gradé železnice, kako se izpopolnjuje obrt in razpreda trgovina?

¹⁾ Gl. Kat. Obz. 1902, str. 251.

²⁾ Cf. Hefele, Der Cardinal Ximenes und die kirchlichen Zustände Spaniens am Ende des 15. und am Anfange des 16. Jahrh. 2. Aufl. Tübingen, 1851, pg. 551.

Da je hotel, bi si bil on, ki je večna modrost, lahko izbral drugačne apostole in jim dal take sposobnosti, da bi bili močno pospeševali zemeljsko kulturo. Pa kaj bi bil Zveličar sveta s tem dosegel za večno srečo človeškega rodu, za odrešenje, radi katerega se je včlovečil? Ali ni zelo verjetno, da bi se bilo človeštvo le še globoko pogreznilo v propad brezbožnosti in oholosti in lakomnosti in nečistosti?

Človeštvo ni potrebovalo materialne kulture, potrebovalo je milosti in resnice. Zato je Zveličar razposlal apostole, da oznanjujejo narodom resnico, da jih očiščujejo greha, da jih rešujejo iz suženjstva strasti, — poslal jih je, da po milosti prerodé narode v otroke božje. To delo so apostoli začeli, katoliška cerkev je je nadaljevala in je vrši še dandanašnji, vrši je z uspehom, kakršnega ni imela in ga nima nobena druga cerkev!

Kdor hoče religijo soditi po materialni kulturi, ne umeje sploh religije, a najmanj umeje religijo katoliške cerkve.

II.

Narode posvečevati — to je katoliški cerkvi prvi in glavni namen; ali, da povemo drugače: katoliške cerkve prva naloga je, da širi med narodi religiozno-etično kulturo.

Resnice, ki nam kažejo naše razmerje do Boga, in dolžnosti, ki potekajo za nas iz tega razmerja, so predmet religiozno-etični kulturi: nje cilj pa je najvišje usovršenje človeške narave, večna sreča v Bogu. Človek, ki teži po tej kulturi, zato še ni bogat, ne učen, a je „dober“, dober kot človek: in če si je s trudom priboril in osvojil vso religiozno-etično kulturo v nje popolnosti, tedaj je kot človek najboljši, najpopolnejši, tedaj je — svetnik.

Vsa kultura ni nič drugega nego izpopolnjevanje in usovrševanje človeške narave. Oni del kulture pa, ki dá človeku to, da pravimo o njem: on je dober človek, — ta del kulture je religiozno-etična kultura. In to je kultura katoliške cerkve. To kulturo cerkev pred vsem hoče in jo mora hoteti kot cerkev Kristusova; ta kultura je njena prva in glavna skrb. Njen kulturni program slove: „Iščite najprej božjega kraljestva.“ Ta program ji je dal Kristus sam, nje početnik.

Religiozno-etična kultura in nje najvišji cilj, večna sreča, je cerkve prva skrb. A ko pravimo, da je cerkve najprej skrb

večne sreče, nikakor ne trdimo, da je časne sreče sploh nikakor ni skrb. S prvo in glavno skrbjo se lahko družijo podrejena in drugotna skrb za to in ono stvar. In tako je po resnici pri cerkvi. Išče sicer najprej in pred vsem božjega kraljestva, večne sreče: cerkev kar cerkev je nositeljica religiozno-etične kulture; toda ko dela z vsemi močmi za svoj najvišji namen, za večno srečo narodov, dela ob enem tudi za njih časno srečo, za zemeljsko kulturo.

Najmočnejši nagib za časno blaginjo, za zemeljsko kulturo narodov ima cerkev v svoji fundamentalni dogmi in prvem moralnem principu. — Katera pa je izmed prvih fundamentalnih dogem katoliške cerkve? Po nauku katoliške cerkve je vsak človek po sv. krstu preroben v božjega otroka. Cerkev spoštuje v kristijanu božje posinovljenje in zato hoče in se trudi, da kristijan že na zemlji živi, kakor pristoji njemu, ki nosi v duši božje plemstvo: cerkev goji vso kulturo, ki se strinja s častjo božjega otroka. Najvišja moralna zapoved sv. evangelija pa slóve: „ljubi Gospoda, svojega Boga iz vsega srca, iz vse duše . . . ; bližnjega pa kakor samega sebe.“ Kaj pomeni ta zapoved za časno blaginjo in kulturo narodov, je jasno samo ob sebi.

Dokler cerkev ne zataji teh dveh načel, in zatajiti ju ne more, ker bi s tem zatajila sama sebe, — bo tudi skrbela za časno kulturo in srečo človeštva.

Da, katoliška cerkev skrbi in dela tudi za časno blaginjo človeštva in spešno dela, če je le v tej skrbi ne ovirajo in ji dela ne razdirajo zunanje sovražne sile.

Človek je po svoji naravi animalno, socialno in intelektualno bitje, v vsakem tem trojnem pogledu čuti v sebi potrebe in nagone, da se usovrši in izpopolni. To usovršenje in izpopolnjenje je naloga kulture. Animalne potrebe in nagone zadovoljuje ekomičniška kultura; socialnim potrebam in nagonom ustreza socialno-juridična kultura; idealnim potrebam in nagonom, hrepenenju po resnici, po lepoti, po dobroti služi idealna kultura, umetnost in znanost.¹⁾

Harmonični razvoj te trojne kulture tvori zemeljsko srečo človekovo. Katoliška cerkev je vedno pospeševala vse tri plati

¹⁾ Nostitz-Rieneck, Das Problem der Cultur. Freiburg im Br. 1888, pag. 17.

človeške kulture, ob enem pa varovala harmonijo v razvoju in tako v resnici skrbela za našo pravo srečo na zemlji.

Odprimo knjigo kulturne zgodovine katoliške cerkve in preglejmo vsaj po vrhu to in ono poglavje!

Katoliška cerkev je položila s svojim naukom o delu nov temelj ekono*m*ični kulturi. Starim Grkom in Rimljanom se je zdelo delo z rokami sramotno, nedostojno svobodnega moža. Duševna plemenitost, tako je mislil Aristotel, ne more biti v ljudeh, ki se ukvarjajo s telesnim delom. In Ciceron je dejal: Rokodelci se bavijo z umazanim poslom. Svobodne in visoke misli ni v delavnicah.¹⁾ Tako je govoril mož, ki je med rimskimi modrijani najbolj trezno in razsodno misel. Nekaj desetletij potem, ko je Ciceron zapisal te besede, pa je iz delavnice v Nazaretu prišel Rešitelj sveta. Do svojega tridesetega leta si je Jezus Kristus z rokami služil vsakdanji kruh. Vrnil je delu čast, ki mu gre po božji volji, posvetil je delo s svojimi rokami, s tem pa dal tudi svoj blagoslov vsej ekono*m*ični kulturi. Gospodov zgled so posnemali apostoli. Sv. Pavel pravi, da ima pravico živeti od oltarja, vendar se je živil z delom svojih rok.

Sv. cerkev spoštuje vsako koristno delo, ob enem pa tudi uči, da je delo človeku stroga dolžnost. „Kdor ne dela, naj tudi ne jé“, tako se glasi nova zapoved o delu.²⁾ Kristijanu delo ni breme, ki ga nosi samo zato, ker se ga otresti ne more; delo mu je sveta dolžnost, ki jo rado*volj*no izpolnjuje; in če čuti težo delavnega dne, mu je delo tudi pokora, ki ga očiščuje greha in ga varuje novih zmot.

Cerkev, ki je oznanovala narodom sv. vero Kristusovo, jih učila tudi delati. Najbolj izobraženi možje, kot Gregor Nazianski, so delali z rokami in bili srečni pri svojem delu. „Kdo nam vrne one dneve“, piše Gregor svojemu prijatelju Baziliju, „ko sva od jutra do večera skupaj delala, drva sekala, kamenje obdelavala, drevesa sadila in jim prilivala, ko sva se upirala v težka kola, da so nama še dolgo potem bile roke žuljave?“³⁾ Cerkveni zbori

¹⁾ Arist., Polit. 6, c. 2, n. 7. Ciceron, De officiis I. 1, c. 42: Opifices omnes in sordida arte versantur; nec enim quidquam ingenuum potest habere officina.

²⁾ 2 Thess. 3, 10.

³⁾ Gregor. Naz., Epist. 9. 13., v Ratzinger, Die Volkswirtschaft, Freiburg im B., 1895, pg. 155. — Grisar, Gesch. Roms u. der Paepste, 1. Bd. Freiburg im B., 1901., pg. 758.

so ukazovali duhovnikom in klerikom ročno delo,¹⁾ in ustanovniki najstarejših samostanskih družin so sprejeli v svoja pravila tudi zapoved o delu. Pahomij († 346.), Bazilij († 379.), Benedikt († 543.), Kasiodor († 560.) in v srednjem veku Bruno, Bernard so navajali svoje duhovne sinove k telesnemu delu.²⁾ Samostani pa so bili šole za ljudstvo, ki se je pri menihih učilo ne samo moliti, ampak tudi delati. Celo knežji sinovi so se v srednjem veku večkrat učili rokodelstva zato, da so pokazali svoje spoštovanje do dela, pa tudi zato, da bi v sili znali prijeti za delo.³⁾

Tega, kar imenujemo dandanašnji „srednji stan“, pri starih narodih ni bilo. Svobodne, pa delavne kmete in obrtnike je vzgojila še le katoliška cerkev. Kaj pa pomeni priden „srednji stan“ za ekonomično kulturo, je vsakemu jasno.

Visoka misel, ki jo ima krščanstvo o delu, je bila in je še vedno največja sreča za ekonomično kulturo. Dandanašnji očitajo protestantje katoličanom inferiornost; a kdo ve, bi li imeli kdaj Nemci ono kulturo, s katero se sedaj bahajo, da jih niso katoliški redovniki in duhovniki učili delati in jim trebili gozdov in gradili mest?

Nauk sv. cerkve o delu je vir blagoslova za vso ekonomično kulturo. Še večjo dobroto pa je storila cerkev človeštvu, ko je posegla s svojo prestvarjajočo roko v socialno-juridično kulturo.

Več kot polovica ljudi je nosilo težki in sramotni jarem suženjstva. Suženjstvo je bilo socialna ustanova, tako tesno spojena s tedanjo družbo, da si politiki in filozofi niti misliti niso mogli države brez sužnje. Odpraviti suženjstvo je bil največji socialni problem. Cerkev je rešila ta problem, ne s silo, ampak z resnico. Cerkev ne dela siloma, zato tudi ne nagloma; svojega dela ne začenja na vrhu, ampak na dnu; predno prenove človeka na zunaj, ga preustvari znotraj. Tako dela cerkev sedaj in tako je delala tudi tedaj, ko ji je bilo rešiti največji socialni problem.

Staremu Grku in Rimljanu je bil suženj stvar brez vsake pravice, manj vredna od tovarne živali. Cerkev pa je govorila po

¹⁾ Ratzinger, l. c.

²⁾ Schiwietz, *Gesch u. Organisation der Pachomianischen Klöster im 4. Jahrh.*, im *Archiv f. kath. Kirchenrecht*, 1902., pg. 228 ss.; Wolter, *Præcipua Ordinis monastici elementa*, Brugis, 1880., pg. 509, 545, 546.

³⁾ Cathrein, o. c., pg. 137.

svojih apostolih: pred Bogom ni razlike med človekom in človekom, vsi so otroci božji po veri v Jezusa Kristusa; ni Juda, ni Grka, ni sužnja, ne prostega; vsi so eno v Kristusu Jezusu.¹⁾ Sužnji in prosti človek imata istega Stvarnika in Očeta v nebesih, oba istega Odrešenika; oba isti poklic, oba isti cilj; po božji podobi je ustvarjen sužnji in prosti; zato pa gredó obema tudi iste človeške pravice. Te velike resnice o človekovi časti, ki jih je cerkev vedno in vedno ponavljala, so suženjstvo najprej omilile in ublažile, polagoma pa do cela odpravile. Zgodilo se je to počasi, zato pa tudi mirno, brez sile in brez prevratov; zakaj ko cerkev presnavlja, ne razdira, ko prestvarja, ne razdeva. Moderni svet presoja vse po naglih in trenutnih uspehih, povsod hoče samo materialno silo in hiter prevrat; zato pa tako brezumno povprašuje: kdaj je cerkev odpravila suženjstvo?

Drugo veliko socialno-juridično delo katoliške cerkve pa je krščanska družina. Ko so bili stari Grki in Rimljani na višku svoje kulture, je bila žena najgloblje ponižana. Apostol Pavel nam govori v svojih pismih o tedanji moralni gnilobi, ki je razjedala mozeg grškega in rimskega naroda. Sv. cerkev je vrnila čast devištvu, ob enem pa je z vso močjo branila svetost zakona, njega edinost, nerazveznost in njega zakramentalni karakter. Ustanovila je novo družino; žena, prej sužnja, je bila zopet to, kar je po božji volji, — možu pomočnica in zvesta tovarišica. Kake uspehe je imela cerkev v boju zoper poltenost in razkošnost razuzdanega rimskega in grškega ljudstva, nam pripoveduje zanesljiv porok, filozof Justin (umrl med l. 163. in 167.). Le-ta piše²⁾: Pred našim Učenikom (Kristusom) so oni, ki iz nečiste poželjivosti pogledajo tujo ženo, prav tako grešniki, kakor tisti, ki zoper človeške postave vzamejo drugo ženo (ko prva še živi)... Zakaj Bogu so očita ne samo dejanja, ampak tudi misli. Mnogi možje in žene, stari po 60 in 70 let, ki so že izmladega kristijani, pa živé popolnoma zdržno, in če hočete, vam imenujem take v vsakem stanu. Kaj naj še le rečem o neštetim nožici (τό ἀναρρήσιμον πλῆθος) onih, ki so prej živeli v nečistosti, pa so se izpreobrnil in sedaj živé čisto po naukih Kristusovih? Tako govori mučenec Justin sredi drugega stoletja. Kajpada se tudi ta preobrat

¹⁾ Cf. Gal. 3, 26—28.

²⁾ Apol. I. 15. Cf. Rössler, Die Frauenfrage. Wien, 1893., pg. 143.

ni izvršil nagloma; in še pozneje, ko je krščanstvo zavladovalo po Evropi, je imela cerkev in ima do današnjega dne najhujše boje za svetost zakona. To borbo katoliške cerkve za svetost zakona in za čast krščanske žene je povzel v lepih besedah francoski pisatelj Montalembert.¹⁾ Ves srednji vek so se očetje krščanskega ljudstva (rimski papeži) neprenehoma bojevali s kralji in fevdalno gospodo za nerazveznost sv. zakona... To sijajno čast moramo dati rimski cerkvi: vedno je branila svobodo in nedolžnost žene. Od sv. Janeza Krstnika do Klementa pl. Droste-Vischeringa je bil skoraj vedno zakon povod, če so služabnike duhovne oblasti preganjali z mečem in jih devali v verige. V enem samem letu, 1095., je papež izobčil iz cerkve dva najmogočnša vladarja v krščanstvu, cesarja Henrika IV. in francoskega kralja Filipa I., ker sta grešila zoper svetost zakona. Ista kazen se je pozneje tu in tam ponavljala do 16. stoletja, ko je papež rajši hotel, da se angleško kraljestvo odtrga od rimske stolice, kakor pa da bi si nakopal to sramoto, da je prodal pravico za zakonsko ločitev.

Ta borba rimske stolice je bila res da pred vsem borba za svetost zakona in njega zakramentalni značaj, a bila je ob enem tudi borba za pravico žene, borba za srečo in blaginjo krščanske družine. Moderne države s svojimi postavami pospešujejo zakonsko ločitev in samovoljno razdirajo najsvetejšo socialno vez, zato se pa tudi vseprek kaže 'inferiornost', ne inferiornost katoliške cerkve, pač pa moralna inferiornost moderne družbe proti oni v srednjem veku.

Katoliška cerkev je osvobodila sužnja in preustvarila družino; preosnovala je pa tudi največjo socialno - juridično tvorbo človeštva, — državo.

V starih narodih je vladal zgoraj despotizem, spodaj servilizem. Cezarji so bili bogovi, ljudstvo njih sužnji. Cerkev človeka ne obožuje, a ga tudi ne ponižuje pod njega dostojanstvo. Zato je nasprotna prav tako vseoblastnemu despotizmu kakor poniževalnemu servilizmu. Dala je državi novo osnovo, na kateri se je počasi preobrazila stara država v srečo vladarjem in v srečo njih podanikom. Novi temelj, dva ogeljna kamena, na katera je cerkev postavila državo, sta dva velika principa: princip avtoritete in princip svobode. Načelo avtoritete velevala podaniku,

¹⁾ Die Mönche des Abendlandes, Bd. 7., pg. 137. (Cf. Rössler, o. c. pg. 220.)

da bodi pokoren vladarju, ne sužno, ampak radovoljno, zavoljo Boga, zakaj ni je oblasti razen od Boga. Načelo svobode pa ukaže vladarju, da mora spoštovati v podaniku pravice, ki jih ima podanik kot človek, kot državljan, kot kristijan. „Boga je treba bolj slušati kakor ljudi“ — takih besedi rimski cesarji niso bili vajeni slišati, dokler niso prišli apostoli z evangelijem Kristusovim v roki.

Za Teodozija Velikega je bilo, ko se je cerkev prvikrat javno uprla državnemu nasilju in branila pravdo nesrečnih in zatiranih. „Človek si“, je zaklical škof Ambrož cesarju Teodoziju po onem krvolitju v Tesaloniki, „in če si grešil, boš delal pokoro.“ Cesar je prišel do stolne cerkve, bazilike, in Ambrož mu je ob portalu zastavil pot.¹⁾ Moderni svet, ki se servilno uklanja državni omnipotenci, se zgraža ob tem, kar je storil veliki škof Ambrož; a kdor ljubi in čišla svobodo, mora hvalo dajati katoliški cerkvi, ki je strla stari despotizem in dala narodom pravo svobodo. Za Ambrožem so prišli Gregor VII., Aleksander III., Inocenc III., Gregor IX., Tomaž iz Canterburyja, sv. Anzelm in v novejši dobi Pij VII.; ti veliki možje katoliške cerkve so ljubili pravico in sovražili krivico, zato so jih mogočni vladarji tirali v ječo in prognanstvo; a v ječi in v prognanstvu so zmagovali v boju za pravo svobodo.

Ce je prava svoboda pogoj napredku, in napredek pogoj zemeljski sreči, moramo reči: katoliška cerkev je vedno pospeševala zemeljsko srečo narodov.

Pogaženo pravico je cerkev dvignila, teptano pravico branila, do pravice pomagala sužnju proti trdemu gospodarju, ženi proti samovoljnemu možu, podaniku proti vseoblastnemu vladarju. Pa pravica sama skopo meri, mrzlo sodi, kaznuje brez usmiljenja. S pravico se mora družiti ljubezen — *charitas*. In ljubezni, sočutne, usmiljene ljubezni svet pred Kristusom ni poznal. Ali ste hodili kdaj med razvalinami starega Rima ali po ulicah nekdanjih podsutih Pompejev? Izmed grobelj in podrtin se še dandanašnji vzdigujejo napol porušeni teatri in amfiteatri, cirkusi in terme — sami spomini nekdanjega razkošja in slastiljubja; zastonj pa ste iskali v teh razvalinah hospicev za uboge, zavetišč za bolnike, za

¹⁾ Konflikt med škofom Ambrožem in cesarjem Teodozijem je krasno opisal A. Baunard v „Geschichte des hl. Ambrosius“, Freiburg im B., 1873, pg. 333. ss.

zapuščene otroke, onemogle starčke; o usmiljenem človekoljubju med temi podrtinami ni sledú. Hiralnice, sirotišnice, bolnišnice je zidala še le krščanska ljubezen, tista ljubezen, ki jo je sv. Duh po sv. cerkvi, po njenih zakramentih, vlil v človeška srca.

Kje je cerkev, ki bi bila toliko storila za srečo bednega človeštva, kakor je storila katoliška cerkev? In vendar pravijo, da je katoliška cerkev inferiorna, sovražna zemeljski sreči!

Vso socialno-juridično kulturo je cerkev preustvarila in v organizme človeške družbe dihnila novega duha, duha pravičnosti in krščanske ljubezni. Z isto skrbjo pa je cerkev objela tudi idealno kulturo, umetnost in človeško znanost. V tej stvari res ni treba, da bi branili katoliško cerkev pred krivičnim očitanjem o inferiornosti. Kdor hoče videti, kaj je cerkev storila za vse stroke umetnosti, pojdi v Italijo! Pa čemu tako daleč hoditi? Ozri se samo po domači deželi! Kar je tu umetnin, je do malega vse cerkveno delo. Znanost se je več kot tisoč let gojila edino le pod okriljem sv. cerkve, v samostanih. Kar se nam je ohranilo klasičnega slovstva, je rešila sv. cerkev. Za razvoj moderne intelektualne kulture je največjega pomena tiskarstvo, a tiskarsko umetnost so iznašli, predno se je porodil protestantizem. In kdo je zasnoval prve univerze? Ali ne katoliška cerkev? In čudno, baš na univerzah se dandanašnji najbolj pogosto čuje očitaje, da je katoliška cerkev sovražna znanosti, da je uprav v znanosti inferiorna mimo protestantske cerkve... Kaj naj k temu odgovorimo?

Možje, ki jih ves svet čisla kot velike učenjake: Ampère, Volta, Cauchy (največji matematik 19. stoletja), Pasteur, Secchi in mnogi drugi so bili zvesti sinovi katoliške cerkve. Cerkev torej pač ne more biti kriva, če v tekmovalstvu na znanstvenem polju katoličani morda zaostajajo za protestanti. Sicer pa gospoda, ki očitajo katoličanom inferiornost, še nikakor niso dokazali, da je res, kar trdijo. Ko bi šteli katoliške učenjake, ki so katoličani ne samo po imenu, ampak tudi po življenju, in pa protestantske učenjake, ki še očitó izpoznavajo vero v božanstvo Kristusovo: bi videli, da je med odličnimi učenjaki mnogo več vernih katoličanov negoli vernih protestantov. Nemške protestantske učenjake naše dobe, ki še verujejo v božanstvo Kristusovo, lahko seštejemo na prste.¹⁾ Kdor pa je zavrgel vero v Kristusa, ni več kristijan, ne katoliški in ne protestantski.

¹⁾ Cathrein, l. c. pg. 264.

Neprijatelji katoliške cerkve ne govoré torej modro, ko pravijo: katoličani so inferiorni mimo protestantov; — mogli bi k večjemu reči: verni kristijani so inferiorni mimo brezvercev. Res, nevera sedaj slavi svoje zmage, in zdi se, da možje brez vere gospodujejo v znanstvu. E. Haeckel je rekel pred nekaj leti pri shodu za naravoslovce, da je $\frac{9}{10}$ nemških naravoslovcev na istem verskem stališču kakor on, to se pravi, da so ateisti.

Dà, to priznavamo, da je dandanašnji med učenjaki manj vernih katoličanov negoli ateistov ali vsaj v veri indiferentnih mož; odločno pa zavračamo sumničenje, kakor da je to zakrivila katoliška cerkev; razlogi so scela drugi in jih ni težko najti.

Znak zadnjih dveh stoletij je boj zoper cerkev, odpad od cerkve

Začel se je odpad tam, kjer se porajajo vse moderne zmote, — na Francoskem Za Ludovika XIV. in XV. je v kraljevih palačah vladala nezmisljena potrata, ljudstvo pa je zdihovalo pod neznosno butaro velikih davkov; pod smešno pretirano etiketo se je skrivala sibiritska moralna gniloba. Janzenisti so se pač odeli s plaščem moralne strogosti, a s svojimi rigorističnimi nauki so tirali ljudi samo v obup; množica je zdvajala in zapuščala cerkev.

Prišli so enciklopedisti in našli ugodna, plodovita tla za svojo strupeno setev. Sovražni tronu in oltarju so z lažjo in obrekovanjem, z zasmehom in satiro netili v ljudstvu sovražstvo do države in cerkve. Nikogar ni bilo, ki bi bil zaježil in omejil razdirajoče prevratno gibanje. Buknila je revolucija. Kar je cerkev v poldrugem tisočletju z velikim trudom zgradila, je razdejal in ukončal strašni narodni vihar. Duhovnike so tirali iz cerkve na morišče pod gilotino, v stolni cerkvi pariški pa so nečistnico postavili v oltar in jo častili kot boginjo pameti. Celih deset let je vladala v svetišču groza razdejanja, po dvoranah in zbornicah pa so odmevale blasfemije.

Korziški imperator je naredil zopet mir v deželi; organiziral je tudi cerkev, pa ne tako, kakršno je ustanovil Kristus; Napoleon je hotel cerkev, ki bi služila samo državi in ji pomagala krotiti ljudske strasti. V šoli ni imela cerkev po tej reorganizaciji nobene pravice več; stolice na vseučiliščih so si osvojili ljudje brez vere. Narod so zastrupljale slabe knjige z indiferentizmom in mržnjo do cerkve in vsega božjega. Kako čudovito hitro se je v dobi po revoluciji širilo brezverstvo, kaže najbolj to, da so bili

od l. 1817. do 1824. Voltairejevi spisi dvanajstkrat, Rousseaujevi pa trinajstkrat iznova natisnjeni.¹⁾

Vlade so se menjavale, a cerkvi so bile vse sovražne. Cerkev ponižati, zaslužniti — to se je francoskemu parlamentu vedno zdela prva in najvišja naloga. Dobremu katoličanu je zaprta pot do višjih državnih služb; višje učiteljske stolice pa že celó ne sme dobiti katoličan. Po revoluciji se cerkev na Francoskem sploh ni več opomogla; in še to, kar so si katoličani z velikimi troški iznova sezidali, jim je uničil vihar, ki je lani priburil nad samo-stane.

Iz Francoske se je prevratno gibanje razširilo po vsej Evropi. Enciklopedijo, ki je bila l. 1772 završena v 28 zvezkih in folio, so ponatiskovali v Švici in Italiji. Kdo bi mogel presoditi, koliko zlá je zakrivilo to delo, ki je o njem celó glavni urednik Diderot sam dejal, da je brezdno, kamor so razni cunjari znesli množino slabo zamišljenih, slabo prebavljenih, dobrih, malovrednih, resničnih, zlaganih, negotovih stvari.²⁾ Še v večjo kvar nego enciklopedija pa so bili Rousseaujevi in Voltairejevi spisi, ki so v tisoč in tisoč izvodih šli med ljudi na Španskem in Portugalskem, na Laškem in Nemškem. Najbolj lascivno in blasfemično, z infernalno zlobo nadahnjeno delo je pesniški stvor, ki mu je njega avktor Voltaire po devici orleanski zdel ime „Pucelle“. Strauss pravi o tem spisu, da bi ga današnji komaj trpeli v kaki zloglasni beznici ali stražnici. In takrat? Takrat so prebirali „Pucelle“ v vseh omikanih družbah. Gospé in gospodične, sivobrati starci in hotljivi gizdalini so se naslajali s tem berivom.³⁾

Pili so otrov, in otrovali so si srca. Človeku, ki mu ugaja lascivnost in blasfemija, mora mrzeti religija in vsaka poštenost. Kdor je hotel cerkev s silo preganjati, se mu ni bilo treba bati nobenega odpora v tej pokvarjeni družbi. Razsluti Pombal je začel boj zoper cerkev na Portugalskem.⁴⁾ Minister Aranda ga je posnemal na Španskem. V Avstriji so za Jožefa II. „reformirali“ cerkev. Na Nemškem so cerkveno imetje sekularizirali

¹⁾ Cathrein, l. c. 267.

²⁾ Kreiten, Voltaire. Freiburg im Br. 1885. 2. Aufl., pg. 402.

³⁾ Cf. Kreiten, o. c. pg. 130.

⁴⁾ Cf. Duhr, Pombal. Sein Charakter und seine Politik. Freiburg im Br. 1891.

in s tem cerkvi ugrabili skoraj vse zunanje pomočke, ki so potrebni za vsako znanstveno, kulturno delo. Nekdaj so bili samostani katoliškemu ljudstvu učilišča in kulturna središča. Pa samo na Španskem je l. 1835 minister Mendizabal, žid po rodu, zatrl nad 2000 samostanov in cerkvenih ustanov. V Avstriji je cesar Jožef II. razgal redovnike iz več kot 700 samostanov. Kaj se godi sedaj v Italiji, je sploh znano. Da navedemo en sam zgled, kako delajo Piemontezi. V Rimu so imeli jezuiti vseučilišče za modroslovno in bogoslovno fakulteto, bogato knjižnico in dobro oskrbljeno zvezdarno vrhu cerkve sv. Ignacija. Prišli so Piemontezi in kratko in malo ukazali jezuitom, da se morajo umekniti, hišo, knjižnico, zvezdarno pa njim prepustiti. Jezuiti so ugovarjali, a vse ugovarjanje ni nič pomagalo. Edini pater Secchi je ostal v zvezdarni; grabežev je bilo sram, da bi bili s silo iztirali moža, ki je slovel po vsem svetu kot največji učenjak; komaj pa je Secchi zatisnil oči, so prišli biriči in so naslednika Secchijevega izgnali iz zvezdarne.

Preganjanje katoliške cerkve, ki se je začelo v drugi polovici 18. stoletja, se je nadaljevalo vse 19. stoletje in se tudi v naših dneh ni poleglo; vidi se, da so protivniki v 20. stoletju celó močnejši in drznejši, kakor so bili v 19. stoletju. In kakšne so posledice temu preganjanju? Cerkev nima v šoli nobene pravice več. Profesorji na vseučiliških stolicah so izvečine brezverni ali vsaj v veri indiferentni. Katoličane odrivajo od univerz, kjer jih le morejo. Na Nemškem je tretjina vsega prebivalstva katoliška, in vendar je bilo l. 1896 izmed 2225 docentov na svetnih fakultetah samo 228 ali 10% katoličanov. Alzacija je do $\frac{3}{4}$ katoliška, pa l. 1901 so bili v Strassburgu med 119 profesorji samo 4, reci in piši štiri je, katoličani. In ko je lani izpraznjeno stolico za zgodovino dobil katoličan, je navstal krik in vik po vsej Germaniji.¹⁾ Koliko vernih, res dobrih katoličanov je med profesorji po avstrijskih univerzah, to bi nam najlaglje povedali naši dijaki, ki hodijo v šolo v Gradcu ali na Dunaju. Zakaj pa je med našo gospodo, med uradniki in srednješolskimi profesorji tako malo žive vere? Študirali so na univerzah!

Vseučilišča so središča znanosti; tam imajo knjižnice, zbirke, vse pomočke, ki jih potrebuje učenjak. Vsa ta sredstva si je skoraj

¹⁾ Cathrein l. c. pg. 269.

docela osvojilo brezverstvo. Nas, katoličane so odrinili in sedaj se nam rogajo in nam očitajo inferiornost.

A dasi so se razmere za katoličane zelo neugodno zasuknile, je vendar še vedno med njimi mnogo mož, ki njih ime slovi med učenim svetom. Ti glasno pričajo, da katoliška cerkev ni sovražna intelektualni kulturi, ampak da znanstvo goji in pospešuje, kjer koli je ne opovirajo sovražne zunanje sile.

Za kaj pa so sposobne cerkvi sovražne sile, nam najbolj jasno kažejo dogodki zadnjega leta na Francoskem. Ko je vlada zapirala redovne šole, je obetala, da bodo učenci iz redovnih šol sprejeti v državne in pa v nove privatne šole s svetnimi učitelji. Kaj pa se je v resnici zgodilo? Ministrstvo za uk je objavilo v listih, da je zatvorilo 3250 redovnih šol, ki je vanje hodilo 200.255 učencev. Kam so dejali to množico? — Nekako eno tretjino namreč 65.715, so jih poteknili po državnih šolah; drugo tretjino, 64.548, so poslali v nove privatne šole, kjer poučujejo svetni učitelji. Kje pa je zadnja tretjina? O tej ni ničesar čuti, da bi jo bili kam spravili pod streho. Po tem takem po zadnjih počitnicah 68.000 učencev ne hodi več v šolo, ampak se brez dela potika po cestah in ulicah.¹⁾

Torej, rajši nobenega pouka, kakor pa da bi pouk dajala cerkev! Rajši nevednost in sirovost kakor pa katoliške šole! — Ali je mogoče bolj označiti modernega, cerkvi sovražnega duha, kakor ga označuje to dejstvo? — Oh, ne zvestoba do cerkve, ampak odpad od cerkve je kriv, če v Franciji, Španiji, Italiji propada kultura!

III

Cerkev ni protivna kulturi — to mora priznati vsak, kdor mirno in trezno presoja zgodovino katoliške cerkve. V nje veko-večnih resnicah in moralnih zakonih so najmočnejši nagibi za blagovito kulturno delovanje v najširšem obsegu. Kjer ji ne krattijo svobode in vežejo moči, pospešuje kulturni razvoj, daje pa razvoju tudi potrebno enoto in harmonijo. In to stvar treba še posebe poudariti! Kulturo pospeševati, pomagati narodom do bogastva, urediti in določiti socialno-juridične meje, podpirati umetnost in znanost: vse to more storiti država; toda

¹⁾ Iz „Journal des Débats“ — „Das Vaterland“ 1902. Nr. 344.

ohraniti v vsem razvoju ravnovišje, enoto, harmonijo: to more samo tisti, ki gre vedno za enim in istim najvišjim ciljem človeškega življenja — to more samo cerkev.

Moderna kultura se razvija brez ozira na najvišji cilj, in zato moderno kulturo razdira disharmonija. Moderni svet hoče kulturo brez religije, zato boleha za hiperkulturo.

Pojasnimo stvar!

Rekli smo: kultura je usovrševanje in izpopolnjevanje človeške narave. Kje in kako naj se narava usovršuje in izpopolnjuje, to kažejo nje potrebe in nagoni. Harmonija vlada v kulturnem delu, dokler človek zadovoljuje sicer vse svoje potrebe, vendar tako, da se nižji nagoni pokoré višjim; razvijajo se vse kulturne sile, pa tako, da se vse lepo strinjajo v eno rezultanto, ki ji je namen popolno usovršenje cele človeške narave.

Človeka nekaj žene po neskončnem: neskončno srečo, neskončno življenje — to hoče človeška narava, od Stvarnika vsajeni ji nagoni. Človeški duh je sicer omejen, a njegove želje so vseobsežne; zato pa ga ne more zadovoljiti to, kar je razdeljeno in razdrobljeno, minljivo in časno; njegovih željâ ne morejo utešiti majhni drobci in ulomki resnice in dobrote in lepote; on hoče vso resnico in večno resnico, vso dobroto in večno dobroto, vso lepoto in večno lepoto; neskončna in večna sreča — to mu je najvišji in zadnji cilj; neskončno srečno življenje — to najvišje in popolno usovršenje, za katerim ga ženó nagoni.

Razvoj v kulturi je harmoničen, dokler razne sile delajo v usovršenje človeške narave tako, da nižje sile služijo višim, vse skupaj pa združno pomagajo človeku do popolnega usovršenja, do večne sreče. Harmonija pa se razdere, če se ta ali ona sila iztrga iz celote in se z vso močjo žene samo za svojim predmetom. Če ena veja na drevesu prebohotno poganja, je to drugim na škodo; in če se človek z vso silo poprime samo ene strani v kulturi, je to na kvar celotni kulturi. Moti se red, pojavi se disharmonija, kultura se izprevrže v hiperkulturo. V narodu, ki vse moči izrablja samo za razvoj ekonomične kulture, umira intelektualna kultura. Materialna kultura raste čez mero, — odtod ime hiperkultura — celota pa vega, propada; hiperkultura je propast kulture.¹⁾

¹⁾ Nostitz - Rieneck, Das Problem der Kultur. Freiburg im Br. 1888, pg. 57.

Počenja se hiperkultura tam, kjer človek v teženju za svojimi nagoni izgubi izpred oči ali morda celo zataji najvišji cilj življenja. Če je večna sreča, ki zanjo mre človeško srce, samo 'laž in prevara', no potem je umevno, da se človek z vso silo polasti materije. Harmonija je razdrta; nagonov ne družijo več enotni cilji. Človek hoče kar največ nagrabiti; vname se boj med slojem in slojem; močnejši zmaguje. Razvije se hiperkultura. Hiperkultura pa rodi kapitalizem in pauperizem, razkošje in bedo, nasilje in upor, — razdor kulture. — Pa človek nosi v prsih tudi želje po neskončnosti. Teh želja tudi najbolj rafinirani luksuz ne more napasti; in če tudi poniža vso umetnost v službo svojih poltenih strasti: srce se mu ne umiri. V uživanju in nasladah išče sreče, — a sreče, ki bi mu utešila žejo po blaženosti, ne najde. Pristudi se mu življenje, objame ga pesimizem, loti se ga obup, — ne preostaja mu drugega nego — samomor.

Hiperkultura je bila propast grškemu in rimskemu narodu. Omikani Grki in Rimljani so bili izvečine brez religije v onem času, ko je bila njih kultura v polnem cvetu. Nadomestila za religijo so iskali v epikurejski ali pa v stoični filozofiji; a nadomestila niso našli: kultura se je izrodila v hiperkulturo; hiperkultura pa jih je gnala v samomor. Masaryk¹⁾ pravi o oni dobi grškega naroda: 'Epikurejska in stoična šola sta se ukvarjali edino le s praktičnimi vprašanji življenja; različni po načelih, sta vendar obe poskušali rešiti isti problem: kako najti mir in tolažbo v časih brez tolažbe. Pa kakšno uteho sta mogla dati ta dva modroslovna zistema izobraženemu človeškemu duhu? Eden vodi indirektno, drugi direktno v samomor. Samomor je dogma v stoi... Intelektualna omika ni mogla rešiti naroda. Blagonravje je izginilo in se umeknilo razbrzdanosti. Najbolji možje obupavajo nad življenjem in učijo svoj narod, kako more dostojno in častno umreti. Dostojno in častno živeti — tega ne morejo več.'

Prav tako sodi rečeni pisatelj o Rimljanih. 'Vsi veliki duhovi Avgustove dobe so čutili posledke religiozne desorganizacije in se zavedali, da je rimska družba kraj vse politične veličine v osrčju bolna. Berite dela tedanjih pesnikov, pregledajte dela tedanjih historikov, vglobite se v spise filozofov: povsod sama negotovost,

¹⁾ Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation. Wien 1881, pg. 148. Cf. Ratzinger, Die Volkswirtschaft. Freiburg im Br., 1895. 2. Aufl. pg. 540, sq.

žalost, tožbe, nemir, otožnost, skepsa, indiferentizem, stud do življenja... Duhovi so se zatapljali v pesimizem, in Plinij, največi rimski naravoslovec, je napisal slavospev samomoru.⁴

To je zgodba grškega in rimskega naroda — zgodba hiperkulture. Kulturo brez religije razdira disharmonija: disharmonija rodi hiperkulturo, in hiperkultura žene narode v samomor. Moderna družba hodi po poti grške in rimske civilizacije. Vezi, ki je z njimi cerkev spela kulturo in religijo, je raztrgal protestantizem. Človeški nagoni, prosti moralnih spon, so podivjali, obrnili se navzdol in se z vso silo vrgli na materijo. Ne tajimo hvalnih uspehov: v fiziki, mehaniki, tehniki je moderni človek res napredoval. Toda harmonija, ki jo daje kulturnim težnjam edino le nadnaravni cilj človekov, je porušena; moderna kultura se razkraja v hiperkulturo. Bogastvo in uživanje — to so izvečine najvišje misli nizkomiselne moderne družbe. Umetnost služi ponajveč kultu mesenosti in poltenosti. K lanski veliki razstavi umetnin v Düsseldorfu so poslali slikarji stvari, kakršnih niti pri omikanih Grkih in Rimljanih ne bi bili smeli razstavljati. Greh in strast slikajo ob svitli luči v vsej nagoti; in da bi gotovo vsak umel, kaj je mislil umetnik, so dodali frivolnim podobam še frivolve naslove: „Memento vivere!“ „Naj živi življenje!“⁵) — Simptomi, ki nam značijo staro grško in rimsko hiperkulturo, se pojavljajo vsevprek tudi v naših dneh: skepsa, indiferentizem, pesimizem, brezčutna resignacija in — s a m o r o r.

Kultura hoče človeka usovršiti in tako osrečiti. To ji je namen. Čim bolj se torej kultura razvija, tem srečnejši bi morali biti narodi. V 19. stoletju se je kultura dvignila na višino, ki je prej nikoli ni dosegla. Zato bi mislili, da so v početku 20. stoletja narodi tudi srečni kakor še nikoli poprej. Kako pa je v resnici? Kdor samega sebe morí, ta pač ni srečen. Statistika samomorov je statistika nesrečnih eksistenc. Število samomorilcev pa v našem času raste tem bolj, čim bolj napreduje kultura, in raste najbolj med onimi narodi, ki najbolj uživajo dobre moderne kulture.²)

⁴) Cf. Beissel, Die Kunstaussstellung zu Düsseldorf (1902), in den Stimmen aus Mar. Laach, Bd. 63, pg. 213 sq.

²) Masaryk je preračunal, da se število samomorov množi mnogo hitreje, negoli število prebivalstva. Po statističnih poročilih se je število samomorov v 19. stoletju potrojilo: in sedaj se v Evropi umori 22.000 ljudi na leto. Brez

Kaj moramo posneti iz tega dejstva?

Moderna kultura ni več zdrava sama v sebi; kar imenujejo kulturo, ni več kultura, ampak samo izrodek kulture, — hiperkultura. Hiperkultura pa vodi narode v propast.

„Več kulture!“ kličejo moderni učitelji in vzgojevatelji narodov. Mi pa pravimo: več harmonije v kulturi! Zakaj napredek brez harmonije je človeštvu v nesrečo.

A kje je vir harmonije? — Disharmonijo je rodila ločitev kulture od religije. Torej nam more harmonijo zopet dati edino le povratek k religiji. — Pa h kateri religiji? Mi smo kristijani, in če govorimo o religiji, mislimo pač samo krščansko religijo, kakor nam jo je ohranila katoliška cerkev. Dogma in morala katoliške cerkve je že enkrat prerodila človeško kulturo in ji dala novega duha in novo življenje. Iste resnice in ista etična načela katoliške cerkve morejo tudi sedaj razbrzdane sile moderne hiperkulture zopet ukrotiti in združiti v harmonijo.

Katoliška cerkev, in samo ona, je vir harmonije. Protestantizem je pač razvezal človeške sile, da so podivjale, a ukrotiti jih in iznova združiti v soglasje — tega protestantizem ne more. Za harmonijo kulturnih sil je treba neminljive in nezmotljive avtoritete; a protestantizem je negacija avtoritete. Za harmonijo je treba vekovečnih resnic in neizpremenljivih načel, ki se jim človek nujno pokorí; a bistvo protestantizma je subjektivizem, ki daje vsakemu na izvoljo, da si tolmači resnico kakor mu ljubo in prilagodi načela svojim nagonom, kakor mu drago. Za harmonijo je treba nadnaravne milosti, ki edina mora krotiti podivjane človeške strasti; a v protestantizmu so do malega usehnili vsi zakramentalni studenci milosti.

V katoliški cerkvi je avtoriteta, ki ima božje poslanstvo, da vodi človeštvo k najvišjemu cilju; avtoriteta, ki ima karizmo nezmotljivosti, da nas uči vso resnico; avtoriteta, ki v njej živi in deluje Kristus, početnik vse milosti in svetosti.

Moderni človek živi v veliki zablodi; zdí se mu, da je bogastvo in uživanje najvišje blaženstvo; ta zabloda je mati hiperkulture. A kdo naj človeku zopet pomaga iz te zmote? Morda protestantizem? A njega pastori so brez avtoritete, in se niti

dvoma pa v statističnih izkazih niso všteti vsi samomorilci. Masaryk sodi, da statistične tabele kažejo komaj polovico vseh onih, ki so se res umorili ali pa se poskusili umoriti. Cf. Ratzinger, o. c. pg. 546.

ne drznejó povedati resnice, ki ne ustreza razvajanemu modernemu človeku; oni molčé o zatajevanju, pokorjenju, o zadovoljnosti z malim, o sreči in uboštvu. Pa kaj pravim: molčé; — protestantski teologi se trudijo, da bi iztrebili iz evangelija vse, kar utegne biti na poti moderni hiperkulturi. Razbrzdanost je treba krotiti z zatajevanjem, razkošje z odpovedjo, pohlep z zmernostjo in radodarno ljubeznijo. A vsega tega protestantizem ne pozná in hoče utajiti ali vsaj kolikor moči ublažiti nauk sv. evangelija, ki govori o pokori in zatajevanju. Katoliška cerkev nam oznanja z božjo avtoriteto ves in cel sv. evangelij in z božjo avtoriteto nam daje zapovedi o zatajevanju in pokorjenju poltenih željá; oznanja nam z vso resnobo Kristusa križanega. Človeška slabost sicer ne sliši rada nauka o pokorjenju, in človeška narava se upira zatajevanju; pa cerkev nam v sv. zakramentih vliva v dušo nadnaravnih močí, in česar se človek brez milosti brani, to po milosti vzljubi in z veseljem objame.

Razbrzdanost človeških nagonov je zakrivila disharmonijo v kulturi in rodila hiperkulturo. Harmonijo nam more dati katoliška cerkev, ki z božjo avtoriteto uči narode zatajevanja in jim sredi vsega modernega razkošja kaže tja na Kalvarijo, — na sv. križ.

Protestantizem je onemogel nasproti hiperkulturi, in v tem se razodeva njegova globoka inferiornost proti katoliški cerkvi. Dá, protestantizem naravnost gojí hiperkulturo; in prav zato, ker protestantizem speši hiperkulturo, ga prijatelji in zagovorniki hiperkulture imenujejo religijo z optimistično tendenco; katoliško cerkev pa, ki čuva harmonijo v razvoju, prav zato nazivljejo religijo s pesimistično tendenco in ji očitajo inferiornost. Kam vodi narode hiperkultura, ki jo katolicizem hoče zabraniti, a jo goji protestantizem, to nam dosti glasno govori zgodovina starih Grkov in Rimljanov. In moderni protestantski narodi, ki se bahajo s svojo kulturo, bodo morda nova priča, da hiperkultura človeštvu ni v srečo, ampak v nesrečo.

Rekli smo prej: znaki hiperkulture, simptomi propasti so bili v starih narodih indiferentizem, pesimizem in samomor. Prav ti simptomi se pojavljajo tudi v moderni človeški družbi, a pojavljajo se najbolj med protestantskimi narodi, med katoliškimi pa tem manj, čim bolj so zvesti svoji cerkvi. Kako široko se je razpasel indiferentizem v srcih in koliko duš razjeda pesimizem, to se pač ne dá izraziti v številkah: a konec pesimizma je po-

gosto samomor, in koliko ljudi dandanašnji same sebe umori, to nam približno kažejo statistični pregledi. Proučujte statistične tabele o samomorih, pa bote videli onemoglost protestantizma, njega inferiornost v boju s pesimizmom.

Zelo poučen pregled o tej stvari, posnet po „Statistisches Handbuch für den Preussischen Staat“ (Berlin, 1898) in „Statistisches Jahrbuch der Schweiz“ (Zürich, 1898) in pa Mayr's „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“ (Jena, 1895), je prinesel nemški periodični list „Historisch-pol. Blätter“ (1899, Bd. 124, pg. 233 sq.). Navedimo nekatere številke. Od l. 1881 do 1900 je prišlo povprečno vsako leto na 100.000 ljudi 35·3 samomorilcev na Saksonskem, 25·5 na Danskem, 23·6 v Hessenu, 22·7 v Švici, 20 na Pruskem, 16·1 v Avstriji, 11·4 v Belgiji, 4·9 v Italiji, 2·4 na Španskem, 2·3 na Irskem. — Še bolj ugodno razmerje za katoliško cerkev kažejo številke, če primerjamo v nemški državi katoliške in protestantske dežele med seboj. Med letom 1893 in 1896 (Stat. Handb. 1898) je prišlo na 100.000 ljudi v Schleswig-Holsteinu 33 samomorilcev, na Saksonskem 32·1, v Berlinu 31·1, na Vestfalskem 10·9, v Porenju 10·9, na Poznanjskem 9·2. Razlika med katoličani in protestanti je še bolj očita, če primerjamo med seboj čisto katoliške in čisto protestantske okraje. Čisto katoliški okraji (Aachen, Münster, Oppeln) so imeli od l. 1892 do 1896 po 5·4, oziroma 7·0 in 8·4 samomorilcev med 100.000 prebivalci; čisto protestantski okraji (Potsdam, Magdeburg, Liegnitz) pa v isti dobi po 32·9, 33·5 in 39·4 samomorilcev med 100.000 ljudmi. — Prav tako se v Švici razodeva inferiornost protestantizma nasproti modernemu pesizmu: v čisto katoliških kantonih so l. 1895 in 1896 povprečno na vsakih 100.000 ljudi našli 8·43 samomorilcev, v čisto protestantskih kantonih pa 33·8. — Med državami, ki so njih prebivalci izvečine katoličani, ima Francoska izvunredno visoko število samomorilcev (l. 1891—1893 na vsakih 100.000 prebivalcev 22·5); a tudi na Francoskem prej tega ni bilo; število samomorilcev se je v 50 letih potrojilo in zadnja leta kar rapidno raste; stvar je lahko umeti, če pomislimo, kaj se sedaj godi na Francoskem. Da je tudi pri nas v Avstriji dosti žalostno v tem pogledu, se ne smemo čuditi; liberalizem in agitacija za protestantizem mora roditi svoje sadove.

Končni rezultat, ki se dá posneti iz statističnih pregledov o samomorih med katoličani in protestanti, pa je ta-le: v naši dobi pride pri katoličanih na en milijon prebivalcev povprek 60 samomorilcev, pri protestantih pa 190.¹⁾

Česa nas uče ta števila? — Protestantizem, ki je razdril harmonijo v kulturi in s tem vzgojil v narodih hiperkulturo, je brez moči zoper zlò, združeno s hiperkulturo, brez moči zoper

¹⁾ Histor.-pol. Bl., Bd. 124, pg. 238.

pesimizem. Zdravilo zoper to kužno bolezen moderne družbe je edinole v katoliški cerkvi. V srednjem veku, ko je živel v narodih duh katoliške cerkve, je bil samomor nepoznan;¹⁾ pojavil se je ob enem s protestantizmom in sedaj se kakor epidemija širi v protestantskih deželah; v katoliških narodih pa je tudi sedaj še redek, in sicer tem redkejši, čim krepkeje pólje v njih pravo katoliško življenje.

Človek se ne morí, ker je srečen, ampak ker je nesrečen. Ako je torej samomor v katoliških narodih bolj redek kakor v protestantskih, morajo katoličani še vedno bolj srečni biti negoli protestantje. Nekdo je rekel, da se ljudje dandanašnji ne znajo več iz srca smejati. No, to mora veljati pač le protestantom in onim, ki se jim je zajedel v srce moderni pesimizem. V katoličanih pa je še vedno mnogo zdrave veselosti, samorastlega humorja, vedre šegavosti, srečne zadovoljnosti. Kdor hoče videti srečno veselje, pojdi v praznike v katoliške družine, pojdi, če mu drago, v samostane, pa bo videl, kje je doma pravo veselje. Reklo se je že večkrat, da katoliška askeza vzgaja mračne, črnoglede mizantropje. Kdor tako govori, pač ne pozná katoliške cerkve, še manj pa nje askezo. Ideal katoliške askeze so poobrazili v sebi svetniki. A baš pri svetnikih se opaža kot poseben znak mirno, tiho, srečno veselje, neka blaženost, ki bi jo mogli primerjati edino le blaženosti v nebesih. Svetobolnih, s pesimizmom nadahnjenih svetnikov mi ne poznamo!

Vrnimo se k načelom in povzemimo nakratko, kar smo povedali!

Prva in glavna skrb katoliške cerkve ni časna, ampak večna blaginja narodov. A ko vodi narode k najvišjemu cilju, hoče in se prizadeva, da živi človek tudi na zemlji, kakor pristoji njemu, ki nosi v duši božje plemstvo: cerkev goji kulturo. Kultura je narodom v srečo, pa le tedaj, če se razvija harmonično. Cerkev čuva harmonijo v razvoju. Disharmonija rodi hiperkulturo, in hiperkultura je človeštvu v nesrečo. Cerkev je sovražna hiperkulturi, in zato ji očitajo inferiornost. Bodi! V sramoto ji to očitanje ni! Ne v sramoto, ampak v čast ji je, da se ona edina upira moderni hiperkulturi in brani harmonijo v kulturnem razvoju; zakaj tako varuje pravo srečo v narodih!

Dr. Frančišek Ušeničnik.

¹⁾ Masaryk, o. c. pg. 160; Ratzinger, o. c. pg. 546.

Gospodarski razvoj na Slovenskem v srednjem veku.

(Zgodovinska študija.)

„Kopljite globlje in povsod zadenete na katoliška tla!“ Te besede velikega misleca Görresa veljajo zlasti o kulturnih napravah, s katerimi se naš vek toliko ponaša. Kdor lista zaprašene liste naše povestnice, kdor išče in zbira redke drobtine iz slovenske preteklosti, ki so še ohranjeni po arhivih in knjižnicah, temu se pred duhom razgrinja prelepa podoba kulturnega delovanja katoliške cerkve. Celotna stroke in panoge socialnega življenja, ki so oddaljene od cerkvenega delokroga, ki nimajo z njim navidez nikakega stika, celo te so prejele od cerkve krepak nagib za svoj razvoj. Kmetijstvo, trgovina in promet, pravne razmere so se v srednjem veku prav tako razvijale pod cerkvenim vplivom kakor šolstvo, umetnosti in javni dobrodelni zavodi.

O organizaciji srednjeveškega šolstva smo že pisali v tem listu,¹⁾ oziroma se zdaj na nekatera druga polja kulturnega delovanja: na razvoj kmetijstva, trgovine in prometa v „barbarskem“ srednjem veku.

Slika, ki jo hočemo tu podati, je morda v marsičem nepopolna, a že iz teh podatkov, ki so zajeti iz zgodovinskih virov, je razvideti, kako je bila cerkev tedaj gibalo in gonilo vsemu javnemu življenju, srce, iz katerega se je pretakal oživljajoči sok višjega kulturnega življenja.

Obdelovanje zemlje.

Za nas Slovence je bilo od nekdaj posebno važno kmetijstvo. Ž njim se je pečal preprosti narod že iz časa naselitve v sedanji domovini. In še bolj kot dandanes je bil Slovenec v tisti dobi navezan na svojo grudo. Pri kupčiji in obrti je veči-

¹⁾ Glej članek: „Vzgoja in izobrazba duhovščine na Slovenskem v srednjem veku“ (Kat. Obzornik VI., str. 237. sl.)

noma prevladoval tuji upliv: Frankov in Benečanov. — A kmetovanje je bilo težavno. Deželo so pokrivali prostrani pragozdi, ki jih je bilo treba še le izsekati preden se je moglo pričeti kulturno delo.¹⁾ Prebivalstvo pa je bilo preredko naseljeno, da bi moglo uspešno zastaviti svoje moči za kolonizacijo dežele. Vrhutega so pogosti napadi Obrov, pozneje Madjarov ovirali vsak gospodarski pokret. Siromaštvo, zapuščenost, onemoglost, to so bili znaki ljudskega življenja na Slovenskem v desetem stoletju.²⁾ Trebalo je močnejših kulturnih vplivov, da so se izboljšale gospodarske razmere v deželi.

Ta doba je nastopila po prenehanju mažarskih napadov koncem desetega stoletja.

Značilno je, da je tudi zdaj na kulturo dežele bolj vplivala Nemčija kakor bližnja Italija. Dve nemški škofiji sta si takrat pridobili na Kranjskem obsežno posest: brižinska in brik-senška.³⁾

Brižinci so že dolgo časa delovali med Slovenci na Koroškem in si pridobili mnogo zaslug za obdelovanje zemlje in pokristjanjenje prebivalstva. Iz Innichena, kjer je bila njihova najstarejša postojanka (ustanovljena l. 770.) so prodirali vedno dalje ob Dravi navzdol in se kmalu naselili v beljaškem okraju. Naravno se je začel njihov kulturni vpliv raztezati tudi preko Karavank na sosedno Kranjsko, ko so tu nastopili mirnejši časi.

Na Kranjskem so se Brižinci lotili kolonizacije z veliko vnemo. Središče njihovega delovanja je bila škofjeloška okolica, a imeli so posestva tudi na Dovjem (že l. 963.), na Dolenjskem in celo v

¹⁾ O gozdovih in njih izsekovanju pričajo mnoge listine n. pr. ustanovna listina gornjegrajskega samostana (Zahn: Urkundb. des Herzogthums Steiermark I., str. 188.) in listine stiškega samostana (Schumi: Urkundb. II., str. 259.). Marsikod živi še med ljudstvom spomin na nekdanje čase, ko so se gozdi razprostirali na mestu sedanjega žitnega polja. Tako v Stražišču in Bitnju pri Kranju.

²⁾ Žalostno znamenje za tisto dobo je bila kupčija s sužnji, ki je cvetela na adrijanski obali. Kupčevavci (Benečani in Grki) so zalagali mohamedovske despote ob sredozemskem morju z robovi iz Kranjske, Istre, Hrvaške, Ogrske in Dalmacije. Papeži in gradeški patriarhi so se upirali temu početju. (Glej Schumi: Urkunden und Regesten I. str. 8.) Pulj je bilo glavno pristanišče za izvoz sužnjev.

³⁾ Darilna listina za Loko in okolico iz l. 973 (Schumi: Urk. u. Reg. I., str. 10.) za Bled iz l. 1004. (o. c. str. 23.)

Istri.¹⁾ Prilagoditi so se znali značaju in govorici našega naroda, kar izpričujejo „brižinski spomeniki“.

O kulturnem delovanju brižinske škofije nam zgodovinske listine nudijo dovolj jasno podobo.²⁾ S pragozdi pokrite kraje so izsekavali in na njih naseljevali poljedelce. Nastale so mnoge nove vasi. Naselnikom so zidali cerkve, nastavljali pri njih duhovnike in pokristjanjevali še mnogoštevilne poganske podložnike. — Pri-nesli so vinsko trto na Kranjsko in pričeli umno vinogradništvo. Marsikateri kraji, kjer dandanes ni več sledu o vinoreji, so bili v srednjem veku s trto zasajeni.³⁾

Primeroma pozno je bil obdelan svet v gornji savski dolini okoli Dovjega. Še-le l. 1362. poroča oglejski patriarh Ludovik, da so naselniki močvirja in gozdove v tisti okolici izpremenili v rodovitno zemljo in da so nastale nekatere nove vasi. Takrat so bile zidane cerkve v Kranjski gori in Dovjem.⁴⁾

Ker je bilo prebivalstvo v deželi preredko, trebalo je za novopridobljeno kulturno zemljo dobiti tujih naseljencev. Brižinci so poslali na Kranjsko deloma Slovence iz Koroške, deloma Nemce iz Bavarske in Tirolske.⁵⁾ Naseljevanje tujcev je bilo sicer nevarno za slovenski značaj dežele, vendar je k sreči slovenski živelj prevladal. Nemški otoki so se kmalu potopili v slovenskem jezeru, kulturno delo pa je ostalo.

Manj je vplivala na gospodarski razvoj Kranjske briksenška škofija. Na blejskem gospodstvu niso nastali cvetoči trgi in nove naselbine kakor na brižinskih posestvih. Briksenški škofje so prejemale iz Kranjskega le dohodke, ki sta jim je donášala gozd in jezero. Drugo jim ni bilo mar. —

Najbolj je bilo obžalovati, da slovenske dežele dolgo časa niso imele lastnega kulturnega središča, da so bile le privesek

¹⁾ Na Dolenjskem: Vinvrh pri Beli cerkvi in officium Zagrad z 28 raztresenimi vasi. — V Istri so dobili l. 1067. v posest Kubeč, Osp, Kamnje, Št. Peter i. dr. (Schumi: Urk und Reg. I, str. 56.)

²⁾ Glej listino iz l. 1074. (Schumi: o. c. str. 60.)

³⁾ Vinvrh (Vuinperch) pri Beli cerkvi se omenja 1074. — Leta 1291. je imelo še 12 zemljakov viničarjev vinograde v Šmarjetni gori pri Kranju. V 16. stoletju so vinograde izpremenili v polje. (Koblar: „Loško gospodstvo brižinskih škofov. Izvestja I., str. 65.)

⁴⁾ Notizzenblatt der kais. Accademie 1858., str. 487.

⁵⁾ Koblar: Loško gospodstvo brižinskih škofov. (Izvestja I. 60.)

tujim deželam, in zaradi tega zelo zanemarjene. Še-le v 12. stoletju se je na bolje obrnilo.

Akvilejski patriarh Peregrin I. (1132—1161.), ki je bil iz rodu koroških Šponhajmovcev, je prvi poskrbel za ta oddaljeni del svoje prostrane škofije. Ustanovil je dve važni kulturni postojanki: samostana v Stični (1136) in Gornjem gradu (1140.)¹⁾

Gornjegrajski samostan je dobil obširno posest v gorenji savinjski dolini s pravico, „da smejo izključljivo le menihi tega samostana tamkaj postavljati mline, iztrebljati gozd, in meje svojega posestva z iztrebljanjem in naseljevanjem poljedelcev, kolikor jim je mogoče razširiti.“²⁾

V smeri, ki so mu jo načrtali ustanovniki, je samostan uspešno deloval. Posestvo se mu je vedno bolj množilo. In kmalu je postal Gornjigrad važno središče za Spodnji Štajer kakor v cerkvenem tako v splošnem kulturnem oziru.³⁾

Kar je bil Gornjigrad za savinjsko dolino, to je bil stiški samostan za vso Kranjsko: vpliven faktor, ki je mogočno pospešil gospodarski razvoj v deželi.

Že doslej navedeni zgledi izpričujejo, da so misijonarji po naših krajih izvršujoč svoj poklic in oznanujoč sveto vero, vedno pospeševali tudi umno obdelovanje zemlje. To dvojno delo, čeprav navidez različne vrste, je vendar v tesni zvezi med seboj. Kultura je namreč naravni temelj, nujni pogoj za razvoj krščanskega življenja. Najuglednejši zastopniki te smeri, ki je združevala z misijonskim opravilom tudi kulturno delo, pa so bili v 12. in 13. stoletju cistercijani.

Redovna pravila so cistercijanom strogo ukazovala obdelovati zemljo. Vsi redovniki so morali delati, celo opat ni bil izvzet. Med delom so molčali in se pomenjevali z znamenji.

Za kmetijsko deželo, kakršna je naša Kranjska, je bil prihod teh redovnikov velikega pomena.

¹⁾ Dotacija je sicer došla samostanoma tudi od zasebnikov. Stiški samostan so obdarili plemiči: Henrik, Dietrich in Meinhalm, gornjegrajski pa „Diebald de Chagere“ (Kokra?) in njegova žena Truta. Vendar je bil obema glavni ustanovnik in pospeševatelj patriarh Peregrin. Ustanovni listini pri Schumijsu: Urk. u. Regesten I, str. 88. in Zahnu: Urkundb. des Herzogthums Steiermark I., str. 188.

²⁾ Ustanovna listina o. c.

³⁾ Glej Orožen: Stift Oberburg.

Novoustanovljeni stiški samostan je pospešil kmetijstvo zlasti v dvojnem oziru.

Prva skrb je bila menihom, da si pridobé nove zemlje za kulturne nasade. Zato so marljivo začeli iztrebljati gozde. Papeži in akvilejski patriarhi so pospeševali njih delo, oprostivši jih desetine od pridelkov na novoobdelani zemlji.¹⁾ Le ena listina iz l. 1264. je še ohranjena, ki izpričuje nekatere kraje tega kolonizacijskega delovanja. Iz nje povzemamo, da so bili takrat stiški redovniki iztrebili gozde pri Laščah in ob Krki od gore Strmec pa do vasi Poljanica.²⁾

Ob Krki je kmalu nastala nova kulturna postojanka: samostan v Kostanjevici,³⁾ čigar delovanje je segalo daleč preko mej naše dežele.

Kostanjeviški samostan si je ustanovil že l. 1250. filialko na otoku sv. Jakoba pri Zagrebu in pridobil celo posestva ob Vrbasu v Bosni.⁴⁾

Iz tega je razvideti, kako vztrajno in uspešno so cistercijani zasledovali svoj cilj. Kot pravi pionirji kulture so prodirali vedno dalje na slovanski jug. Žal, da jim je pozneje turška sila zastavila pot in skoraj uničila njihovo delo.

Stiški samostan pa je dvignil kmetijstvo v deželi tudi v tehniškem oziru. Kmetovanje Slovencev je bilo takrat še priprostejše kakor dandanes. Za razorovanje zemlje jim je služilo dolgo deblo z zakrivljenim klinom, ki sta je vlačila dva vola. Od tod nosi plug še zdaj ime „drevo“. Tuji menihi pa so uvedli železni plug in drugo popolnejše poljsko orodje.

Še večjega pomena so bili novi sadeži in nove žitne vrste, ki so jih prinesli s seboj iz tujine in ž njimi pomnožili domače pridelke. Samostani so bili vedno v tesni zvezi med seboj, občevanje med njimi je bilo zelo živahno. Tako so prišla semena,

¹⁾ Papež Honorij III. je dal tak privilegij za ves cistercijanski red l. 1220. (Schumi: Urk. u. Reg. II, str. 29.) Papež Inocencij IV. je potrdil to pravico l. 1247. še posebej za samostan v Kostanjevici. (Schumi: o. c. str. 109.) Akvilejski patriarh Gregor je l. 1264. oprostil desetine nekatera novoobdelana posestva stiškega samostana. (Schumi: Urk. u. Reg. II., str. 259.)

²⁾ Schumi: Urk. u. Reg. II., str. 259.

³⁾ Ustanovljen 1226. ali pa 1234. Ustan. listina pri Schumiju o. c. str. 61.

⁴⁾ Kralj Bela IV. je podaril samostanu l. 1258. tri orale zemlje pri sv. Ivanu ob reki Vrbas. (Schumi: Archiv I., str. 46.)

rastline in cepi iz daljne Francoske in iz Italije v samostanske vrtove naših krajev. Od tu pa so se razširili sadeži po vaseh in se vdomačili med ljudstvom.¹⁾

O vplivu stiških menihov na poljedelstvo v deželi priča tudi ljudska tradicija. Še l. 1804. se je popevala v šentviški okolici na Dolenjskem narodna pesem o treh menihih, ki so prišli iz daljnih krajev in naučili domačine umnejši način kmetovanja.²⁾

Kako živo se je zavedala cerkev v tedanjih časih svojega kulturnega poslanstva, izpričujejo razni provincialni zbori, ki so izdali mnoge naredbe v obrambo kmetijstva. Tako je akvilejska sinoda l. 1184. pod patriarhom Godfriedom zažugala s strogimi cerkvenimi kaznimi tistim, ki bi se drznili pustošiti vinograde ali poškodovati sadno drevje.³⁾

Kar je cerkev storila za kolonizacijo in prospah kmetijstva na Slovenskem, je le majhen, neznaten del vseobsežnega delovanja, katero je razvila v srednjem veku med krščanskimi narodi. A že v tem omejenem delokrogu se je mogočno pojavila njena kulturna sila in dosegla velike uspehe.

Promet in prometne zveze.

Znamenje kulturnega napredka je živahen promet. Na razvoj te stroke socialnega življenja je cerkev vplivala na razne načine.

Za srednjeveško trgovino je bila velike važnosti božja služba, zlasti ob velikih praznikih ali cerkvenem opasilu („žeganju“). Čim redkeje so bile še takrat župne cerkve, čim obsežnejše posamezne župnije, tem več ljudstva se je zbiralo k božji službi ob cerkvenih slovesnostih. Trgovcem so nudili taki shodi najugodnejšo priliko za kupčijo. Zato so znamenite župnije, božja pota in druga cerkvena središča bili tudi važni tržni kraji, kjer so se vršili mnogoobiskovani sejmi.

Po vseh slovenskih in furlanskih pokrajinah je slovelo tržišče pri sv. Ivanu Devinskem. Tržilo si je ondi najbolj s konji,

¹⁾ Več vrst znane „renete“, ki je doma v južni Franciji, so cistercijani razširili v srednji Evropi. Menihi iz Morimonda so jo najpreje vdomačili v kolinski okolici. Od tu se je razširjala dalje po vzhodu. (Michael: Geschichte des deutschen Volkes I., str. 23.)

²⁾ Supantschitsch: Der Turnier zwischen den beiden Rittern Lamberg und Pegam. Laibach 1807.

³⁾ De Rubeis: Monumente ecclesiae Aquileiensis col. 638.

tujimi vini, žiti, predivom, železnino itd. Središče vse trgovine je bil veliki sejem o sv. Ivanu Krstitelju, ki je trajal tri dni pred tem praznikom in tri dni za njim. — V Akvileji je bil posebno velik shod ob intronizaciji patriarhovi. Furlanski kronist Francesco di Toppo je opisal tak sejem, ki se je vršil ob slovesnem vходу patriarha Bertranda 28. oktobra 1334. Posebno še omenja množice ljudstva, ki je prišla iz Kranjske in opisuje vnanjost in nošo kranjskih žena.¹⁾ — Za Dolenjsko so bili zlasti važni veliki shodi v Stični v osmini sv. Petra in Pavla. Razuzdanost, ki se je večkrat na njih pojavljala, je prisilila menihe, da so prosili patriarha, naj shod preloži na vigilijo sv. Nikolaja, ko huda zima zabranjuje nenravne izgrede.²⁾ — Čeprav so imela trgovinsko pravico v prvi vrsti mesta in trgi, so bili vendar tudi pri nekaterih cerkvah na deželi mnogoobiskovani sejmi. Tak sejem je bil n. pr. v Kačičah ob cesti Hrpelje—Št. Peter. Leta 1398. je donesel tamošnji gosposki sedem akvilejskih mark „štantnine“.³⁾ V Bohinju sta bila pri cerkvi sv. Janeza velika tržna dneva na vnebohod in o kresu.⁴⁾

Trgovce je privabila v obližje cerkva množica ljudi, ki se je tu zbirala, a še bolj varnost svetega kraja. Cerkve, samostani in njih okolica so uživali pravico „božjega miru“ (treuga dei); z ostrimi svetnimi in cerkvenimi kaznimi je bil na teh krajih prepovedan vsak pobjoj, rop, umor, ali sploh kako nasilno dejanje. V dobi, ko je bilo oropanje trgovcev na dnevnem redu, ko so mnogi vitezi prežali na trgovske karavane, da se okoristijo z njihovim blagom, so bila taka zavetišča za trgovino neprecenljive vrednosti.

Trgovina je bila v 13. in 14. stoletju tako zelo navezana na cerkve in božjo službo, da so se kmalu vsled tega pojavile mnoge razvade, zoper katere so se morali bojevati patriarhi in provinci-alne sinode.

Trgovci so navadno prodajali blago v cerkvenih lopah in cerkve same izrabljali za skladišča. Duhovniki so iz dobičkarije

¹⁾ Rutar: Krains mittelalterliche Handelsbeziehungen. (Mittheilungen des Musealvereines für Krain 1890. str. 79.)

²⁾ Milkoviez: Die Klöster in Krain str. 49

³⁾ Rutar l. c.

⁴⁾ Kaspret: Über die Lage der oberkrain. Bauernschaft beim Ausgange des 15. Jahrhunderts. Mittheilg. 1889, str. 73.

večkrat pripuščali zlorabo božjih hiš ali pa sami tržili ob velikih cerkvenih shodih. Zato se v drugi polovici srednjega veka zopet in zopet ponavljajo tožbe o izrabljanju cerkva za svetne namene in kupčujočih klerikih.¹⁾

Kakor cerkvenim shodom, tako se je tudi romanjem ali božjim potom pridružil kupčijski interes. Že okoli l. 1000. so Slovenci pogosto potovali v Rim, v 11. stoletju izpričujejo listine romanje k sv. Jakobu v Kompostelje, pozneje k božjemu grobu v sv. deželo, v Loreto, k sv. relikvijami v „Cahen“ (Ahen) in „Kelmorajn“. Poleg sv. krajev pa so romarji obiskavali tudi imenitna nemška in italijanska tržišča in zamenjavali domače izdelke za tuje blago. — Tik mesteca Loreto je bilo nekdanje zelo cvetoče trgovsko mesto Sinigalia, čigar sejmi za lan in konopljo so sloveli daleč na okolu. Naši kmetje so te sejme pogosto obiskovali. Tje so donášali izgotovljeno platno, domov pa surovega lanu. Zato je še zdaj med ljudstvom znan pregovor: „Živo je, kakor na sejmu v Sinigaliji“. ²⁾ — Kraji, kjer so se ložje potniki zbirali, ali primorska mesta, kjer so se vkrcavali na ladije, so postala važna tržišča. Trst, Mile ob tržaškem zalivu, Koper, Sv. Ivan Devinski so se prav vsled romarskih pohodov v trinajstem stoletju dvignili do velike veljave in gmotnega blagostanja. Zato so tekmovali med seboj, da napeljejo veletok romarjev iz alpskih dežel na svoja pristanišča. In mnogokrat je trgovska zavist povzročila celo krvave praske.³⁾ — Tudi Ljubljana je za časa križarskih vojsk in množestvilnih romanj postala važno tržišče.

V deželi so bile takrat največje firme za trgovino in izvoz: samostani. Vsi važnejši kranjski samostani so bili ustanovljeni ob glavnih cestah, koder je bil živahen promet. O progi Akvileja-Ljubljana: kartuzijanski samostan Bistra; ob dolenski progi proti

¹⁾ Generalni vikarij patriarha Nikolaja je l. 1351. strogo prepovedal cerkev sv. Marjete v Borovnici izrabljati za skladišče. (Notizenblatt der kais. Accademie 1858., str. 460.) Patriarh Bertrand je l. 1335. obnovil stroge ukaze svojih prednikov in glede trgovine določil: „Tabernas et incantationes omnes (dražba in kupčija) in cimiteriis interdiximus. Alioquin vendentes et ementes canonice subiacent ultionii.“ Duhovnikom je zapovedal: „Præcipimus sub poena suspensionis, ut nullus clericus incantationes audeat exercere.“ (Cappelletti: Le chiese d'Italia VIII. 410. 411.)

²⁾ Rutar: Krains mittelalterliche Handelsbeziehungen. (o. c. str. 82.)§

³⁾ Glej o tem Rutar: Krains mittelalterliche Handelsbeziehungen. (o. c. str. 81. sl.)

Krškemu in Sisku: Stična in Kostanjevica; blizu ceste čez Ljubelj: Velesovo. Vsi so živahno tržili z deželnimi pridelki. Svetna gosposka in kupčijska mesta pa so jim podeljevala razne privilegije, da so jih privabila na svoj trg

Bistriški samostan je že l. 1260. vojvoda Ulrik koroški popolnoma oprostil colnine in mitnine tudi za tako blago, ki ga je samostan izvažal na trg.¹⁾ Grof Albrecht goriški je l. 1286. dovolil samostanskemu blagu prost prehod na mitnicah Podpeč in Podvelb. Samostan je izvažal blago zlasti v Koper, kjer je imel svoj dvor, mnogo travnikov in vinogradov. — Tudi stiški samostan je imel živahno trgovino s primorskimi mesti ob Adriji. Grof Engelbert goriški je l. 1287. dal samostanu obširne privilegije; l. 1243. pa vojvoda Bernard koroški.²⁾ Kostanjeviški samostan je tržil s hrvaškimi pokrajinami.

Med slovenskim ljudstvom se je v srednjem veku razvila tako živahna trgovina, da si le težko v naši „napredni“ dobi o njej moremo napraviti pravo podobo. Ugodna lega dežele med Nemčijo in Italijo, velike ceste, ki so jo družile z najvažnejšimi tržišči, so izredno pospeševale promet. Ne samo prebivalci mest in trgov, temuč tudi slovenski kmetje so se v 14. in 15. stoletju oprijeli trgovine. Sto in sto posestev je ležalo ob cestah zanemarjenih, ker so kmetje raje kupčevali, kakor da bi obdelovali zemljo. Domači kupčiji so služili cerkveni shodi; velika romanja pa so vzdrževala stik z inozemstvom. Deželni knezi so opetovano morali nastopiti proti trgujočim kmetom, da so varovali pravice trgov in mest.³⁾

Pogoj živahni trgovini so ugodne prometne zveze. Srednji vek vobče ni posebno skrbel za lepe, ravne ceste. Prometu so večinoma služile še stare proge iz rimske dobe, vendar so se izpopolnile z novimi cestami.

Tudi tu je zastavila svoj vpliv — cerkev. Napravljati ceste in mostove je veljalo v srednjem veku za dobro, Bogu dopadljivo delo. V listinah je večkrat čitati, da je ta in oni „za blagor svoje

¹⁾ Schumi: Urk. u. Reg. II., str. 211.

²⁾ Schumi: Urk. u., Reg. II. str. 24; str. 95.

³⁾ Vojvoda Rudolf IV. je l. 1360. prepovedal nedeljski sejm v Št. Vidu pri Stični in druge sejme po deželi, ki škodujejo trgovini mest in trgov. (Klun: Archiv II., III., str. 238.) Cesar Friderik IV. pa je l. 1461. kmetom na Kranjskem sploh prepovedal tržiti. (o. c. str. 272.)

duše“ dal napraviti most ali zgraditi cesto. Papeži in škofje pa so s podeljevanjem odpustkov izpodbujali vernike k takim koristnim ustanovam.¹⁾

Cerkveni organi so skrbeli tudi za varnost prometa. Prvi lateranski cerkveni zbor (l. 1128.) je vzel potnike v svoje varstvo,²⁾ tretji (l. 1179.) je prepovedal kupcem povišati carino in napravljati novne mitnice. Posebni redovi in druge slične cerkvene organizacije so oskrbovale popravo cest, in spremstvo popotnikom in kupcem. Takim redovom je prištevati: viteze reda sv. Ivana, Antonočce, brate sv. Lazarja in še mnogo drugih.

Na Slovenskem imamo več prič takega cerkvenega delovanja.

Promet se je gibal tudi v naših krajih še vedno po starih rimskih cestah. Z Italijo je vezala Kranjsko prastara proga Akvileja — Ljubljana, s hrvaškim Posavjem cesta: Ljubljana-Sisek. Še več drugih večjih in manjših cest je bilo napeljanih čez Kras do primorskih mest.³⁾ V srednjem veku je nastalo nekaj novih.⁴⁾ — Velike važnosti za kupčijo je bila cesta, ki je vodila iz Kranja čez Ljubelj na Koroško in ona skozi tuhinjsko dolino pri Kamniku, ki je vezala našo deželo s Štajersko. Akvilejski patriarhi so dokaj storili za razvoj in varnost prometa po teh progah.

Kupčevalci in romarji so se večinoma posluževali glavne ceste, ki je preko Ljubljane vodila proti Ptuj na Štajersko in dalje na sever. A ta cesta je bila blizu Ogleja večkrat v slabem stanju, na marsikaterem kraju močvirna in preplavljena od hudournikov. V močvirju pa so imeli skrivališča cestni roparji, ki so nadlegovali trgovce in božjepotnike. Zato je patrijarh Volker (l. 1204.) ob tej cesti sezidal znamenito gostišče in je izročil viteškemu redu sv. Ivana (hospitalcem). Ti so posušili močvirje in ga obdelali, na patriarhove stroške so popravljali cesto, in imeli na njej policijsko nadzorstvo, v svojem gostišču pa so sprejemali popotnike in jim skrbeli za varno spremstvo. Patriarh Bertold je

¹⁾ Izglede glej pri Michaelu: *Geschichte des deutschen Volkes im 13. Jahrhundert I.*, str. 170.

²⁾ c. 17. — Hefele: *Conciliengeschichte*, V. 341.

³⁾ Obširno o njih razpravlja Rutar: (*Kraains mittelalterliche Handelsbeziehungen zu den Städten an der adriatischen Küste*. Mittheilungen 1890. str. 71, sl.)

⁴⁾ Kadar je patrijarh na vizitacijskem potovanju obiskoval posamezne župnije v deželi, so morali samostani, cerkve ali občine skrbeti, da so bili mostovi in ceste v dobrem stanju.

je l. 1249. to ustanovo še razširil in bogato obdaril.¹⁾ — Enako nalogo, kakor redovniki sv. Ivana ob Akvileji, je imel na Kranjskem gotovo nemški viteški red, ki se je že l. 1237. naselil v Ljubljani. —

Na slovenskih tleh sta stali dve znameniti gostišči: svetega Lenarta pod Ljubeljem in sv. Antona na Kozjaku v tuhinjski dolini.

To stran Ljubelja si je vetrinjski samostan (Vetrinje=Victring pri Celovcu) pridobil obširno posestvo. Iztrebil je gozdove v tržiški in predvorskoli okolici in obdelal zemljo. Da bi dvignili promet s Koroško in samostanom v Vetrinju, so ustanovili redovniki pod Ljubeljem hospic sv. Lenarta. Patriarh Bertold jim je za njihovo človekoljubno ustanovo daroval nekaj desetine z namenom, „da bi samostanski bratje sprejemali revne popotnike in ohranili pota čez Ljubelj v dobrem stanu.“²⁾ Iz tega gostišča je kmalu nastal trg Ljubelj (forum Lubelinum). Koroški vojvoda Ulrik je l. 1260. ta trg z njegovimi dohodki vred daroval stišskemu samostanu, da bi vzdrževali hospic.³⁾

Še imenitnejše je bilo gostišče sv. Antona v tuhinjski dolini, na katero spominja še sedaj ime „Špitalič“. Ustanovil ga je Otto, vojvoda istrski. Patriarh Bertold je ustanovo l. 1243. potrdil in mnogi plemiči so jo bogato obdarovali.⁴⁾

A število gostišč je bilo še mnogo večje.

Z vsakim samostanom je bil združen hospic, kjer so bili popotniki brezplačno in ljubeznivo sprejeti. In razne listine ope-
tovano hvalijo gostoljubnost stiškega, kostanjeviškega ali bistri-
škega samostana. Duhovni in svetni vladarji so podpirali te ple-
menite naprave s tem, da so jim darovali posestva, desetino ali
dohodke župnij.⁵⁾

Ohranjena so nam še poročila o gostišču v Beli krajini,⁶⁾ katero je ustanovila Sofija, vdova Otona vojvoda istrskega in

¹⁾ Bianchi: Documenta (Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-
quellen XXI., str. 383.)

²⁾ Schumi: Archiv I., str. 25.

³⁾ Schumi: Urk. und Reg. II., str. 216.

⁴⁾ Schumi: Urk. und Reg. II. str. 93.

⁵⁾ Češki kralj Otokar je daroval kostanjeviškemu samostanu desetino
po tamošnji okolici, „cum in ipso hospitalitatis et verae caritatis opera vigeant“.
(Schumi: Archiv I., str. 235.) Patriarh Paganus mu je iz istega vzroka vtelesil
župnijo Videm l. 1331.

⁶⁾ Notizenblatt der kais. Accad 1857, str. 281.

o hospitalu v Kamniku, kjer je bila sedanja župna cerkev, nekdanja špitalska cerkev.¹⁾ Gostišče so gotovo morali imeti že po svojih redovnih pravilih tudi nemški vitezi v Ljubljani.

Vse te ustanove izpričujejo, koliko je cerkev storila za razvoj prometa in s tem za splošno kulturo, a izpričujejo tudi, da srednji vek ni bil barbarski vek, kakor se navadno slika, temuč da glede humanitarnih naprav celo nič ni zaostajal za našo napredno dobo.

Dr. Jožef Gruden.

Stare krščanske knjižnice.

Vatikanska knjižnica je sama zase sijajna apologija rimske stolice zadnjih pet stoletij. Ti zakladi, ki jih po velikodušnosti Leona XIII. učenjaki naših dni dvigajo iz vatikanskih arhivov, glasno govoré vsemu svetu, da so papeži vedno ljubili in pospeševali vednost in umetnost. Res da ta ali ona knjižnica v velikih evropskih in ameriških mestih po številu zvezkov že presega ali bo kmalu presegala vatikansko; saj države v naši dobi kar tekmujejo med seboj, katera bo več dala za znanstvene namene in z njimi se Vatikan, zlasti v sedanjih razmerah, seveda ne more meriti; toda po vrednosti svojih del in njih pomenu za zgodovino bo „Vaticana“ pač vedno nedosežna.²⁾ Po pravici pravi profesor Ludovik Pastor o papežu Nikolaju V. (1447—1455), ki je položil temelj vatikanski knjižnici, ko ne bi bil Nikolaj V. nič drugega storil kakor samo to, da je zasnoval knjižnico, bi bilo njegovo ime nesmrtno v zgodovini.³⁾

¹⁾ Schumi: Urkunden und Reg. II., str. 59.

²⁾ C. kr. dvorna knjižnica na Dunaju ima 62 450 K letne dotacije, vseučilišna knjižnica 60.000 K dotacije in 10 000 K dijaške vpisnine (Matrikel-taxen); vseučilišna knjižnica v Pragi 36.000 K dotacije in 6000 K vpisnine; vseučilišna knjižnica v Gradcu (l. 1898.) 25 000 K dotacije in 2996 K vpisnine; Bibliothèque Nationale v Parizu 100.000 frankov dobi na leto in kraljeva knjižnica v Berlinu 150.000 mark; knjižnica „združenih držav“ v Washingtonu pa je l. 1900—1901. potrošila 513.605 dolarjev, t. j. nad 2.000.000 K. — Številke so povzete iz „Adressbuch der Biblioth. der öst.-ung. Monarchie“, (Wien, 1900) in pa iz „Stimmen aus Maria Laach“, 1903, Bd. 64, pg. 80.

³⁾ Pastor, Geschichte der Paepste, Freiburg im Br., 1886, I. Bd. pg. 419.

Vatikanska knjižnica pa ni prva, ki so jo zasnovali papeži; davno pred Nikolajem V. je imela rimska stolica dobro urejene knjižnice in arhive. In kakor so v Rimu papeži že v najstarejši krščanski dobi skrbeli za cerkvene knjižnice, tako so drugje škofje v svojih stolnicah in redovniki po svojih samostanih zbirali knjige in snovali arhive in biblioteke. Iz prve krščanske dobe nam sicer ni mnogo znanega, a že to, kar se je doslej moglo dognati, nam priča, da je cerkev vedno gojila vse to, kar imenujemo z moderno besedo — kulturo.

Z vprašanjem o prvih krščanskih knjižnicah se je doslej največ bavil slavni arheolog dr. Rossi in sadove svojega truda zbral v posebnem spisu z naslovom: *De origine, historia, indicibus scrinii et bibliothecae apostolicae*, (in tomo I. *recensionis codicum palat. lat. bibliothecae vaticanae*) Romae, 1886. Posnetek de Rossijevega spisa z novimi dobrimi opazkami je izšel v „*Stimmen aus Maria Laach*“, Band 57, 1899. V najnovejšem času pa je vseučilišni profesor, jezuit p. Grisar v periodičnem laškem listu „*Civiltà cattolica*“¹⁾ priobčil zanimivo razpravo o krščanskih knjižnicah, ki so bile v starih časih v Rimu in drugih mestih.

Prijateljem kulturne zgodovine katoliške cerkve bomo morda ustregli, če posnamemo glavne stvari iz teh razprav in v pojasnilo tu in tam kaj dodamo.

I.

Izmed najstarejših in najbolj slovečih literarnih zbirk v stari krščanski dobi je bila knjižnica v Caesareji v Palestini. Nje početnik je bil Origenes, ki je bil l. 233. prišel iz Aleksandrije v Caesarejo, in je tu zasnoval svojo bogoslovno šolo in knjižnico. Prezbiter in učitelj bogoslovja v Caesareji, mučenec Pamphilus († 309.) je zbirko pomnožil za 30.000 zvitkov,²⁾ in zato slovi kot nje drugi ustanovnik.³⁾

Veliko dobroto je storil tej knjižnici tudi škof Euzoius, vrstnik Gregorija Naz., ki je na sprhnelem papiru popisana dela dal pre-

¹⁾ *Civiltà cath.* 1902, Serie 18, vol. VI., pg. 717, ss.; vol. VII. pg. 715, ss.; vol. VIII., pg. 463 ss.

²⁾ Zvitek = *rotulus papyreus*.

³⁾ Isidor Hispal., *Etymol.*, l. 6, c. 6, n. 1; Migne, P. L. 82, 237.

pisati na pergament.¹⁾ Največji zgodovinar katoliške cerkve v stari dobi, Eusebius, in najboljši razlagavec sv. pisma, sv. Hieronim, sta porabljala knjižnico v Caesareji.²⁾

Zelo staro knjižnico so imeli v Jeruzalemu. Ustanovil jo je škof Aleksander (212—251) poleg patriarhalne cerkve, t. j. poleg cerkve Božjega groba (βιβλιοθήκη τῆς ἀρχῆς Ἀναστάσεως).

Pred dobo Konstantina Velik. so snovali knjižnice tudi kristijani v Severni Afriki. Edikti, s katerimi sta Dioklecijan in Maksimijan napovedala preganjanje kristijanov, ukazujejo, da se morajo sežgati vse krščanske knjižnice. Sv. Avguštin, ki je posnel te stvari po javnih protokolih, pripoveduje, da so cesarski uradniki preiskovali knjižnice pri škofijskih cerkvah in knjige metali na ogenj. Na veliko srečo so knjižnico v Kartagi rešili. Po nekaterih krajih uradniki sami cesarskih dekretov niso izvršili prav po črki in so pometali na ogenj samo manj vredne stvari. Drugje zopet pa so uplenili in požgali vse, kar so našli; tako je v Cirti³⁾ Munatius Felix. „flamen perpetuus et curator coloniae Cirtensium“, s silo udril v hišo, kjer so se navadno zbirali kristijani, a našel je predalnice za knjige že prazne; zvedel pa je, da so knjige odnesli lektorji,⁴⁾ in takoj jih je primoral, da so mu izročili dvaintrideset večjih in manjših zvezkov; kurator je dal vse sežgati.⁵⁾

Ko je preganjanje ponehalo, se je sešla (l. 305.) sinoda v Cirti. Zbrani škofje so pozvali na odgovor vse tiste, ki so ob preganjanju izdali sv. knjige. „Dicitur te tradidisse“, je ogovoril predsednik vsakega posebe. Zatoženi so priznali krivdo, ob enem pa prosili milosti in odpuščanja; eden je rekel, da je knjige sicer izročil nevernikom, a Bog ga je varoval, da ni daroval malikom; drugi je povedal, da preganjavcem ni dal sv. pisma, ampak samo neke medicinske knjige; tretji se je zagovarjal, da so mu sovražniki po sili vzeli knjige.⁶⁾

¹⁾ Hieron., De viris illustr., c. 113; Migne, P. L. 23, 707: plurimo labore corruptam iam bibliothecam Origenis et Pamphili in membranarum instaurare conatus est.

²⁾ Bardenhewer, Patrologie, Freiburg im Br., 1901, pg. 113.

³⁾ Circa mesto v Numidiji.

⁴⁾ Lektorji (lectores) so bili kleriki, ki so obskrbovali cerkvene knjižnice.

⁵⁾ S. Aug. Contra Cresconium Donatistam, l. 3, c. 29; Migne, P. L. 43, 513: Perventum est in bibliothecam, inventa sunt ibi armaria inania.

⁶⁾ S. Aug. l. c.; Hefele, Conciliengeschichte (Freiburg im Br. 1855.) I. Bd., pg. 121.

Krvavo preganjanje za Dioklecijana je bilo v veliko škodo krščanskim bibliotekam: mnogo zbirk je bilo za vselej uničenih. Ta nesreča je kriva, da dandanašnji razmeroma le malo vemo o razširjanju sv. vere v onih časih, o mučencih, o cerkveni upravi.

Ko se je vihar polegel, so kristijani iznova zbirali knjige in snovali knjižnice. Sv. Avguštin je imel svojo biblioteko v Hipponu¹⁾, in njegov biograf Possidij pripoveduje o njem, kako skrbno je čuval knjige.²⁾ — Sv. Hieronim pogosto omenja svoje literarne zaklade, ki jih je bil zbral z velikim trdom in marljivostjo.³⁾ Sv. Izidor, škof v Sevilji († 636), pravi o Hieronimu in pa o presbiteru Gennadiju iz Marsilije (v 2. polovici 5. stol.), da sta po vsem svetu iskala spise cerkvenih avtorjev.⁴⁾

Sidonij Apollinaris, okolo l. 430. škof v Arvernih (Clermont na Francoskem), v pismih večkrat govori o knjižnicah svojih prijateljev. Želel je priti k prijatelju Konsenciju (Consentius), ki je imel vilo polno knjig.⁵⁾ V pismu, kjer pripoveduje, kako je živel, ko se je mudil nekaj dni pri prijatelju Ferreolu, piše tudi o veliki, lepo urejeni knjižnici, ki jo je tam videl.⁶⁾ Prijatelja Lupa hvali in občuduje, ker je pridno delal v svoji bogati knjižnici.⁷⁾

Iz teh pisem se dá posneti, da med izobraženimi in bolj imovitimi kristijani v Galiji v 5. stoletju knjižnice niso bile baš redke.

Biblioteke so snovali v onem času tudi po samostanih. Sveti Avguštin, ki je dal redovnicam navodilo, kako naj živé, govori tudi o knjižnici in pravi: sestra, ki oskrbuje knjige, naj rada postreže svojim sestram; izposojujejo pa naj se knjige vsak dan ob določeni uri; ko bi katera zahtevala knjig ob drugi uri, naj jih ne dobi.⁸⁾

¹⁾ Migne, P. L. 42, 49.

²⁾ Migne, P. L. 32, 64.

³⁾ Epist. 22; Migne, P. L. 22, 416: bibliotheca, quam mihi Romae summo studio ac labore confeceram.

⁴⁾ Isid. Hispal., Etymol., l. 6, c. 6; Migne, P. L. 82, 237: Hieronymus quoque atque Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quarentes, ordine persecuti sunt.

⁵⁾ Epist. l. 8, n. 4; Migne, P. L. 58, 592: thesauris bibliothecalibus large refertus.

⁶⁾ Epist. l. 2, n. 9; Migne, l. c. 484.

⁷⁾ Epist. l. 8, n. 11; Migne, l. c. 604.

⁸⁾ Epist. 211, (al. 109); ed. Maur. t. 2, col. 965: quae codicibus praeponuntur, sine murmure serviant sororibus suis. Codices certa hora singulis diebus petantur; extra horam, quae petiverint, non accipiant.

Najlepšo samostansko knjižnico v stari krščanski dobi si je zasnoval visokoizobraženi, slavni Cassiodor. Od l. 533 do 540. je bil Cassiodor, „praefectus praetorii“, najvišji državni uradnik v Rimu. Pustil pa je častno službo in se umeknil v samoto. Šel je v svoj rojstveni kraj Vivarium, mesto pri Squillaciju v Kalabriji. Na svojem svetu, na prijazni višini nad morjem, si je zgradil dva samostana: enega za take redovnike, ki so se bavili z znanostjo in prepisavali bogoslovne in profane knjige; drugega za one, ki niso bili za literarno, ampak samo za ročno delo. Podrobno in z velikim veseljem pripoveduje v svojih spisih, koliko knjig je zbral v biblioteki.¹⁾

Kakšne knjige pa so tedaj brali kristijani? Prvo in najodličnejše mesto v stari krščanski knjižnici je vedno imelo sveto pismo. Beseda „bibliotheca“ starim cerkvenim pisateljem večkrat rabi kot skupno ime za sv. knjige; včasih dostavljajo pridevek „sacra“, „coelestis“, in tedaj je samo ob sebi umevno, da mislijo sv. pismo. „Biblia“ jim je bila knjiga vseh knjig, in pogosto so hranili po več izvodov v knjižnici. Cesar Konstantin je za cerkev v Carigradu dal prepisati 50 izvodov sv. pisma.²⁾ — Poleg svetih knjig so imeli posebno v čislj spise sv. očetov. V cerkvenih bibliotekah so razen tega skrbno čuvali liturgične knjige in pa razne sinodalne akte. V razporu med papežem Zosimom (417—418) in afriškimi škofi se je pojavil dvom o nekih kánonih, o katerih se ni za gotovo vedelo, če izvirajo iz zbora v Nicaeji ali ne. Tedaj so afriški škofje poslali možé v Aleksandrijo in Carigrad, da tam svoje prepise sinodalnih dekretov in kánonov primerjajo z avtentičnimi akti.³⁾

Izobraženi možje stare krščanske dobe pa niso gojili samo bogoslovne literature, ampak so se mnogo ukvarjali tudi s profanimi avtorji. Sv. Ambrož, Hieronim, Avguštin so dobro poznali latinske klasike. Iz pisem Sidonija Apollinara je razvidno, da so v knjižnicah poleg cerkvenih pisateljev imeli povsod tudi stara klasična dela. Cassiodor je ukazal svojim menihom, da morajo sicer naprej proučevati sv. knjige in spise sv. Ambroža in sv. Avgústina in sv. Hieronima; poleg teh pa naj prebirajo tudi svetne avtorje.

¹⁾ Migne, P. L. 70; Franz, Cassiodorius Senator. Ein Beitrag zur Geschichte der theol. Literatur. Breslau, 1872. pg. 70, ss.

²⁾ Euseb., Vita Constant., l. 4, c. 36, 37. Migne, P. G. 20, 1184 ss.

³⁾ Hefele, Conciliengeschichte (1855.), Bd. I., pg. 341, Bd. II., pg. 108.

Beró pa naj klasična dela trezno in pametno, zakaj za kristijana v njih ni upanja, da bi napredoval v pravi modrosti, in mnogi, ki so brali samo take stvari, niso dospeli do vira modrosti, ampak so ostali pokopani v slepoti in nevednosti; beró naj, da si izobrazijo lepočutje in se izurijo v svetni znanosti, ker vse to jim bo pomagalo, da bodo bolje umevali sv. knjige. Tako so delali mnogi sveti možje pred njimi, in oni naj jih posnemajo; kdor torej more, naj prebira oboje knjige, svete in svetne; bere naj pridno, pa tudi previdno.¹⁾

Lepe besede Cassiodorjeve nam pričajo, da je cerkev v onem času prav tako sodila o vednosti in umetnosti, kakor sodi dandanašnji; cerkev goji najprej sveto vedo in sveto umetnost, a tudi svetne umetnosti in vednosti ne zametava, ampak jo po močeh pospešuje in pa božji službi posvečuje. Kar se nam je ohranilo starih klasičnih del, vse nam je otela cerkev, vse so nam rešili samostani.

II.

Govorili smo o starih, krščanskih knjižnicah v Palestini, Severni Afriki, Galiji; omenili smo največjo samostansko knjižnico v stari dobi, knjižnico Cassiodorjevo v Vivariju v Spodnji Italiji; ničesar pa še nismo spomnili o Rimu; ali so imeli tudi v Rimu v starih krščanskih časih svoje knjižnice?

O knjižnicah pred dobo Konštantinovo ne vemo nič trdnega; a kakor druge cerkve, je imela gotovo tudi rimska cerkev svoj arhiv in svojo knjižnico, v kateri so hranili sv. pismo, liturgične knjige in gesta martyrum. Ako kje, pa se je Dioklecijanov edikt o sežiganju krščanskih knjižnic, brez dvoma v Rimu v vsej strogosti izvrševal; kaj čuda torej, da so se izgubili sledovi o najstarejših zbirkah.

Iz dobe po Konštantinu pa vemo, o treh knjižnicah, ki so se ustanovile od 4. do 6. stoletja. Najmlajša iz tega časa je bila knjižnica pri sv. Andreju na Coeliju, tam, kjer je sedaj cerkev sv. Gregorija Vel. Zasnoval jo je papež Agapit (535—536) po nasvetu nam že znanega Cassiodorja, ki je bil takrat praefectus

¹⁾ Cassiod., *De institutione divinarum literarum*, c. 28; Migne P. L. 70, 1142: *notitia ipsarum rerum sobrie ac rationabiliter inquiratur . . . Quos nos imitantes, cautissime quidem ac incunctanter utrasque doctrinas, si possumus, legere festinemus.*

praetorii. Cassiodor je imel lepo in veliko misel, da bi papež ustanovil v Rimu visoko šolo za bogoslovje; v njej naj bi poučevali, kakor pravi sam, „*professi doctores scholae christianae*“; knjižnica na Coeliju je del tega načrta.¹⁾ Nezgode tedanjega časa so bile krive, da se načrt ni ves izvršil; ustanovila se je samo knjižnica. Sv. Gregor Vel. je v tej knjižnici pisal svoje dialoge.

Starejša od knjižnice pri sv. Andreju na Coeliju je bila knjižnica pri sv. Lavrenciju zunaj mesta ob stari tiburski cesti. Ustanovil jo je papež Hilar (461—468). Imela je dva oddelka: enega za latinska, drugega za grška dela.²⁾ Podrobnosti o tej knjižnici niso znane.

Prvo in najstarejše poročilo o knjižnici rimske stolice pa imamo iz dobe papeža Julija I. (337—352).³⁾ Liber pontificalis jo imenuje *scrinium sanctum*. Iz napisa papeža Damaza (366 do 384) je posnel De Rossi, da je morala biti ta najstarejša knjižnica sv. stolice tam, kjer je papež Damaz dal zidati baziliko sv. Lavrencija. V tej knjižnici je oče Damazov služil kot „exceptor“ (notar) in „lector“, kot „levita“ (diakon) in „sacerdos“. Tudi Damaz sam je tu začel cerkveno službo in kot mlad lektor oskrboval knjige in pisma rimske stolice. Kot papež je zgradil novo poslopje za biblioteko in arhiv in sv. Lavrenciju v čast pozidal krasno baziliko, bržkone namestu stare cerkve na istem prostoru. V apsido in nad uhod je dal napraviti napise, kjer se je vse to bralo, kar smo tu povedali. Baziliko so l. 1486. podrli in na nje mesto zidali novo cerkev, ki sedaj nosi ime „S. Lorenzo in Damaso“; stare napise pa so prepisali in jih tako ohranili.⁴⁾

O tej knjižnici in o arhivu pri sv. Lavrenciju govori tudi Hieronim v svojih pismih. Celó to nam ob priliki pove, da je sam pomagal papežu Damazu pri delu v arhivu.⁵⁾ V apologiji proti

¹⁾ Grisar, *Geschichte Roms und der Paepste*. I. Bd., Freiburg im Br. 1901, pg. 526. *Civiltà cattol.*, 1902, vol. VIII., pg. 468.

²⁾ Liber pont., ed. Duchesne t. I, pg. 245. (*Civiltà cattol.* 1902, vol. VIII., pg. 475): *Fecit autem et bibliothecas duas in eodem loco*. — Izraz „bibliothecas duas“ tolmačijo arheologi tako, kakor smo zapisali zgoraj v tekstu. Cf. *Zeitschrift f. kath. Theol.*, Innsbruck. 1903, pg. 131.

³⁾ Lib. pont., t. I, pg. 205.

⁴⁾ Napisi so ponatisnjeni v De Rossi, *Inscript. christ.* 2, 1, p. 134, n. 5, in v *Civ. cattol.* l. c.

⁵⁾ Hieron., *Epist.* 123, n. 10; Migne, P. L. 22, 1052: *cum in chartis ecclesiasticis iuvarem Damasum, Romanae urbis Episcopum*.

Rufinu pa se sklicuje na arhiv rimske cerkve, „chartarium Romanae ecclesiae“, v katerem so bili shranjeni avtentični cerkveni akti.¹⁾ Iz besedi Hieronimovih se dá tudi posneti, da je moral biti arhiv takrat dobro urejen in vsakemu odprt; bil je nekako to, kar je nam javna knjižnica. — Od 5. stoletja naprej se imenuje arhiv večkrat *scrinium* ali *scrinia sedis apostolicae*. To ime rabijo Bonifacij I., Coelestin I., Leon Vel.

Ker pa so papeži že od l. 311. bivali v Lateranu, so po času tudi arhiv in knjižnico prenesli v lateransko stolicu. Kdaj se je to zgodilo, se natanko ne dá dognati. Beseda „sacrum Lateranense scrinium“ se bere v zapiskih še-le v 7. stoletju, a druge stvari kažejo, da so že v 6., če ne celo že v 5. stoletju, premenili prostore za knjižnico in arhiv. Ko so l. 1900. kopali v zemljo pri stavbi „svetih stopnjic“, so našli sledove stare biblioteke, razkrili so napis in sliko, ki je bila z njo okrašena stena v knjižnici. Veščaki sodijo, da je slika iz 6. stoletja. Bržkone prav takrat, ko so prenesli knjižnico, so posvetili v Lateranu tudi nov oratorij v čast sv. mučencu Lavrenciju. Današnje svetišče „Sancta sanctorum“ je bilo prvotno kapelica sv. Lavrencija; sezidal jo je papež Nikolaj III. (1277—1280), a tudi prej je že bil na istem prostoru oratorij sv. Lavrencija; Liber pontificalis omenja svetišče za papeža Štefana III. (768—772), in vidi se, da je bilo takrat v veliki časti.²⁾

Arhiv in knjižnico rimske stolice je uporabljal Dionysius Exiguus, ko je pod papežem Symmachom (498—514) zbiral cerkvene kánone.³⁾ V tej knjižnici so bili posnetki (regesta) iz pisem Gregorija Vel. in njegove homilije. Paulus Diaconus (720—797) je prepisal tu za svojega prijatelja, sv. Adelharda, opata v Corbeji (Corbeja antiqua, Corbie, v Picardiji blizu Amiensu) 53 pisem Gregorija Vel. Tu so bili spravljene akti efeškega koncila, ki jih je Gregor Vel., tako pripoveduje sam v svojih pismih, dal iznova pregledati in o njih dokazal, da so povse avtentični. Kako bogata je bila knjižnica, je najbolj razvidno iz razprav pri rimskem concilu, l. 649, proti monoteletom. Karkoli so zbrani očetje potre-

¹⁾ Hieron, Apolog. adversus libros Rufini, l. 3, n. 20; Migne, P. L. 23, 471: Si a me fictam epistolam (papae Anastasii) suspicaris, cur eam in Romanae ecclesiae chartario non requiris?

²⁾ *Civiltà catt.* 1902, vol. VIII., pg. 473. s.

³⁾ Maassen, *Quellen u. Literatur des canon.* Rechts, Graz, 1870, pg. 422, s. (Stimm. aus Mar. Laach, Bd. 57, pg. 408)

bovali, vse jim je bibliotekar oskrbel. Iz aktov tega koncila se vidi, da so rabili nekako 60 raznih del cerkvenih očetov in okolo 30 spisov raznih krivovercev.¹⁾

Iz knjižnice rimske stolice so v srednjem veku šle knjige v vse dežele zapadne Evrope. Misijonarji iz Rima, ki so prvi na Angleškem oznanovali sv. evangelij, so prinesli tudi prve knjige Anglo-saksom. Še dandanašnji kažejo v Oxfordu in Cambridgu dve evangelijski knjigi, o katerih pravijo, da ji je Gregor Vel. poslal sv. Avguštinu, prvemu apostolu Angleške. Aetherej, škof v Galiji, se je obrnil v Rim do papeža Gregorija Vel. in ga prosil knjig za svojo cerkev. Med l. 642. in 649. je prišel škof Tajó iz Saragosse v Rim in v arhivu apostolske stolice želel dobiti „libros Moraliū“ sv. Gregorija; a tu je bilo zbranih toliko knjig, da radi množine (*prae multitudine aliorum librorum*) ni mogel najti, kar bi bil rad imel. Za papeža Martina I. (649—653) je sv. Amand, škof v Tongernu, za izpreobrnjenje Frieslandcev prosil knjig v Rimu. Papež mu je odgovoril, da je razdal vse prepise, in poslanci so odpotovali, predno je bilo mogoče knjige iznova prepisati. — Tako je knjižnica apostolske stolice bila največjega pomena za misijonsko delo med evropskimi narodi; bila je res katoliška knjižnica.²⁾

Zanimivo je, kar pripoveduje sv. Beda (674—735). Beda je preživel do malega vsa svoja leta v samostanskih knjižnicah v Wearmouthu in Jarrowu; tu so bili viri, iz katerih je zajemal svoje bogato in univerzalno znanje. Sam nam pa tudi pove, odkod sta dobili ti dve knjižnici toliko dragocenih literarnih zakladov. L. 671., tako poroča Beda, je opat Benedikt, ustanovnik rečenih dveh samostanov, spremljal nadškofa Theodora na poti v Rim; pozneje je še štirikrat potoval v večno mesto. Vselej se je vrnil domov težko obložen s knjigami.³⁾ Med drugimi stvarmi je prinesel s seboj podobe sv. pisma starega in novega zakona in je z njimi okrasil cerkev;⁴⁾ te slike so bile pozneje vzorec za „*Biblia pauperum*“ t. j. zgodbe sv. pisma v podobah za preprosto ljudstvo. Tudi naslednik Benediktov, opat Ceolfrid je šel večkrat v Rim in se vra-

¹⁾ De Rossi, *De orig. etc.*, pg. LXVII. (Stimm. aus M. L. I. c.)

²⁾ De Rossi, *De orig. etc.*, pg. LXVII.; (*Civiltà catt. I. c.*; Stimm. aus Mar. Laach, I. c.)

³⁾ Migne, P. L. 94, 717: *innumerabilium librorum omnis generis copiam apportavit*; cf. 721.

⁴⁾ Migne, I. c. 718. 720.

čal bogat z zakladi apostolske stolice. Prinesel je iz Rima sv. pismo s tekstom sv. Hieronima — pandectem a beato Hieronymo in latinum ex hebraeo vel graeco fonte translatum — pravi sv. Beda. Menihi so oskrbeli tri prepise; dva so shranili v knjižnici v Wearmouthu in Jarrowu, tretjega pa je opat Ceolfrid vzel sè seboj, ko se je starček zadnjikrat napotil proti Rimu.¹⁾ Ceolfrid je med potjo umrl (716), a njegovi spremljevalci so prinesli dragoceno knjigo v dar apostolski stolici. Pozneje je knjiga prišla v samostan na gori Amiati v Toskani, in sedaj se kot 'Biblia Amiatina' hrani v 'Bibliotheca Laurentiana' v Florenci. Amiatina je izmed najstarejših in najpopolnejših latinskih kodeksov sv. pisma, in ko so za papeža Siksta V. pripravljali novo izdajo Vulgate, je Amiatina služila kot glavna podlaga.²⁾

Med Franki se je s Karolingi začela nova doba za krščanstvo in znanstvo; potrebovali so knjig in šli so ponje v Rim. L. 757. je poslal papež Pavel I. en antifonarij in liber responsalis za duhovnike, vrhu tega pa zbirko grških avktorjev, traktate o geometriji, ortografiji in gramatiki, spise 'Dionizija Areopagita' in Aristotelovo gramatiko.³⁾ Za Karola Vel. je prihajalo še več knjig iz Rima, in zlasti cerkve so dobivale od tam vse liturgične knjige. Sredi 9. stoletja si je opat Lupus v Ferrièresu izposodil v Rimu komentar sv. Hieronima k Jeremiju, razen tega pa Ciceronovo delo „De oratore“, Quintilianovo „Institutio oratoria“, Donatov komentar k Terenciju; obljubil pa je, da bo vse kodekse zvesto vrnil, brž ko jih bo prepisal.⁴⁾

Če premislimo te-le stvari, ki smo jih sedaj navedli, in lahko bi dodali še nekatere druge, moramo pač reči: knjižnica apostolske stolice je bila bogata zakladnica, odprta vsem narodom; tu je bil prvi vir sveti in svetni vedi. Zgodovina lateranske knjižnice glasno govori, da je katoliška cerkev vedno bila zvesta svojemu zvanju in povsod ob enem s sv. vero širila med narodi tudi kulturo. Iz Rima so prihajali apostoli sv. evangelija in apostoli kulture; v Rim so se vračali, da so od tu ponesli v svoje dežele literarne zaklade iz knjižnice apostolske stolice.

¹⁾ Migne, P. L. 94, 725.

²⁾ Cf. Stimm. aus Mar. Laach, I. c.

³⁾ Migne, P. L. 98, 159.

⁴⁾ Muratori, Antiq. 3, 835. (Stimm. aus Mar. Laach, Bd. 57, pg. 412.)

Dandanašnji stare lateranske knjižnice ni več; kakor vse kaže, je pogorela l. 1084, ko je Robert Guiskard pustošil rimsko mesto okrog Laterana. 'Vatikana' je nova zbirka, ki jo je započel papež Nikolaj V. Od zakladov stare knjižnice se nam je ohranil samo spomin; a ta spomin je lepa apologija sv. rimske stolice.

Dodatek. Iz najstarejših poročil, ki nam govoré o rimskih knjižnicah, se vidi, da je bila knjižnica apostolske stolice nekako združena s svetiščem sv. Lavrencija. Papež Damaz je pozidal novo baziliko v čast sv. mučencu in tikoma ob baziliki je zgradil poslopje za knjižnico in arhiv. Hilar je zasnoval svojo knjižnico zunaj mesta pri sv. Lavrenciju. In v Lateranu je že v najstarejši dobi poleg knjižnice bil oratorij istega svetnika. Ali je ta zveza med svetiščem sv. Lavrencija in rimskimi knjižnicami samo slučajna? — P. Grisar sodi, da so Lavrencija takrat častili kot patrona knjižnic in zato so radi postavljali knjižnice poleg svetišča tega mučenca.¹⁾ Dober razlog za to svojo misel je našel v mavzoleju, ki ga je pobožna cesarica Galla Placidia († 450) sezidala v Ravenni. Častitljiva stavba iz onih davnih časov stoji še dandanašnji. V tej grobnici je na steni nad oltarjem luneta z mozaično podobo, ki prizadeva razlagavcem mnogo težkoč. Z desne sem prihaja svetnik v tuniki in paliju; na rami nese palico, ki je na vrhu prekrizana; v levi roki drži veliko odprto knjigo. Na drugi strani lunete, svetniku nasproti, izpolnjuje ves prostor velika, na stežaj odprta omara s knjigami; predeljena je v dva predala, in na vsakem predalu ležita po dve knjigi; na vsaki knjigi se bere ime enega evangelista. V sredi med svetnikom in omaro se vidi podolgovat raženj in pod njim goreča polena.

Učenjaki so že mnogo ugibali, kaj neki podoba pomeni. Da je svetnik na podobi sv. Lavrencij, v tem se zelo vsi ujemajo; zakaj raženj je vedno bil emblem sv. diakona Lavrencija; in tradicija nam o nobenem drugem mučencu ne pripoveduje, da bi bil tako umrl kakor ta svetnik. Vprašanje je samo, kaj hoče knjiga v svetnikovi roki. Razlagavci iz večine mislijo, da sv. Lavrencij (ali kdor je že oni svetnik) sežiga knjige; podoba bi nam torej

¹⁾ *Civiltà cattolica*, 1902, vol. VIII., pg. 475; *Zeitschrift für katholische Theologie*, Innsbruck, 1903, pg. 133, ss.

kazala sežiganje krivoverskih knjig. Toda vsak, kdor podobo pogleda, precej vidi, da svetnik ne meče knjige na ogenj. Da je umetnik hotel upodobiti, kar mu mnogi podtikajo, bi bil moral po zakonih tedanje umetelnosti to izraziti v kretanju; nič ni bilo lažlje kakor v kretanju roke pokazati, da svetnik hoče knjigo vreči na ogenj. Podoba, kakršno je umetnik naredil, pa ne kaže prav nič, da misli svetnik knjigo sežgati. Kaj torej? P. Grisar sodi: raženj in knjiga v svetnikovi roki in omara s svetimi evangelji so emblemi sv. Lavrencija. Lavrencij je bil prvi diakon v Rimu in kot tak je oskrboval cerkveno imetje. Med dragocene cerkvene zaklade so šteli tudi knjige. Zato je zelo verjetno, da je Lavrencij, kot oskrbnik cerkvene zakladnice, bil ob enem tudi varih „sacrae bibliothecae“. Pesnik Prudentius pravi o njem:

Claustris sacrorum praeerat,
Coelestis arcanum domus
Fidis gubernans clavibus,
Votasque dispensans opes.¹⁾

Predalnik s knjigami bi bil torej simbol službe, ki jo je imel Lavrencij kot varih knjižnice. Ni nemogoče, da je cesarica Galla Placidia v rimskih svetiščih videla tako podobo in jo je potem v svojem mavzoleju dala posneti. — Misli patra Grisarja se ne more odrekati velika verjetnost; mi zase radi pritegnemo učenemu profesorju in hočemo poslej sv. Lavrencija častiti tudi kot patrona knjižničarjev.

Dr. Fr. Ušeničnik.

¹⁾ Migne, P. L. 60, 293.

Apologetične misli.

XVI. Na kaj se opira kozmologični dokaz?

Moderna filozofija, ki je izvečine ateistična, si prizadeva na vso moč, da bi vzela veljavo dokazom za bivanje božje. Še posebno se pa zaletava in z vso besnostjo zaganja v kozmologični dokaz; pač ker ve, da je ta dokaz, ki sklepa iz zunanjega, vidnega sveta, človeškemu umu najbolj pristopnega predmeta, na bivanje božje, glavni vir našega filozofičnega spoznavanja o Bogu.

Moderna filozofija navaja razne ugovore in pomiselke proti kozmologičnemu dokazu. Med temi je pa nekako najbolj razširjen ugovor, ki pravi, da kozmologični dokaz ni veljaven, ker se opira na napačno podmeno, da ni mogoče večno bivanje in gibanje stvari. Napačno je namreč, pravijo, trditi, da ni mogoča večna stvar in večno gibanje; zakaj niti prvo niti drugo ne nasprotuje vedi.

Nedavno je obnovil ta ugovor tudi poljski filozof Czaki. Po vzgledu drugih modernih filozofov se tudi on spotika nad kozmologičnim dokazom. Nemogoče in nedopustno je, pravi Czaki, sklepati iz sveta na njega prvi in najvišji vzrok, zakaj večno bivanje sveta ne nasprotuje vedi.¹⁾

Toda, ali večno bivanje sveta res ne nasprotuje vedi? Kaj pa poreče na to fizika? Fizika uči, da se energija vedno bolj izpreminja v entropijo. Pride čas, ko ne bo več v vsejmiru žive sile, toplote, gibanja, življenja. Ko bi bil torej svet večni, bi že davno davno v temni pradavnini bil prišel ta čas. Danes bi se valile le še temne oble po vsejmiru, če morda tudi tega že ne bi bilo konec. S stališča fizike se večni svet ne da tolmačiti! Zato je že s tega stališča kozmologični dokaz dosti trden. Ne opira se na „napačno podmeno“, marveč na trden nauk moderne vede.

Toda kozmologični dokaz za bivanje božje se naslanja na še mnogo bolj trdno in zanesljivo podlago.

¹⁾ Prim. poljski list „Przegląd Powszechny“. 1902. Zeszyt 12.

Stvar je silno zanimiva in premalo znana. Sveti Tomaž Akvinski namreč je celo sodil, da znanstveno ni mogoče dokazati časovnosti sveta (Tomaž še ni poznal zakona o energiji in entropiji) in vendar je branil s polnim prepričanjem kozmologični dokaz. Tomaž Akvinski je menil, da je nauk o časovnosti sveta zgolj verska, le po razodetju nam znana resnica. On uči, da se ta resnica ne da dokazati s samim naravnim razumom. „Da je svet nastal v času“, piše angeljski učitelj, „se ne more dokazati od strani sveta. Princip in sredstvo dokazovanja je namreč nekaj, kar je splošno, univerzalno in kot tako ni navezано na kraj in čas. Zato pravimo, da so univerzalije vedno in povsod. Ne moremo torej dokazati, da človek ali nebo ni bivalo vedno. Večno bivanje sveta se ne more dokazati tudi ne s strani Boga, ki deluje po svoji volji. Božjo voljo je namreč mogoče spoznati le z ozirom na ono, kar Bog nujno hoče. Svet pa je Bog ustvaril popolnoma prostovoljno. Zatorej je resnica, da je svet začel bivati v času, predmet nadnaravne vere, ne more se pa dokazati s samim razumom.“¹⁾

Vendar je, kakor smo že rekli, sv. Tomaž odločno branil kozmologični dokaz za bivanje božje. Sv. Tomaž se torej ni opiral na časovnost sveta, marveč je moral imeti za kozmologični dokaz druge podstave.

Glavna moč in sila kozmologičnega dokaza sloni torej na nečem drugem, kakor pa mislijo naši nasprotniki. Ako bivajo okoli nas stvari, ki nastajajo in ginevajo in potemtakem nosijo v sebi možnost nasprotnega (*ἀντιθέσις*, to je nebitja), že samo zaradi tega nimajo v sebi zadostnega razloga za bivanje. Mora torej biti izvan njih in nad njimi neko bitje, ki ima o sebi razlog, da je, ki samo sebe obrazložuje, samo sebe nosi, ki mu bit pristoji po notranji nuji, ki ne more ne biti, ki je samo od sebe in samo o sebi, nujno bitje, *Ens a se*. Če so kroginkrog stvari, ki imajo svoj izvor in početek ne v sebi, marveč izvan sebe, mora biti poleg njih in nad njimi bitje, ki ni povzročeno, ki nima zunanjega vzroka. In to bitje je — Bog.

To sledi iz principa zadostnega razloga, ki ima splošno, absolutno veljavo. Če kdo torej zagovarja večno bivanje prigradnih, minljivih bitij in njih delovanja, in trdi, da je vrsta povzročenih

¹⁾ Summa Theol. P. I, q. 46 a. 2, c.

bitij neskončna in sega v brezmejno večnost, s tem ne izpodbije kozmologičnega dokaza za bivanje božje.

Da namreč nimajo ta bitja v sebi razloga za bivanje, to ni slučajno, marveč poteka nujno iz njih narave. To velja torej tudi o neskončni vrsti minljivih in prigradnih bitij. Taka neskončna vrsta nima v sebi razloga za bivanje in zahteva nad seboj bitje, ki biva samo od sebe, ki mu pristoji bit po notranji nuji. Če torej kdo trdi, da je svet bival večno, s tem prav nič ne dokaže, da ni Boga, marveč vedno je še neodgovorjeno vprašanje, kako je svet večn, ali sam po sebi ali pa le, ker deluje nanj večn vpliv večnega samoosebnega bitja — Boga. In če v svetu ni mogoče dokazati zadostnega razloga ne za časovnost, ne za količino materije, ne energije; ne za takovost delav in zakonov, je pač treba iti višje in iskati zadostnega razloga nad svetom v transcendentnem, v Bogu!

Moderni miselci iz daleka ne dosegajo globokosti starih miselcev, kakor tako očitvidno priča tudi kozmologični dokaz. Za kar se pričkajo moderni, tega je bilo sv. Tomažu malo mar, ker vse to leži še na površju, on pa snuje svoje dokaze na zadnje, notranje, neomajne podstave! To je nov dokaz, kako živa potreba je, da se širši svet bolj seznani s krščansko filozofijo!

M. P.

Cerkev in cerkve.

Ali je ruska cerkev sveta?

Svetost je znak prave cerkve Kristusove. V cerkvi, ločeni od prave cerkve Kristusove, ni mogoča svetost, potrjena po nadnaravnih znamenjih, čudežih. V ruski cerkvi je sicer mogoče, da se oni, ki živijo v dobri veri (bona fide) in torej niso formalni razkolniki, udeležujejo milosti, ki se po Kristusovi cerkvi pretakajo in potekajo v duše vernikov. Pravoslavna cerkev ima namreč veljavno posvečene škofe, duhovnike in torej tudi sv. evharistijo. Toda po pravici dvomimo, da bi bila tam mogoča svetost potrjena

po pravih čudežih, ker bi taka nadnaravna znamenja v pravoslavni cerkvi težko služila v potrjenje resnice božje in bi torej ne dosegala namena.¹⁾

Pravoslavni ruski narod pričakuje od svoje cerkve novih vzorov svetosti, novih dokazov, da Kristus ni le v prvih stoletjih živel v vzhodni cerkvi, ampak da še zdaj v nji živi in deluje. Verni narod si želi svetih vzornikov, ki so v poznejših stoletjih krščanstva na heroičen način posnemali Kristusa, naš nedosežni vzor; želi si svetnikov, ki so bliže našemu času in sedanjim razmeram. Ali pa more ruska pravoslavna cerkev utešiti to srčno željo svojih vernikov, ki so ji še ostali zvesti in v nji še spoštujejo pravo cerkev Kristusovo?

Po svoji ločitvi od Rima je ruska pravoslavna cerkev proglasila (kanonizirala) že mnogo svetnikov, vendar je videti, da s tem ni mogla utešiti svojih vernikov in si jih tesneje pridružiti. Ti „svetniki“ pravoslavne cerkve nikakor nimajo onega nadnaravnega značaja, kakor ga imajo svetniki prvih stoletij in svetniki katoliške cerkve tudi v poznejših stoletjih. Pravoslavna cerkev nima svetnikov, po katerih bi Bog tako potrjeval in oživiljal njen nauk; nima stebrov cerkve, kakor so bili n. pr. sv. cerkveni očetje prvih stoletij ali pozneje sv. Bernard, sv. Frančišek Asiški, sv. Ignacij Lojol. in dr. V ruski cerkvi so oni, ki so res radi čednostnega življenja proglašeni za svetnike, izvečine živeli v samoti (navadno v samostanih) in niso imeli nikakega vpliva na cerkev samo in nikake zveze z uradno cerkvijo; zato se tudi v najbolj ugodnem slučaju pravzaprav ne morejo imenovati svetniki pravoslavne cerkve.

Nekateri teh mož, ki jih je proglasila pravoslavna cerkev, so lahko bili res pobožni in se prizadevali za čednostno življenje; več pa, kolikor je nam znano, ni dokazano, dasi govori pravoslavna cerkev o čudežih, ki so se zgodili na njih priprošnje (navadno navaja le uslišanje molitev na njih priprošnje.)²⁾ O nekaterih je pa jasno

¹⁾ O tem se pripoveduje zanimiv zgled iz novejšega časa. V samostanu baziljancev v Počajevu (v Ukrajini) je znamenita čudodelna podoba M. B.; leto za letom se je tam zgodilo mnogo čudežev. Odkar je pa ruska vlada s silo zatrla unijo in v počajevskem samostanu naselila pravoslavne menihe, se tam ne zgodi noben čudež, dasi je v samostanu še ostala stara čudodelna podoba.

²⁾ Najnovejši slučaj kanonizacije je iz l. 1896, ko je ruska pravoslavna sinoda proglasila nadškofa Teodozija († 1698). Maljcev I. Bd. 734.

da ne zaslužijo imena svetih mož tudi v najbolj splošnem pomenu. Tako je n. pr. ruska cerkev od grške razkolne cerkve vzela take čudne „svetnike“, kakor je bil Gregor Palama (v 14. stol.) zloben človek, bogokletnik in heretik, obsojen od Carigradske sinode 1345.¹⁾ Zaradi takih novih „svetnikov“ in drugih izprememb, katere je ruska cerkev sprejela od grške razkolne cerkve, se je v ruski cerkvi začel razkol „staroobredcev“ ali „starovercev“, ki šteje sedaj morebiti do 20 milijonov vernikov, pa tudi med njimi je že nastalo nekoliko manjših sekt.

Pravoslavna cerkev ima tudi neko vrsto mučenikov, ki gotovo niso pravi mučeniki — svetniki. Če je kak vernik pravoslavne cerkve odpadel k nevernikom (n. pr. v muhamedanizem), se je le potem zopet mogel vrniti v pravoslavno cerkev in dobiti odpuščanje, ako je šel nazaj med nevernike in jih tako dolgo dražil in zasmehoval njih vero, da so ga umorili. Take je potem pravoslavna cerkev brez daljnega preiskovanja proglasila za svetnike. A v resnici to niso pravi mučeniki. Takih cerkev prvih stoletij ni priznala za svetnike, ker se niso postavno borili za mučeništvo — niso borili *во имя веры*, kakor se je izrazil sveti Gregor Naz. o pravih mučenikih.²⁾

Pravih mučenikov torej pravoslavna cerkev nikakor nima. Tudi v slučaju, da bi bilo v nji možno mučeništvo za krščansko vero, bi to za pravoslavno cerkev ne imelo pomena. Zakaj po besedah ruskega konvertita grofa Šuvalova, ki je po smrti svoje žene postal katoličan in vstopil v red barnabitov, „ni v Rusiji niti duhovnika niti laika, ki bi bil pripravljen svojo kri preliti za prepričanje, da je pravoslavna cerkev edino zveličalna.“³⁾

Dasi je morebiti ruska sinoda v svoj imenik novejših „svetnikov“ sprejela tudi neznatno številce škofov in duhovnikov, vendar je dovolj očitno, da ravno med pastirji pravoslavne cerkve in v njeni hierarhiji nikoli ni bilo niti navidezne svetosti. Umevna nam je globoka žalost s katero kliče Šuvalov: „Kaj se je zgodilo s to grško cerkvijo tako bliščečo in tako sveto? Kje je njen Anastazij, Bazilij, Krizostom? Odkar se je ločila od Rima in postala bedna

¹⁾ Nilles S. J.: *Calendarium utriusque Ecclesiae*. Oeniponte, Rauch, I. A. (1896) pg. 124; II. A. (1897) pg. 237–38.

²⁾ Cf. Nilles o. c. II., str. 125.

³⁾ *Ma conversion et ma vocation*, Paris 1859; navaja J. Moszyński v knjigi: „*Myśl polityczna z księgi dziejów*“. I. t. Krakov 1896, str. 291.

sužnja, ni dala nič več, nič ... to je smrt. In vendar bi mnogo svetnikov izšlo iz vrst tega duhovništva, mnogo govornikov, mnogo misijonarjev in mučenikov, ako bi se prerodila v edinosti resnice."¹⁾

Letos se pripravlja „sveta“ sinoda pravoslavne ruske cerkve za kanonizacijo novega svetnika, ki je bil tudi menih. Koliko je ruska sinoda v tem opravičena, o tem ne mislimo govoriti. Navesti hočemo le, kolikor je dosedaj uradno razglašenega o tej stvari; po tem si lahko napravimo približno sodbo o značaju podobnih ruskih svetnikov.

„Cerkovne Vedomosti“ in po njih „S. Peterburske Vedomosti“²⁾ so objavile „Dejanje (akt) sv. sinode“, ki pripoveduje o življenju „blaženega starca“ Serafima in o pripravah za njega kanonizacijo.

„Pred sedemdeset leti, 2. januarja leta 1833., je v Sarovski samoti mirno odšel k Gospodu blaženi starec menih (ieromonah) Serafim. S svojim visoko heroičnim, v resnici krščanskim življenjem si je že pri svojih sodobnikih pridobil splošno ljubezen in vero v dejansko moč njegove svete molitve pred Bogom, po njegovi blaženi smrti se spomin o njem utrjuje z vedno novimi in novimi znamenji milosti božje, dodeljenimi po veri v njegovo molitveno priprošnjo pred Bogom za one, ki se k njemu zatekajo, njegov spomin se široko razširja med pravoslavnim ruskim narodom in se globoko spoštuje. Vse njegovo življenje kaže visoko poučne zgled v resnici krščanskega heroizma, plamtečo vero v Boga in samozatajevalno ljubezen k bližnjim.“

Dalje pripoveduje ta akt, da je Serafim še mlad zapustil svoj dom v Kursku in prišel v Sarovski samostan. Odlikoval se je po pokorščini, krotkosti in ponižnosti. Cele noči je prečul v molitvi. L. 1793. je postal pravi menih (ieromonah). V njem se je zdaj zbudila želja po še večji popolnosti. Zato se je umeknil iz samostana in 15 let preživel v samotni celici v Sarovskem gozdu. Po zgledu starih svetih stolpnikov je tisoč dni in noči prebil stoječ na kamenu, z rokami k nebu povzdignjenimi je ponavljal molitev: „Bog bodi milostljiv meni grešniku!“ Od tukaj se je zopet vrnil v Sarovski samostan in se za 15 let zaprl popolnoma v samoto; prvih pet let si je po vrhu še naložil obljubo molčanja. Ko je tako dozorel v duhovnem življenju, se je vsega posvetil dejanski službi

¹⁾ J. Moszyński o. c. str. 305.

²⁾ Št. 33, dne 3. (16.) februarja 1903.

bližnjemu. Bogatini in siromaki, slavni in preprosti so se zatekali v njegovo celico; pred sključenim starčkom so odpirali skrivnosti svoje vesti, mu zaupali svoje skrbi in težave. On je vse sprejemal z ljubeznijo in radostjo; za vsakega je imel prijazno, vzpodbudno besedo, vse je poučeval in blagoslavljal. Duhovna radost je tako prešinjala starčka, da ga nikoli niso videli žalostnega ali potrtega. Posebno se je odlikoval po krotkosti, potrpežljivosti in ponižnosti. Ko je dovršil svoje zemsko delo, je tiho in mirno zaspal v Gospodu, klečeč pred podobo Matere Božje, s sklonjeno glavo in rokami na prsih. — Po njegovi smrti se je med narodom še pomnožilo spoštovanje do njega; narod veruje, da je bil umrli starec ljubljeneč božji in da bo tudi zdaj prosil pri Bogu za vse, ki se zatekajo k njegovi priprošnji. „In Gospod Bog je res na priprošnjo O. Serafima dodelil mnoga čudežna znamenja in ozdravljenja.“ Zato je pravoslavna ruska sinoda že l. 1892. začela stvar preiskovati po posebni komisiji. Do l. 1894. so našli 94 slučajev „blagodatne pomoči“ na priprošnjo O. Serafima, izmed teh je bila, kakor pravi razglas, večina potrjena s pozitivnimi dokazi. Uradni razglas pravi, da so pozneje našli še več „čudežnih znamenj in ozdravljenj“, ki so se zgodila na priprošnjo O. Serafima. Zato je pravoslavna ruska sinoda sklenila proglasiti ga za svetnika, mu sestaviti posebno službo božjo in obhajiti njegov spomin 2. januarja. 19. julija t. l. naj se odkrijejo njegovi ostanki in denejo v posebno grobnico.

Ob koncu beremo v tem razglasu značilne besede: „Sveta sinoda naznanja to bogaboječim sinom pravoslavne cerkve, da skupno ž njo slavé in zahvalijo Boga, ki je tako sklenil, in da sprejmejo to pojavljenje novega priprošnjika in čudotvorca kot nov nebeški blagoslov na carovanje Presvetlega Monarha našega itd.

Svoje stališče nasproti takim „čudežnim znamenjem in ozdravljenjem“ smo označili že zgoraj. Heroizma svetosti in očitivnih čudežev pravoslavni cerkvi ne moremo priznati; nikakor pa ne tajimo, da Bog ne bi hotel uslišati molitve takega res pobožnega pravoslavnega kristijana. Kolikor se da posneti iz navedenega razglasa ruske sinode, so vsa ta „čudežna znamenja in ozdravljenja“ le uslišanje molitev na Serafimovo priprošnjo.

Radi priznamo, da je bil ta menih pobožen mož; sicer pa ne bomo izrekli sodbe o zanesljivosti tega uradnega poročila v vseh podrobnostih. Le toliko omenimo, da ruska cerkev, odkar se

je osvobodila vpliva grškega razkola, med svoje svetnike in v svoje bogoslužne knjige ni več sprejemala takih mož, kakor je bil n. pr. Gregor Palama. Proti temu bi med ruskim narodom nastal odpor, in razkol v pravoslavju bi se še povečal. Že zaradi tega mora biti pravoslavna sinoda previdna.

Globokoverni, a slabopoučeni ruski narod ima silno željo, da bi med njim ostali sveti možje, ki bi ga vodili k nebu. Zato ga tudi najmanjše znamenje svetosti navdiha z vero, da se je nebo zopet približalo „sveti“ Rusiji. Toda to v njem nikakor ne utrjuje vere v uradno cerkev, ker vidi, kako je ravno v nji tako malo svetega, kako posvetna oblast s svetoskrunsko roko posega v verske stvari. Pravoslavna cerkev je resnico, katero bi morala čuvati, zakopala, zapečatila kamen in postavila stražo — kakor se je izrazil Vladimir Solovjev.¹⁾

Zato ji pobožnost ali vsaj navidezna svetost njenih udov ni v potrjenje njene veljave, ampak še bolj pomnožuje prepad med uradno cerkvijo in vernim narodom. Če se med narodom pojavi kak vsaj navidezno svet človek, potem to nagiblje narod, da sam brez ozira na uradno cerkev išče resnice in brez vodnika in pastirja tava v zmotah. To nam priča razmerje preprostega naroda do še živečega meniha O. Ivana Kronštadskega.

O. Ivan v Kronštadu je s svojo pobožnostjo zbudil pozornost ruskega preprostega naroda. Njegovo ime se je razneslo po vsi Rusiji. Preprosti narod je v trumah romal v Kronštadt, da bi mogel biti v blaženi bližini tega moža, o katerem je prepričan, da ima znake svetosti, da je ljubljeneč božji — svetnik. Toda slabo poučeni narod je zmeden po tolikih sektah, v katerih si preprosti ljudje hočejo utešiti svoje versko čuvstvo, ker tega ne morejo v oficialni pravoslavni cerkvi. Med tem narodom se je razglasilo, da se je Kristus prikazal v podobi O. Ivana Kronštadskega, da je O. Ivan — Kristus. Vlada je začela paziti na to in narodu prepovedovati romanje v Kronštadt, da ne bi zaradi pobožnega meniha nastal nov razkol v pravoslavni cerkvi. Kljub pazljivosti vlade in policije se med narodom še ponavlja zmota o novem Kristusu. „Ruske Vedomosti“ poročajo o slučaju, ki se je letos prigodil.²⁾

¹⁾ Cf. K. O. 1902, str. 137.

²⁾ Cf. „S. P. Vedomosti“, 1903, št. 32.

„Po poročilu škofijskega (eparhialnega) načelstva v Donski pokrajini je na nagovarjanje nekaterih oseb, ki razširjajo zmoto v Karpovki in bližnjih vaseh, večja truma kmetov odpotovala v Kronštadt. Njih odhod je bil spremljan od nekaterih dogodkov, ki so zbujali resne sumnje proti organizatorjem takega romanja. Škofijsko načelstvo je to sporočilo v Kronštadt, in kronštadska policija se je lotila preiskovanja prišlih. Istočasno so po noči pregledali vsa romarska prenočišča; v dveh izmed njih so našli do dvajset oseb iz Karpovke in sosednih vasi Donske pokrajine. Med njimi je bilo nekoliko otrok. Policija jih je vse pridržala in naslednji dan je bilo zaslišanje. Vsi razen ene romarice so izjavili, da so ravnokar prišli v Kronštadt pomolit pri O. Ivanu. Vse pridržane so odvedli v stanovanje policijskih zaporov in jih razdelili po sobah. Zvečer je eden policijskih uradnikov pregledoval sobe in zagledal, da v eni sobi zaprti romarji kleče in molijo pred podobo O. Ivana. „Kaj delate — se je obrnil k njim — h komu molite?“ „H Kristusu.“ „Kako h Kristusu, saj je O. Ivan tako človek kakor vi, le da lepo živi, a vi ga imate za Kristusa? To vam je velik greh.“ — „Ne, nam ni greh, marveč tem, ki v to ne verujejo. Vi živite z njim v istem mestu pa ne verujete, mi smo pa od daleč prišli in verujemo.“ „Torej po vašem je O. Ivan Kristus?“ — „Kristus!“ so se oglasili vsi; celo šestletni deček se je pridružil splošnim klicem. Drugi dan so bili vsi pridržani odpravljeni v domovino, poročilo o tem bo pa poslano v Novočerkask tamošnjemu duhovnemu načelstvu.

Ta značilni dogodek nam kaže psihologijo razkola v razkolu. Pravoslavna cerkev s svojim veličastnim bogoslužjem spominja Kristusa in budi željo po njem, a v cerkveni uredbi, ki je prepojena s suženjstvom do posvetne vlade in se zato ne more svobodno povzpeti do resnice prave cerkve Kristusove, narod tem bolj pogrša oživljajočega Kristusovega duha in božje resnice. Narod pogrša oživljajočega srca, pogrša nadnaravnega življenja, ki naj bi iz Kristusa po posredovanju prave cerkve potekalo v srca vernikov. Pod vplivom teh gorečih želj, združenih z nevednostjo in vernostjo se dá preprosti narod zapeljati v zmoto, da se je Kristus, katerega tako pogršajo v uradnem pravoslavju, prikazal v človeški podobi.

Lahkoverni narod vidi meniha, ki si v svojem življenju prizadeva posnemati Kristusa, nedosežni vzor vsakega kristijana, in

se dá preslepiti, da se je sam Kristus prikazal med njimi v osebi pobožnega meniha; Kristus, ki naj bi po posredovanju prave cerkve vedno živel med njimi, se jih je usmilil in se jim prikazal v človeški podobi. Nastopanje policije jih pa še bolj utrja v veri, ker v dnu svoje duše čuti, da jim pravoslavna cerkev v službi policije ovira pot k resnici Kristusovi. — One besede, katere so zapeljani romarji klicali policijskemu uradniku, se nam zde, kakor da bi jih ruski narod klical svojim pastirjem: „Vi, ki bi imeli biti namestniki Kristusovi in takorekoč ž njim živite v istem mestu, ne verujete v Kristusa, nočete verovati v Kristusove besede, Ti si Peter...“, mi pa, ki smo zapuščeni od vas in daleč od vas, verujemo v Kristusa in želimo živeti v cerkvi, kateri je dal Kristus za podlago Petrovo skalo!“

Tako se torej kaže, da ona cerkev, kateri je svetost tako nevarna, ni ohranila značaja prave Kristusove cerkve. Tudi v tem pogledu so resnične besede plemiškega maršala Stahoviča:¹⁾ „To je kazen za to, ker smo s svetoskrunsko roko cerkev božjo prikovali k podnožju posvetne, časne vlade.“ „Blaženi starček“ Serafim in O. Ivan Kronštandski v takih razmerah nikakor ne bodo v oporo pravoslavne cerkve. Prave svetosti potrjene po nadnaravnih znamenjih verniki v pravoslavni cerkvi ne morejo doseči, kakor pravi ruski konvertit Šuvalov: „Najlepše duše zunaj resnice ne morejo doseči višin duše katoliške, doseči svetosti.“²⁾ Morebiti bode pobožnost, ki se še nahaja med ruskim narodom, pripomogla, da se bode Bog prej usmilil tega naroda in ga izpeljal iz mraka in poiteme k resnični Cerkvi Kristusovi, kateri je svetost glavna opora; k oni Cerkvi, kateri so bili tudi v poznejših stoletjih v najbolj nevarnih časih glavni stebri svetniki, potrjeni po nadnaravnih znamenjih; kjer se tudi v novejšem času vrše tako očitni čudeži, da jih vse prizadevanje moderne znanosti ne more zatajiti.

F. Ks. G.

¹⁾ Cf. K. O. 1902, str. 232a.

²⁾ Ma conversion et ma vocation; navaja J. Moszyński o. c. str. 287.

Leon XIII. — pesnik.

Solnčna Italija je še vedno klasična dežela poezije. Kdor je bil kdaj navzoč pri kaki rimski akademiji, se je gotovo nemalo čudil za nas nenavadnemu prizoru. Tu nastopajo osiveli monsignori, resni profesorji, dražestne gospice ter navdušeno, resnobno, ljubko predavajo svoje pesni. Če vam je prišlo kdaj v roke poročilo o taki akademiji, ste brali na primer: „Včeraj je bila v palači Arkadije San Carlo al Corso svečana akademija na čast vitežom sv. groba. Najprej je monsignor Bartolini z elegantnim prologom pozdravil goste. Na to je bral kardinal Parocchi zanimivo razpravo o ljudskih univerzah. Za to razpravo so sledile izbrane poezije signorin Maria Stella in Rosa D'Amico, profesorja Virgilio Montagnani, cav. Birocchini, cav. Massimo Montagnani in profesorja Marchi. Vmes so igrale na klavir signorine Maria Garroni, Maria D'Armini in Luisa Serafini. Navzoči so bili kardinali Casali del Drago in Logue, monsignori Rubian, Gentili ... razni prelati, knez Bisignano, Duca di S. Martino ..., in mnogo drugih gospâ in gospodov ...“¹⁾

Že dve sto let biva v Rimu poetično-literarna družba Arkadija, „Accademia degli Arcadi“. Ustanovila sta jo l. 1690 pesnik Crescimbeni in pravnik Gravino, da bi se pod nje vplivom vrnila časovno izkvarjena poezija k preproščini in prirodi. Nazvala sta akademijo po pesniški deželi pastirjev Arkadija. V grbu ima „siringo“, z lovorom in smrečjem ovito pastirsko piščalko. Vsak član dobi v akademiji svoje pastirsko ime. Zanimivo je, da je bil član te akademije tudi nemški pesnik Goethe. Sprejet je bil vanjo l. 1788 in dali so mu ime Megalio. Arkadija ima tudi svoj list „Giornale arcadico“. Na korzu ima svojo palačo, na Janikulu pa tudi svoj gaj, „Bosco Parrasio“, kjer se poleti zbirajo člani in prebirajo v senci lovorov in gradnov²⁾ latinske in italijanske verze.

Solnčna Italija je torej zares še vedno klasična dežela poezije. A kar je najbolj čudno, je pač to, da sedi še v XX. stoletju celo na papeškem prestolu papež — poet. Leon XIII., papež — filozof,

¹⁾ Iz poročila o akademiji „Arkadije“ 8. decembra 1900.

²⁾ Graden, ilex, Steineiche; hrastu podobno, le bolj košato, širokovejno drevo.

mož, ki je s svojo silno energijo posegel v politične in socialne boje človeštva, ta mož je tudi tenkočuten pesnik, poln atiške vedrosti in gracije. Že tisti smehlaj, ki sije tako prečudno milobno z lica Leonu, je vedri smehlaj čuvstvovitega poeta. In naj povemo takoj cenjenim čitateljem, Leon XIII. je tudi član — Arkadije. Sprejet je bil v to literarno društvo kot 22 leten mladenič¹⁾, z imenom Neander, in ostal je društvu zvest vsekdar, naklonjen še tudi kot papež. Še leta 1891 se v lepi elegiji spominja prešlih arkadskih dni.

... Neander,
Olim quem socium dulcis alebat amor
Pieridum ...

Qui quondam ...
... tenui calamo, frondentis ad ilicis umbram
Rustica deduxit carmina puber adhuc ...

* * *

Kdor hoče umeti pesnika, naj gre v njegov rodni kraj.

Za albanskimi in sabinskimi gorami proti jugovzhodu se dviga mogočno volško pogorje in v tem pogorju (ki se deloma imenuje tudi lepinsko) na skalnem slemenu sloni Carpineto, rodno mesto Leona XIII. V dol strmo zrè porušen grad, nekdaž domovje mogočnih Aldobrandinov, vojvod karpinetskih. Za njim se vrsté hiše, razstavljene po obeh plateh podolž ob gorskem hrbtu sem ter tam, velike in majhne, preproste in imovite. Med njimi vzvišeno stoji glavna cerkev, posvečena sv. Nikolaju. Konec skalnega hrbta se dviga cerkev sv. Leona I. Prav poleg cerkve, držeč se je, pa stoji, zidana na rob, hiša rodbine Pecci, rojstni dom Leona XIII. Veliko poslopje je v zlogu XV. stoletja. Podobno je graščinam po naših krajih, ki pri njih zgradbi gospodarji niso mislili toliko na lepoto kakor na trdno, uporabno, vendar poleg tega tudi grofom dostojno bivališče.²⁾

¹⁾ 29. aprila 1832, kakor je razvidno iz sprejemnice.

²⁾ Sedaj je hiša vsa prenovljena. Če greš po stopnicah navzgor, prideš v dosti veliko dvorano. Tu visé o stenah podobe Leonovih pradedov, slike očeta in matere, rajnega brata kardinala ter še drugega brata, ki je ostal na domu. Med njimi na odličnem mestu je velika slika papeža samega. V prvi sobi na levo so razpostavljene dragocene posode in drugo okrasje, katero je sv. oče poslal svoji rojstveni hiši. Steno diči velika znana podoba, sprejod papeža s tiaro na glavi v sikstinsko kapelo. Iz te dvorane prideva na eno plat v lepo sobico. Tu je bival prejšnje čase Leon. Modre prevese se pnó nad posteljo, a o njej visi podoba ma-

Onstran jarka ob potu stojita dva samostana. V enem bivajo sinovi sv. Frančiška, posebni ljubljenci Leona XIII. Doli po bregu pa se vijejo zelene brajde, trte se obešajo po brestih, in breskve in smokve se vrste po lepi rebri. V dolu ob kostanjevem gozdu stoji lep selski dvorec. Vinograd, nekoliko vrta, kjer rasto breskve, jablane, marelice, pa gozd. Ob hiši so kamene stopnice kakor pri nas na kmetih. Štiri sobe ali kaj so pripravljene za bivališče. Stene so slikane, ptice skačejo po zelenih lozah, nimfe sede pri vrelcih in pastirji diplajo in piskajo po pašnikih. To je dvorec rodbine Peccijeve.

Dalje doli se vije dolina med gorami, ki so tu peščene in razrite od hudournikov, tam pokrite z zelenimi gozdi. Po skalnatem jarku šumi gorski studenec, pohlevno sicer, a navaljeno skalovje, razjedene peči pričajo, da se ga o deževnih dneh loti čemernost, da se razjezi, ker mu robovi zapirajo pot, da podivja in buči in bobni v dolino. Kraj je močno podoben našim gorskim dolinam, kjer se tu apnenec prebija skozi ledine in melje peščevice po rupah, tam temni gozdje visé nad potjo.

Na koncu doline leži prijazno mestece Montelanico. Praktični rimski pesnik Marcijal je menda silno rad zahajal le-sem, ker je vino tega kraja kaj dobro delo njegovemu želodcu. Na levi visoko gori čepi starodavno mesto Segni (stara Signia). Tod so leta 300 pred Kr. Volščani bili divje boje z mogočnimi Rimljani. A bili so premagani in v Sinjiji se je odslej šopiril ošabni Rimljan, dajoč jim postave. Krog mesta so tuptam še ostanki prestarega mestnega obzidja.

Pod goro na brezovitem holmu med zelenimi pašniki in vinorodnimi goricami se dviga Gavignana, rojstno mesto velikega papeža Inocencija III. (1198 — 1216), glasnika križarskih vojsk.

Na desni tam na solnčni višini stoji Anagni, rojstno mesto štirih papežev, med njimi silnega Bonifacija VIII. Le tu se je

tere Božje in dragocena svetilka, ki je v njej prižigal lučko na čast svoji nebeški materi. Nad lično mizico na steni visi v okviru spomina vredno pismo. Pismo pravi tako:

„Iz Vatikana, 20. svečana 1878.

Predragi! Naznanjam vam, da je v davišnjem izboru blagovolil sveti zbor dvigniti mene skromnega na prestol sv. Petra. Prvo pismo pišem rodovini ter ji proseč vse sreče z živim čutjem pošiljam apostolski blagoslov.

Molite mnogo Gospoda za-me!

Leon papež XIII.“

vršilo poslednje dejanje tragičnega življenja tega papeža. Ponoči so mesto obkolile čete Filipa Lepega, francoskega kralja, ki ga je bil papež izobčil zbog njegovega nasilja. Meščani so potegnili, podkupljeni z zlatom, s sovražniki. Kardinali so izvečine pobegnili. Le dva ali trije so ostali v palači papeževi. Papež, ki je bival tiste dni uprav v svojem domačem mestu, je bil osamel in zapuščen. Krog in krog je bil hrup in vrišč. Bonifacij se je stresel. Že so bile divje tolpe ob vrata, še malo, in veliki čuvár in branitelj svobode in pravice bode v oblasti ljutega sovraga. Stresel se je, a tresel se Bonifacij ni. Naodel se je s papeško opravo, na glavo si je dal krono, sel na prestol ter mirno čakal svojih sovražnikov. Pridrli so, zmešali se, iznemogel je njih gnév.

Nehvaležno ljudstvo pa se je skesalo svojega greha, zgrabilo orožje, razgnalo tujce, in palo pred papeža na kolena, proseč ga odpuščenja. Papež je odpustil, a ostavil je mesto, vrnil se v Rim in za malo časa umrl.

Prav tam konec sabinskih gorâ na holmci je sloveča božja pot M. B. dobrega sveta, Genazzano. Dalje doli v daljavi ob sabinskih gorah sloni Palestrina (nekdaž Praeneste), kjer je Horac prebiral kakor nam sam pripoveduje, svojega Homerja, a Avgust često preganjal cesarske skrbi. Mesto je bilo kdove kolikokrat do tal porušeno. Bonifacij VIII. je plug potegnil čeznje in tla potresel s soljo, a vedno se je zopet dvignilo. L. 1594 se je tam porodil slavni glasbenik, ki nosi ime rodnega mesta.

Potem pa se odpre otožno-sanjava Kampanja, a tam iz Kampanje kipi kvišku v sinji zrak mogočna kupola nad grobom sv. Petra. Tam pa je — večna Roma! . . .

To je pot, ki je po njej v mladih letih tolikokrat pohajal Leon. Sedaj se je vozil zdoma v škofovsko stolico Anagni, sedaj v Rim ali iz Rima. V tej prekrasni prirodi si je napajal srce s tistim toli izrednim čuvstvom za lepoto, ki odseva iz njegovih pesni. Tod ob zibki slavnih rojakov si je podžigal duha na vzdušno delovanje za trpeče človeštvo. In kdo bi tajil, da ima zgled očetov in rojakov silno moč do naših src! Kdo bi tajil, da lepa priroda navdahne dušo s prečudno poezijo, naj si že kdaj najde izraza v pesnih ali ne! Te solnčne ravnice, brsteče trsje po bregeh in rebrih, zadaj mogočne gore in krog in krog po holmih in gorskih slemenih in grebenih stara mesta, le-tó prelepo sliko je nesel mladi Leon seboj v šole, o njej si je poživljal duha in srce, če je resna, z besedami oskodna veda pretila zamoriti poezijo. — — —

Rodni kraj Leona XIII.! V preprostem mestu je preživel Leon prva leta rosne mladosti. Do osmega leta je bival v Carpinetu pri ljubi materi, v krogu dragih bratov in sestic. Zjutraj ga je vodila bogoljubna mati Ana doli v samostan sinov sv. Frančiška. Čudeč se je gledal deček rjave halje, drsajoče opanke, in v cerkvi prislušaval resni molitvi resnih starcev. Doma je pomagal materi, ko je delila med uboge kruh in druga živila. Bili so tedaj žalostni časi. Francoska vojska je bila pokončala polja in opustošila vinograde in leto za letom je trkala lakot na duri. V Carpinetu so tudi oskrunili in razdrli cerkve ter pregnali redovnike; in ko so se za mladih let Leonovih povrnila nesrečni izgnanci v svoje domovanje, so našli vse izpremenjeno. Glad se je naselil tudi po samotnih celicah. In hudo bi se bilo godilo redovnikom, da ni bilo ljudomile družine Peccijeve in zlasti predobre grofice Ane. Tedaj je Leon mnogokrat zrl hvaležne solze v očeh ponižnih sinov sv. Frančiška in učil se je ljubiti bedne, a ljubiti tudi milosrčne ljudi. Svoji plemeniti materi je napisal po njeni smrti na grobni spomenik nje najlepšo hvalo: „egenorum alatrix“ — rednica siromakov!

Popoldne so zahajali v dvorec. Tam so otroci igrali, letali pod mogočnimi kostanji, pobirali ježice, trgali divje cvetke in motili ljube tice. Sedaj so zopet poleteli k materi pod košat kostanj in pripovedovati jim je morala iznova o sv. Frančišku. Leon je ves zamišljen poslušal sveto idilo, polno nežne božje ljubezni in poezije, ki preveva vse življenje serafskega svetnika. Globoko v srce se mu je vtisnila njegova podoba in nesel jo je s seboj v delavno življenje. Še l. 1882 v okrožnici o sv. Frančišku in tretjem redu spominja nas Leon onih dni.¹⁾

Lepo je bilo mlado življenje v Carpinetu. Bogomilo in veselo. Vojaški duh očetov in gorski zrak in življenje sredi strmih pečin so vtisnili Leonu znak moštva in one odločnosti, ki obladuje njegove sovražnike. Materina pobožnost pa mu je položila v srce ljubezen do bednih sirot in zatiranih trpinov in pa nežno čuvstvo za vse, kar je lepo in dobro. Le tako nam je moči umeti neupogljivo voljo Leona XIII. in pa ono prisrčno dobrost in otroško pobožnost ter ljubezen do poezije.

A kratka so bila leta neskrbne mladosti v Carpinetu. Ko je bilo Leonu še-le osem let, je moral zapustiti s starejšim bratom

¹⁾ „Franciscum Assisiensem admirari praecipuâque religione colere ab adolescentia assuevimus.“ Ep. encycl. 17. sept. 1882.

domači kraj in iti v daljni Viterbo, kjer so prav tedaj očetje iz družbe Jezusove iznova odprli svoje šole. Tam je stopil na prvo pot učenosti. Poprijel se je z največjim veseljem zlasti latinskega jezika in klasikov. Kmalu mu je bil Virgil pravi tovariš in ljubljeneec. Ko mu je bilo 12 let, je že zlagal prve distihe. Tudi je zložil prav tedaj prvi italijanski sonet na čast sv. Alojziju.¹⁾ O počitnicah je zahajal domov v lepinske gore in tedaj se je obnavljalo lepo mlado življenje.

L. 1824. je umrla Leonu draga mati in odtedaj se mu je zresnilo življenje. Istega leta je prišel v Rim v jezuitski zavod Collegio Romano, kjer je študiral humaniteto in retoriko. Napredoval je v vsem, zlasti pa v lepi latinščini. Že prvo leto je dobil prvo darilo za pesen „Belzacar“, ki jo je zložil v 120 latinskih heksametrih. Leta 1827 je stopil na gregorijansko univerzo, študiral filozofijo, potem teologijo. Počitnice je po stari navadi zopet vedno prebil v Carpinetu. Tu se je učil, prebiral latinske in grške klasike in hodil na lov. S puško je hodil po gozdovih, a kadar se je utrudil, je sedel pod zelen kostanj, potegnil iz žepa Tibulla in bral:

„Quem referent Musae, vivet, dum robora tellus,

Dum coelum stellas, dum vehit amnis aquas...“

Ob selskem dvorcu še sedaj kažejo košato drevo, kjer je rad sedeval Leon kot študent ter prebiral Virgila, Tibulla, Catulla...

L. 1832 je stopil na torišče življenja in bilo mu pač ni več usojeno tolikokrat vračati se v domače gore. Z vso resnobo je začel ostvarjati vzore, ki mu jih je vsadila v mlado srce draga mati, ki jih je gojila „Patrum ingenio et fama nobilis illa cohors“, kakor sam v elegiji imenuje svoje učitelje, očete iz družbe Jezusove. Toda poezija ga je spremljala tudi v resno življenje. Saj mu je pa tudi bilo dano, da je bival celih 35 let²⁾ v solnčni, z južno poezijo prepojeni Umbriji!...

* * *

Marsikdo nosi v duši pesni, pravi, če se ne motimo, Anastazij Grün, pesni, ki jih pa nikdar ne izpoje. V duši zazvené, v duši izzvené, ker jim ne ve izraza. Leonu je bila sreča milejša. Pesnim

¹⁾ Nekaj distihov je sprejetih v zbirke. Sonet je ohranjen v dveh izvodih tiskan na svilo. Fac-simile je natisnjen v knjigi: Die kath. Kirche. Rom. (Herausgegeben v. d. Leo-Gesellschaft) str. 47.

²⁾ Prvič kot delegat od l. 1841—1843, drugič kot nadškof v Perugiji od l. 1846—1878. — Primeri: Dr. B. O'Reilly: Leo XIII. Nemški prevod. Köln. I. P. Bachem.

njegove duše je odgovarjala vsa lepa ródna zemlja, odgovarjala je slavna zgodovina slavnih rojakov, odgovarjale so pesni klasičnih pesnikov. Kroginkrog po solčnih rodnih tleh je dihal poezija, dihal je iz razvalin slavne preteklosti in glasila se je iz prvega beriva mladinskih let. Tako je Leon že kot deček dvanajstih let začel pesniti in ker mu je pesen bila vedra tovarišica že izza mladih dni, ni čuda, da ga je spremljala tudi v delavno življenje in spremljala do dni večernih...

Seveda ne smemo misliti, da je Leon napisal cele knjige poezij. Kdor pozná Leonovo življenje, kdor na primer pozná samo zbirko njegovih okrožnic, temu je samoposebi umevno, da Leonovih pesni ne more biti bogve kaj. In vendar jih je lepo število, in kar je več, kar jih je, to so pravi umotvori klasične poezije.

Pred nami leži krasna knjiga „Carmina Leonis XIII.“¹⁾ Žal, da je izšla že l. 1887 in torej v njej ni poznejših del. A nabrali smo iz raznih časnikov tudi poznejše poezije Leonove, kar jih je prišlo v javnost, tako, da imamo pred seboj dosti popolno sliko pesnika Leona.

Leonove poezije — če izvezemo umetne napise „Inscriptiones“, nagrobne, spominske i. t. d. — lahko razdelimo v lirične, elegične in epigramatične. Dodati bi jim bilo le še himne, ki so lirično-epične. P. Valle, izvrsten poznavatelj klasične latinščine in klasičnega slovstva, pravi, da je znak Leonove Muze virgilianski. Elegantna oblika, neprisiljeni izraz, naravni tok idej, fino zaokrožene periode — vse priča, da se je Leon mnogo učil iz Virgilija. A učil se je ne posnemati ga, marveč osvojil si je njegovega duha. Poleg Virgila sta najbolj vplivala na Leona rimska elegika Tibull in Catull. Za epigrame pa so bili Leonu vzor le Grki. Zakaj tiste atične vedrosti, ki se smehlja iz helenskih epigramov, rimski pesniki nikdar niso dosegli.

Leonove pesni so izraz prelepe harmonije. Tu ni nič prisiljenega, umetelnega; vse je na videz preprosto; človek bi dejal, da drugače biti ne more. In to je ravno znak prave poezije. Verzi teko Leonu lahko, čisto, ritmično. Sestava je elegantna, vsebina pa, kakor je samo ob sebi umevno, brez paganizma. Leonu se je nudilo odpovsod toliko idej, da mu ni bilo treba mitologije, ki kakor balast leži še na mnogih delih starejših italijanskih umetnikov.

¹⁾ Leonis XIII. P. M. Inscriptiones et Carmina. Cura sacerdotum Aedis Teutonorum Urbanae B. M. V. de Anima. A sacerdotio B. Patris anno L. 1887. Typis Pustet. Regensburg. — Uvod je napisal P. H. Valle S. J. Na nemško pa je prevedel pesni Edmund Behringer. — Citirajo to izdajo: Valle-Behringer: Carmina Leonis XIII.

Kaj torej opeva Leon? Pesni Leonove so najrazličnejše vsebine. Ene so nabožne, druge svetne; ene šegave, druge resne; iz prirode, iz življenja, pastirstva, papeževanja; epigrami na duhovnike in Bogu posvečene device, na prijatelje, o sebi; elegije; himni svetnikom; nežne pesnice k Materi Božji in mogočna oda Kristusu Bogu.

Denimo sem en zgled izmed napisov! L. 1883 je sam sebi sestavil opomin, kako mu je živeti, ko se že bliža dan poslednji. „Kvišku, kvišku, Leon! Zaupajoč se loti najtežjega; kar je hudega pogumno prenašaj; ne boj se! Že se nagiblje dan, skoraj bo končan življenja tek. Odpovej se vsemu minljivemu, kvišku, kvišku hrepeni po domovini nebeški!“

Age . iam
enitere . enitere . o . Leo
ardua . quaeque . fidenter . moliri
dura . foriter . pati
ne . reformides
devexa . iam . aetate . emensoque . propemodum
vitae . cursu
rebus . caducis . abdicatis . contemptis
altiora . appetens . animo
ad . caelestem . patriam
constanter . adspira

To je zgled tako imenovanega napisa. „Inscriptio“, ki jih je sestavil Leon za razne prilike. Tak napis je del tudi svoji materi na grob.

Izmed pesmi so, kakor smo že omenili, najstarejši distihi iz leta 1822. Mati je imenovala malega Joahima najrajši z imenom Vincenc, ki je bilo drugo njegovo ime. Zato je pozdravil jezuitskega provinciala P. Vincenca Pavani z naslednjimi distihi:

Nomine, Vincenti, quo tu Pavane vocaris.
Parvulus atque infans Peccius ipse vocar.
Quas es virtutes magnas, Pavane, sequutus
O utinam possem Peccius ipse sequi!

V elegiji (iz l. 1830) pripoveduje, kako je zbolel, kako so mu iznemogle moči, kako so že začele temneti tudi oči. Bližala se mu je smrt. A on se ni bal tudi ne smrti: „Saj me ne mika veselje bežnega življenja. Po večnih ciljih hrepenim, kaj hočejo mi minljive stvari:“

Non me labentis pertentant gaudia vitae.
Aeternis inhians nil peritura moror!

Iz iste dobe je še več epigramov in par italijanskih sonetov. Največ epigramov pa je iz umbrijske dobe. Kot peružijski škof je rad opeval zgledne duhovnike in Bogu posvečene device. Tako se nahajajo v imenovani zbirki krasni epigrami na razne župnike in duhovne pastirje. Za zgled bodi epigram na duhovnika Petra Penna (iz l. 1864):

Fortunate senex, dulcis dum vita maneret,
Te candore animi, te pietate fide
Aequabat nemo; laetis in rebus, in arctis
Delicium populi tu, bone pastor, eras!

Nekaj klasičnega pa sta iz te dobe dva epigrama, eden na fotografijo (iz l. 1867), drugi (iz l. 1868) na vodovod, ki ga je bil l. 1864 Leo napeljal v Carpineto. To sta zares dva bisera poezije. Ne moremo si kaj, da ne bi vsaj enega za večje latinščini postavili tu sem.

Fons loquitur.

Leniter exiliens Pandulphi e colle superno
Huc e nativis deferor unda iugis.
Nam qui romani Ioachimus Peccius ostri
Primus natale hoc auxit honore solum,
Per caecos terrae, plumbo ducente, meatus
Oblitam patriae me iubet ire viam.
Improvisa quidem, sed gratior advena vobis
Ultro, municipes, candida, inempta fluo.
Huc ergo properate : adsum nam sacra saluti,
Munditiae, vitaeque usibus et χάριτων.

Iz l. 1871 je prelepa, nežnočutna, italijanska pesenka na čast Materi božji, zavetnici v skušnjavah. Napisal jo je Leon za mladega bogoslovca. Pesenka tako ljubó izzveni:

Vergine casta e pia,
D'ogni piu lieve macola
Preservami, Maria!

Krasna je tudi elegija, ki v njej brat kliče umrlo sestro na pomoč. „Ah, kako brez miru vrè in se peni morje in črna noč z oblaki zakriva nebo. Vetrovi bijejo ladjo, meče jo valovito morje, že se razklana pogreza v prepad . . . Smrt, smrt se bliža, že nam brezno zija . . . O sestra, ti rešena, že v srečnem pristanišču, o pridi, usmili se nas. Prisij kot zvezda mila v valovje; čez čeri, čez sipine podaj nam roko. O hiti in reši iz brezna nesrečne in dvigni nas kvišku k zvezdam!“

O soror . . . portu iam tuta beato,
 Eia adsis, nostras et miserata vices,
 Fluctibus in mediis affulge sidus amicum,
 Per vada, per syrtes, o bona tende manus:
 Ocius affer opem, pontique e gurgite raptos
 Insere sidereis ipsa benigna plagis!

V drugi elegiji (iz l. 1877) opeva svoje življenje. Elegija se začne z vzdihom po lepih mladih dneh, ki jih je preživel Leon na domačih lepinskih gorah.

Ah na lepinskih gorah pod ljubljenim krovom očetnim
 Srečno življenje kakó v prvem je cvetu bilò!

Quam flore in primo felix, quam laeta Lepinis
 Orta iugis, patrio sub lare, vita fuit!

Potem poje, kako je prišel v Viterbo, v Rim, kako so mu točili napoja iz vira božje Sofije, kako je prišel v Umbrijo . . . Sed maiora manent! Čakalo ga je še več! Posveté ga v škofa, pošljejo v Belgijo, da brani tam pravdo sv. Petra. In zopet se vrne z mrzlega severa v solčno Avzonijo, v Umbrijo zopet privede ga pot in s Peružijo združi božja ljubezen. Trideset let je tam pastir. Z rimsko ga odenejo purpuro — toda, kaj naj poje o časteh, kaj naj spominja bežnih reči? Le krepost je, po kateri je človek srečen in bogat!

Una hominem virtus ditat et una beat!

Že nagiblje se dan, le po tej mu je hrepeneti, da ga povede kvišku po varni poti, dokler ne počije v blaženi sreči nad zvezdami. Ah, milosten bodi mu Bog in milostna bodi Devica!

Ah, miserans adsit Deus, eventusque secundet:
 Aspiret votis Virgo benigna tuis!

Iz dobe, ko je Leon zapuščal Umbrijo, da zasede stolico svetega Petra, so trije veličastni himni; eden je posvečen sv. Herkulanu, dva sv. Konstanciju, zavetnikoma Peruzije. V prvem himnu opeva Leon, kako je pridrl Totila z mrzlega severja in naskočil Peruzijo. Vse je zbegano, povsod odmeva vik in krik; le škof bdi neupognjen in kliče meščane na boj:

. . . Pro fide
 Pugnat, avita, filii:
 Dux ipse vester; Numini
 Servate templa et Patriam

Njegova beseda dá ljudstvu novega poguma. Navdušeno planejo v boj, bore se, dokler sovražnik ne klone in se ne umakne. Le škof pade kot žrtev za vero in domovino pod mečem divjega Totila. In sedaj z nebes čuva in ščiti domovino. Zatorej raduj se, Peruzija!

*Laetare Etrusca civitas
Tanta refulgens gloria;
Attolle centum gestiens
Caput decorum turribus!*

V drugem himnu poje, kako se je približal predvečer svetega mučenca Konstancija, čigar sveti ostanki tudi počivajo v Peruziji. Zima je —

*Hiems rigescit, asperis
Montes pruinis albicant
Solisque crines frigido
Irrorat imbre Aquarius.*

A to ne udrži meščanov, da ne bi praznovali svečane vigilije. Po vseh potih hité ljudje, po gričih goré kresovi, mestnim zidovom se bližajo dolge procesije: starčki, možje, žene, device . . . K oltarju sv. mučenca hité vsi in polni svetega navdušenja poljubljajo grob in kličejo sv. Konstancija, da jim bodi pastir in oče!

V tretjem himnu opisuje Leon mučeništvo sv. Konstancija. Ta himen se konča s prelepo apostrofo. Najprej prosi Leon sv. Konstancija, naj se ozrè na Umbrijo, naj razlije nanjo srečno veselje tako zaželjenega miru. Potem pa kliče: In njega vidiš, sveti mučenec, ki je bil nekda pastir v tvojem mestu, tovariš dela in truda, ki si ga vodil zvesto po varnem potu, njega vidiš, kako vodi sedaj Petrov čoln po vihnem morju in kako v težki borbi poln zaupanja kvišku dviga poglede. O da bi že ponehal vihar; o da bi mogel Leon zmagalno doseči zaželjene bregove; o da bi čolnič nestalni srečno dospel v mirni pristan!

*Possit o tandem, domitis procellis,
Visere optatas Leo victor oras;
Occupet tandem vaga cymba portum
Sospite cursu!*

Geslo svojega papeževanja si je napisal (l. 1883) v prekrasnem epigramu, iz katerega diha vsa energija apostolskega moža, ki stoji neupognjen na braniku vere, pripravljen trpeti, pripravljen, če treba, v ječi umreti. *Non flectar!* to je geslo velikega Leona!

Iustitiam colui; certamina longa, labores,
 Ludibria, insidias, aspera quaeque tuli;
 At fidei vindex non flectar: pro grege Christi
 Dulce pati, ipsoque in carcere dulce mori!

V dveh elegijah (ena iz l. 1884, druga iz l. 1885) opominja plemenitega mladeniča, ki se je vrgel v kalne valove uživanja, naj se spametuje, vzbudi, vrne! Ogne naj se poželjivega brega, ki se z njega glasé zapeljivi sirenski glasovi! O vrne naj se in tolažbe ter očiščenja naj išče na prsih božjega Dionizija kartuzijana (t j. v knjigi tega kartuzijana „o štirih poslednjih rečeh“)!

V epigramu iz l. 1885 opeva Leon neumrljivost papeštva. „Umrli je, kličejo, umrl je izgnan in v ječi Leon! Brezumno upanje! Glej, že vstaja drugi Leon, da vlada, da oznanja svetu pravdo sveto!“

Occidit: in clamant, solo deiectus, in ipso
 Carcere, in aerumnis occidit ecce Leo.
 Spes insana: Leo alter adest, qui sacra volentes
 Iura dat in populos, imperiumque tenet

Ta epigram se krasno glasi tudi v italijanščini:

S' ode un grido: nel carcer dal soglio,
 Nelle ambasce si spense Leon.
 Grido insano: già impera dal soglio
 Prenc e Padre un novello Leon!

V elegiji iz l. 1885 gleda Leon triumf Cerkve: Plameni se svitajo v zraku; svetle prikazni vstajajo na temnem tečaju... Peklenske pošasti beže; sovražno ljudstvo nehote izpozna čuda in skesano objokuje zločine. Polega se jeza, orožje počiva, a v srca se vrača ljubezen. Krepost se vrača, nedolžnost, zvestoba. Z mirom se vračajo umetnosti, vrača se blagostanje.

Mox olea praecincta comas Pax educat artes;
 Ubere et alma sinu Copia fundit opes.

Stara modrost zopet razsvetljuje duhove, izgnana je tolpa zablod. O srečna Avzonija, o zmagoslavna! O mogočna ti po omiki, mogočna po veri očetni!

O laeta Ausoniae tellus! o clara triumpho!
 Et cultu et patria religione potens!

Iz l. 1886 in 1887 je več epigramov, nekaj elegij in zopet dve pesmi na čast Materi božji, obe v latinskem in italijanskem jeziku.

Zlasti drugo pesen preveva tako mehka nežnost, da se človek čudi, kako je mogoče izraziti z latinskim jezikom tako nežno molitev!

Auri dulce melos, dicere, Mater ave,
Dicere dulce melos, o pia Mater ave.
Tu mihi deliciae, spes bona, castus amor;
Rebus in adversis tu mihi praesidium...

Ah, kako je srcu sladka harmonija, klicati k tebi: ave Marija! Ti si moje veselje, ti upanje moje in čista moja ljubezen. Ti v bridkostih si moja pomoč. Če se duha polaste želje zapeljive, če žalost ga temna teži, če skrb mori tvojega sina, na tvojem naj maternem srcu, premila Devica, počije. Toda ah! že bliža se ura poslednja — dej v brezno izženi demonske moči! O pridi ti, Mati, in trudnemu starčku z mehko roko trudne zatisni oči in dušo ti, dobra, njenemu vrni Bogu!

Adsis, o Mater, languiduloque seni
Lumina fessa manu molliter ipsa tege,
Et fugientem animam tu bona redde Deo! — —

Dotlej sega zbirka „Carmina Leonis XIII.“ Iz zadnje dobe ni nobene zbirke, toda bile so natisnjene posamezne pesni Leonove tu in tam.

Iz l. 1894 imamo pred seboj krasno elegijo „Smrt“ (žal, da le v italijanščini). Upamo, da nam ne zamerijo cenjeni čitatelji, če denemo vso sem, saj je pel to elegijo 84 leten starček, kar je tudi nekaj!

La morte.

Del sol cadente è che si nasconde omai
Splendon, Leon, su te gl' ultimi rai;

Nelle riarre vene inaridita
Lenta, lenta si spegne omai la vita.

Vibra morte lo stral, le fredde spoglie,
Chiuse in funereo vel, la tomba accoglie;

Ma fuor di sua prigion lo spirito anelo
Ratto dispiega il vol, ricerca il cielo.

D' aspro lungo cammino questa la meta;
Deh! Signor mio, la santa voglia acqueta,

E se di tanto, Tua mercè, son degno,
Lo spirto accogli nel beato regno.

Smrt.

Večerno solnce, ki se skoro skrije,
Poslednje, Leon, na-te žarke lije.

Življenje v žilah se je posušilo,
Medlò, medlò bo skoro ugasnilo.

Strelco proži smrt, telo gomila
V mrtvaškem prtu hladno bo zakrila.

A koprneči duh, sproščen iz ječe,
Vzleti brzán iskat k nebesom sreče.

Tam konec težki, dolgi hoji moji —
Gospod moj, željo sveto upokôji!

In ako toli vreden sem po tebi,
Duha v kraljestvo večno sprejmi k sebi!¹⁾

Toda solnce Leonu še ni zašlo. Še mu ozarja z zlatim sojem večerni dan.²⁾ In še mu vrè iz srca poezija!

Nekaj posebnega je poslanica (Epistola) iz leta 1897 o zmernem življenju. „Dobri Ofellus“, velik častivec Hippokrata, je zadnjič dajal take-le nauke, kako ti je živeti, da bodeš čvrst, zdrav in da boš dolgo živel. Tako se začanja poslanica. In potem klasično opisuje „menu“, ki ga priporoča dobri Ofellus.³⁾ Najprej bodi miza

¹⁾ Izvirnik in prevod nam je oskrbel g. dr. M. Opeka, za kar mu bodi srčna hvala! Op. ur.

²⁾ „La Civiltà Cattolica“ je 17. febr. 1894 na to Leonovo elegijo odgovorila s pesnijo:

La Vita.

Benchè del sole, che tramonta omai,
Miti sopra Leon piovano i rai,
Non però nelle vene inaridita
Lenta spegnersi in lui veggo la vita.
In quell' occhio brillante e in quelle spoglie
Ben traluce il vigor, ch' entro s' accoglie.
Che se di sua prigion lo spirto anelo
Sdegnoso omai, par che ricerchi il cielo;
Se il vol già spiega alla superna meta,
Deh! tu Signor la nostra brama acqueta:
E ancor lugh' anni un Padre, un Rè si degno,
Conserva ai figli e al tuo terrestre regno!

³⁾ Sodimo, da že v imenu Ofellus tiči nekaj humorja. To ime bi pomenilo rejenega, okroglega, dobrega možička.

ne bogata, a snažna; čisto namizje in prtiči čisti. Tudi vino naj bo čisto — vino vedri duha in preganja skrbi — toda čistega ne pij in preveč ga ne pij!

Sobrius at caveas, nimium ne crede lyao,
Neu crebra pigeat calices perfundere lympa!

Kruh naj bo iz čiste pšeničice in dobro prepečen. Piške, jagnjič, goveje meso — zdrave in tečne jedi! Meso naj ne bo trdo. Tudi nikar ne pridevaj težkih omak in perečih primesi. Rad jej sveža jajca, naj si bodo pol trda ali pa mehka —

Tum laudata sint tibi ova recentia, succum
Lento igne aut libeat modicis siccare patellis,
Sugere seu mollem pleno sit gratius ore.

Dobre so tudi druge jajčne jedi. Drago naj ti bo presno mleko; za otroke je dobro, dobro za starce. Privošči si tudi malce medu! Zakaj med, to ti je nebeški nektar!

Nunc age, et aerei mellis caelestia dona
Profer et hyblaeo parcus de nectare liba!

Poleg tega seveda zelenjava, sočivje, sadje, zlasti jabolka —

— mitia poma,
Quae pulcre in cistis mensam rubicunda coronent. —

Nazadnje mora biti — črna kava. To srebljaj počasi počasi; ej, to stori dobro želodčku!

Postremo e totis succedat potio baccis,
Quas tibi Moka ferax, mittunt et littora eoa:
Nigralem laticem sensim summisque labellis
Sorbilla; dulcis stomachum bene molliet haustus.

Potem popisuje Ofellus, kako se ne sme živeti. Natančno pri-poveduje, kako nekateri oblože mizo s kozarci, čašami, krozniki, skledicami, srebrno posodo ... Vse diši, vse je v cvetju in rožah. Na mizo prihajajo močna vina, spumanti, likerji —

... exquisita stillatos arte liquores
E musto et pomis ...

Jedi so izbrane, v olju in papriki ... zajčje krače, gosja jetrca, pečeni drozgi ... ribe, ostrige ... Gostje jedó in pijó, pijó in jedó ... Razgreti in težki naposled vstanejo ... Glava je težka, udje iznemogli ...

Kaj še več? Sramota! K tlom bi rada pritisnila človeka nezmernost
in ugasila bi rada (če bi le bilo mogoče) nesmrtnega duha, ki duha
je božjega delež!

... Ipsum, proh dedecus! ipsum

Figere humo, ac (tantum si fas) extinguere malit

Immortalem animum, divinae particulam aurae! — —

Nekaj posebnega, smo dejali, je ta poslanica. Z dobrovoljnim, šegavim nasmehljajem nam ta poem govori resnico in poje hvalo preprostemu, zmernemu življenju, a izreka grajo usmiljenja vrednim revežem, ki se vdajajo nezmernemu uživanju jedi in pijače, na koncu pa izzveni resnobno v krščanski opomin, naj bi se vendar ljudje zavedali svojega dostojanstva, da so — sinovi božji! Zlasti se kaže Leon v tej poslanici mojstra latinščine. Kako ti govori v klasični latinščini o trdo in mehko kuhanih jajčkah, o raznih omakah in črni moka-kavi! Dvomimo, da bi sam Horac lepše govoril moderno latinščino!

Iz l. 1898 smo zasledili daljši epigram o framasonstvu ¹⁾

Iz l. 1900 je veličastna oda Kristusu o početku novega XX. veka. Ta oda je pravi krščanski „carmen saeculare“. „Katoliški Obzornik“ je l. 1901 objavil v prevodu dr. Prelesnika slovečo pesem — stoletnico Horacovo in to odo Leonovo, zato čitatelji lahko primerjajo obe. Sodimo, da bo ta primerjava obema v čast, rimskemu pesniku Horacu in pesniku na papeškem prestolu. Seveda je gledé na ideje razlika neizmerna. Horac je stal na poganskem Kapitolu, Leon se ozira s svetega Siona. Horac je videl le Rim, Leon gleda vesoljno človeštvo. V eni misli se vendarle ujemata. Tudi Horac sredi poganstva je spoznal, da ni sreče brez miru, brez vere, brez kreposti. Zato je pel:

„Vrača se že Vera k nam, Sramežljivost,

Mir, Krepost, Poštenje iz prejšnje dobe

In boginja blažena izobilja

S pušico polno.“

Horac tega ni vedel, a bila je ta pesen — preroška. Saj je malo let po tem zares zasijal „Oriens“, ki je prinesel svetu vero, mir in krepost. In prav k temu kliče Leon, naj novi dobi da blagoslov, naj prisili z močjo božansko ljudstva uporna k višjim težnjam, naj oživi seme svetega miru, naj vera le ena zavlada svetu! Zakaj,

¹⁾ V „La Civiltà Cattolica“ 1898. II. pg. 580.

žalosti! svet se je potopil v novo poganstvo: neomejena svoboda, postave ločene od Boga, brezbožnost vsepovsod; družji, kar družno ni; le prazne, nične sence lovi in rod človeški z živalskim meša... Zato kliče Leon Jezusa —

Qui vita solus, certaue veritas,
Qui recta et una est ad superos via...
Jesu, futuri temporis arbiter,
Surgentis aevi cursibus annue:
Virtute divina rebelles
Coge sequi meliora gentes!

Izzveni pa tudi ta oda v lepo molitev starčka Leona:

Končal sem tek svoj, dvakrat devet sem jaz
Petletij živel. Ti še peščico daj;
Ne daj, da bile brezuspešne
Željé prosečega bi Leona!

Cursum peregi, lustraue bis novem,
Te dante vixi. Tu cumulum adlice;
Fac quaeso, ne incassum precantis
Vota tui recidant Leonis!

Zadnja pesen Leonova, ki je prišla v javnost, je elegija „Na sveti večer“ l. 1901, t. j. prav početkom papeškega jubileja.

Elegija toži, kako sveti večer ni več priča, kakor nekda, veselja in miru. Povsod grozi človeštvu strašno gorje. Nov zarod vstaja brez Boga, brez spoštovanja do starišev in razbrzdani. Razkol loči državljane v sovražne si stranke in divje hlepi po krvi. Na tleh leže stare svete postave; zvestobe in sramežljivosti ni več; pred nobenim zločinom ne plaši se slepa več strast. O ti, Dete božje, ti prihiti na pomoč nesrečnemu svetu, da se ne pogubi, ti edini Bog — Rešenik!

Adsis, sancte Puer, saeclo succurre ruenti:
Ne pereat misere, tu Deus una salus.

Po tebi naj zasije svetu lepša doba, naj se že dvigne iz tolikega zla. Po tebi naj zasije v srcih religija in prejšnje spoštovanje do nje. Ti podžgi borbo za vero, ti daj zmagalno palmo, ti poruši sovražne moči! Razženi megle zablod, uteši sovraštvo in jezo, in narodom vrni ljubi že mir! Ah, vrne naj se na zemljo že tako zaželjeni mir, ah vrne naj v srca se bratska ljubezen!

Sic optata diu terras pax alma revisat
Pectora fraterno foedere iungat amor!

In zadnja pesen Leonova še ni izpeta. Še živi Leon, jubilejna tiara mu venča trudno glavo, a srce mu poje himne našemu Bogu . . . Ali tem himnam še daje izraza v verzih in rimah, ne vemo, a pravijo, da še. Prav zadnji čas je menda zopet zapel novo pesem.

V trudi in bojih življenja je Leon pel pesni. To je dokaz vedre harmonije, ki vlada v vsem njegovem bitju, a dokaz je tudi, da vlada lahko najlepša harmonija med vero in poezijo. Prav v naši dobi, ki tako rada očita Cerkvi, da je nasprotna vedi, je Leon svetu odprl vatikanske skrivne arhive, in v naši dobi, ki zopet tako rada očita Cerkvi, da je nasprotna umetnosti, sedi na sami stolici svetega Petra Leon — pesnik.

Brezumne klevete, da je Cerkev nasprotna vedi in umetnosti! Ali niso iz istega božjega vira — Resnica, Dobrota in Lepota? Seveda ni vsakemu dano, da bi ostvarjal ideale Lepote v umetniških delih. Leonu je dano tudi to, in v analih XX veka se bo bralo, da je pozdravil novi vek z veličansko odo tudi pesnik — papež Leon XIII.!

Dr. Aleš Ušeničnik.

Jaroslav Vrchlický.

Meseca februarja je slavil češki narod z velikim slavljem petdesetletnico svojega pesnika Jaroslava Vrchlickega. Jaroslav Vrchlický je tako markantna osebnost v bogati književnosti češkega naroda, da sega njegov vpliv daleč preko mej čeških dežel. Zato je prav, da tudi „Katoliški Obzorik“ podá nekako sliko tega izrednega moža, sliko seveda objektivno s stališča estetike, a tudi etike.¹⁾

Jaroslav Vrchlický je brez dvoma najplodovitejši pisatelj in pesnik češki. Njega pisateljska delavnost je naravnost čudovita. Denimo sem le napise njegovih pesniških zbirk.

¹⁾ To kratko, jedrnato in objektivno oceno nam je napisal prijatelj iz Moravije, ki je sam mnogo čital Vrchlickega in ga tudr' dostojno ceni. Hvala mu za to!

Najprej so dela čisto subjektivne lirike: Z hlubin — Sny o štěstí¹⁾ — Rok na jihu — Eklogy a písne — Poutí k Eldoradu — Jak táhla mračna — Hudba v duši — Hořka jadra²⁾ — Okna v bouři — Písne poutníka — Pavučiny³⁾ — Symfonie — Duše mimosa

Za temi pridejo pesni objektivne lirike in epične pesni: Duch a svět — Vittoria Colonna — Hilarion — Sfinx — Staré zvěsti — Perspektivy — Twardowski — Zlomky epopeje — Dědictví Tantalovo — Fresky a gobeliny — Breviř moderního člověka — Nové zlomky epopeje — Skvrny na slunci⁴⁾ — Bar Kochba — Boží lidé — Votivní desky — Mythi (1. a 2.) — Epické básně — Nové básně epické — Selské ballady.

Za njimi moremo uvrstiti knjige bolj formalnega značaja: Dojmy a rozmari⁵⁾ — Sonety samotáře — Nové sonety samotáře — Poslední sonety samotáře — Zlatý prach — Čarovná zahrada⁶⁾ — Moje sonata — Než zmlknu docela.⁷⁾ — V teh slavi zlasti spretnost in lepota jezika in pesniških form prave triumfe.

Končno slede zbirke mešanih in domorodnih pesni: Co život dal — Motýli všech barev⁸⁾ — Různé masky — Dni a noci — Život a smrt — Kytky aster — Knihy sudiček⁹⁾ — Napadlo rosy — Na sedmi strunách — Překročen zenit — Rok básníkův — Žamberské zvony — Já nechal vět jit kolem — Pantheon — Na domácí půdě — Hlasy v poušti — Bodláči¹⁰⁾ s Parnasu — Má vlast.

Tudi se je izkazal Vrchlický kot izvrsten dramatični pesnik. Seznamek njegovih dram je naslednji: Trojí políbení¹¹⁾ — Drahomíra — Bratři — Noc na Karlštejně — Rabinská moudrost — Exulanti — V sudě Diogena — Smrt Odyssea — Námluvy¹²⁾ Pelopovy — Smír¹³⁾ Tantalův — Smrt Hippodamie — Pomsta¹⁴⁾ Catullova — Midasovy uši — Epponina — V uchu Dionysově — Julian Apostata — Láska¹⁵⁾ a smrt — Soud lasky — Pietro Aretino — Marie Calderunova — Trilogie o Simsonovi — K životu — Nad propasti — Svědek — Závěť¹⁶⁾ Lukavického pana.

¹⁾ Sanje o sreči. — ²⁾ Grenka jedra. — ³⁾ Pajčine. — ⁴⁾ Solnčne pege. — ⁵⁾ Dojmi in čustva (Launen). — ⁶⁾ Čarovni vrt. — ⁷⁾ Preden umolknem. — ⁸⁾ Metulji vseh barv. — ⁹⁾ Sudička = boginja usode. — ¹⁰⁾ Osat. — ¹¹⁾ Trije poljubi. — ¹²⁾ snubači. — ¹³⁾ sprava. — ¹⁴⁾ maščevanje. — ¹⁵⁾ ljubezen. — ¹⁶⁾ oporoka.

Razen tega je izdal sedem libret, namreč: Švanda dudák — Sv. Ludmila — Sv. Vojtěch — Armida — Bouře — Král a sedlák — Jessika.

V prozi je napisal Vrchlický tri dela: Povídky lyrické a sentimentální — Barevné stěpy¹⁾ — Nové baravné stěpy.

To so izvirna dela velikéga pesnika. A prevedel je tudi mnogo dragocenih pesni iz tujih literatur. Med temi se zlasti odlikuje 13 velikih pesni, kakor so Dante: Božská Komédie, Torquato Tasso: Osvobozený Jerusaleml in dr., potem sedem velikih antologij in 15 Calderonovih dram.

Ako vse skupaj povzamemo, je razvidno, da je izdal Vrchlický doslej 181 knjig, namreč: 62 knjig izvirnih pesni, 27 dram, 7 libret 3 knjige leposlovne proze, 82 knjig prevodov in literarnih studij.

Kakor moremo trditi, da je Vrchlický najplodovitejši pisatelj, tako pa treba tudi priznati, da je poleg Svatopluka Čecha odločno najboljši pesnik češkega naroda. Seveda so pesniški izdelki njegovi različne vrednosti, kakor je različno stališče, s katerega jih presojava ali tudi obsojamo, toda v obče rečeno so njegova dela estetično o visoke cene. Uvažujmo le te velike ideje človečanske, vznesene misli svetovne in krščanske, pojave mogočne in zopet nežnočutne ljubezni, in kar veje v človeškem duhu in kar se giblje v človeški duši — vse to je združeno kakor v mozaiku v njegovih pesnih. In kako umetno, kako krasno je vse dovršeno! Veličastna umetelniška koncepcija, nazorno izražanje, bleščeče slike in podobe, neobičajni polet živahne, nikdar utrjene domišljije — to uvaja te velike, veličanske misli v življenje. Končno krasna, lahkotna, predmetu umerjena forma verzov, rim in kitic oblači vse v lepolično odelo.

S tem seveda ne bodi rečeno, kakor da je vse do zadnjih in najmanjših podrobnosti, kakor da je vsaka pesenca in vsak granes v tem oziru nekaj dovršenega. Dostikrat se Vrchlický ne briga za jezikovna pravila, časih so rime slabši, časih misli ne prav primerno porazvrščene, mnogo mitičnih imen in oseb, nekateri tehnični nedostatki v dramah — vendar to celoti ni v kvar, je pa pri tako hitri in vsestranski produkciji naravno. Zato pa je zopet forma, ker improvizirana, vedno sveža, vedno nova in lehkogibčna.

Presoditi nam treba dela Vrchlickega še, kar se tiče vere in npravi, h čemur smo gotovo opravičeni, ker tu gre za resnico in

¹⁾ črepine.

njih etično vrednost. Od katoliških kritikov se očita pesniku, sicer velikemu, protikrščansko mišljenje in нравno nevarno čuvstvovanje njegovih spisov. Ta očitek je popolnoma opravičen, četudi ne velja za vse njegove pesni, marveč pogloblito le za one, ki smo jih zgoraj navedli v zbirkah čisto subjektivne in objektivne lirike.

To je razvidno že s stališča pesnikovega, ki mu je umetnost radi umetnosti (*l' art pour l' art*), zakaj po tem načelu se ni treba ozirati ne na resnico ne na etiko. In vidimo tudi le preočito, kako Vrchlický to neupravičeno načelo izrablja in izvaja. V mnogih pesnih čisto subjektivne lirike vlada kult nagote in spolne ljubezni, ki nastopa kar kričavo, a tudi sicer je slikovitost, da, drastična moč s krasno formo нравnosti dvakrat nevarna.

Kar se tiče religioznosti, se zdi, kakor da pesnik pohaja med raznimi religioznimi tvorbami in poljubno iz njih izbira, kakor mu kaže; njegovo versko naziranje je popolnoma subjektivno in eklektično; je materialist, panteist, pesimist, kristjan, in vobče izbira predmete svojim pesnim brez ozira na jasno edino resničnost katoliške religije. To se kaže zlasti v objektivno-liričnih pesnih, v epopejah človečanstva. Vendar treba dostaviti, da podaje često tudi resnice prave religije v veličastnih pesniških umotvorih.

To je obžalovanja vredno že radi tega, ker neglede na drugo tudi estetična cena njegovih zares umetniških in pesniških spisov mnogo trpi. A radi priznamo, da je nastal zadnji čas v Vrchlickem v tem oziru obrat k boljšemu in bilo bi želeti, da bi Vrchlický proslavil naš narod še z mnogimi zares dovršenimi pesniškimi umotvori!

Brno.

Dr. Al. Dvořák.

Slovstvo.

Knjižnica slovenske krščansko-socialne zveze. Za socialno delo je treba poleg drugega tudi književnih pripomočkov. Poznati je treba zakone, vedeti je treba, kako se zakonito snujejo društva, kako vodijo, kako prirejajo shodi ... Drugi slovenski katoliški shod je načrtal celoten program našemu socialnemu delu. Kmeti, obrtni, trgovski, delavski stan vsak ima svoje socialne potrebe. Svoje socialne naloge imajo tudi avtonomni zastopi. Kako moremo sodelovati, da se zadostí tem potrebam in da se rešijo te naloge, ako nismo zadosti poučeni o dosedanjem zakonodavstvu ali če nimamo vsaj pri rokah spisov, iz katerih se lahko hitro poučimo? Slovenska krščansko - socialna zveza je sklenila dajati na svetlo zlasti take socialne spise, ki bi sicer težko kdaj ali pa nikoli ne zagledali belega dne. Seveda pa je tudi znano, da je tisk drag in morejo uspevati književna podjetja le tedaj, če je število naročnikov veliko. Zato „Zveza“ po pravici pričakuje, da ji bodo vsi dobro misleči v podporo in pomoč, tudi taki, ki sami ne posezajo naravnost v socialno gibanje. Tudi taki! Sv. Oče Leon XIII. je pozval vse na socialno delo. Dela naj torej vsak, vsak po svojih močeh! Kdor ne posega naravnost v socialno gibanje, ta naj vsaj podpira druge moralno in gmotno. Tako bo tudi on sodeloval pri velikem eminentno krščanskem delu. Tistih, ki dejansko potrebujejo socialnih spisov, ker snujejo in vodijo razna društva, pač ni toliko, da bi mogli sami vzdržavati knjižnico slovenske krščansko-socialne zveze. Zato naj naročajo publikacije te knjižnice tudi drugi, vsi, ki jim je le količkaj mogoče. Le tako bo mogoče nadaljevati to prevažno podjetje! Sicer pa je v današnjih razmerah le malokdo, ki ne bi tuintam rabil takih pripomočkov.

V knjižnici slovenske krščansko-socialne zveze so doslej izšli trije zvezki:

I. zvezek: Naš društveni in shodni zakon. Razložil dr. V. Schweitzer, odvetnik v Ljubljani. Ta zvezek tolmači zakon o društvenem pravu (o društvi sploh, o političnih društvi, o kazenskih določilih za društva), zakon o shodnem pravu, obrazce vlog in zglede društvenih pravil. Na koncu je dodano stvarno kazalo.

II. zvezek: Poročilo o I. shodu slovenskih nepolitičnih društev. Sestavil L. Smolnikar. Ta zvezek je na videz manjšega pomena, a le na videz. Zakaj I. shod slov. nepol. društev je bil velike važnosti za nadaljnji razvoj naše socialne organizacije — kdo ne ve, da so se prav od tedaj tako mnogobrojno začela snovati izobraževalna društva? — potem pa je v zvezku izvrsten navod za snovanje in vodstvo društev, ki praktično dopolnjuje I. zvezek.

III. zvezek: Pričetek protialkoholnega gibanja na Slovenskem. Sestavil Janez Kalan. Naj si še tako tajimo, najmočnejši studenec, ki je po naših deželah vir sirovosti, nečistosti, moralne in fizične dekadence, je pijančevanje. In v tem zvezku je nekako začrtan osnovni program, po katerem bo treba začeti tako nujni, tako silno nujni — boj proti pijančevanju!

Zveza je torej izdala že lepe spise. Pravkar pa se je začel II. letnik „Knjižnice“. Zveza je počela izdajati:

IV. zvezek: Obrtni red. Zbirka in razlaga najvažnejših obrtnih zakonov, ukazov in rabsodb upravnega sodišča. Sestavil Anton Kralj. Izšla sta doslej 1. in 2. snopič. Ko bo dovršeno to delo, se nam obeta „Narodna ekonomija“ izpod peresa dr. Jan. Ev. Kreka.

Te publikacije pač že same dosti glasno kličejo, da je „Knjižnica“ vredna vsestranske podpore! Naročnina za vseh 12 snopičev, ki letos izidejo, znaša malotno svoto — 3 K 60 h. A. U.

Odgovori na ugovore proti sv. veri. Francosko spisal Abbé de Ségur. Z dovoljenjem preč. ljublj. knezoškofijstva prevel za Slovence A. M. Ponat, iz „Zgodnje Danice“. 1902. Strani 116.

Ségurjeva knjižica, „Réponses courtes et familières aux objections le plus répandues contre la religion“, je razširjena med vsemi evropskimi narodi. Španci, Italijani, Angleži, Nemci, Rusi, Poljaki, Hrvatje jo prebirajo vsak v svojem jeziku. Na Francoskem, kjer je knjižica pred dobro petdesetimi leti prvič izšla, pa so šteli leta 1897 že 221 izdaj. Delo, ki je našlo toliko bralcev, ne potrebuje našega priporočila. Hvala g. prelagatelju, ki nam je oskrbel slovenski prevod. Želimo samo to, da bi knjižico pridno prebirali vsi tisti, ki jim je duša že zastrupljena z dvomi, in oni, ki morajo večkrat slišati ugovore zoper sv. vero, pa ne vedó, kako in kaj bi odgovarjali.

Nekoliko na škodo je našemu prevodu, da si g. prelagatelj ni omislil novejšo izdajo, ko je začel svoje delo. Pred seboj imamo

francosko izdajo iz leta 1897. Primerjali smo slovenski prevod s to izdajo in videli, da je v mnogih stvareh bolj dovršena od one, ki jo je rabil gosp. prelagatelj. Pisatelj De Ségur je v izdaji leta 1897 marsikaj pre naredil, abstraktno modrovanje zamenil s konkretnimi fakti, nekaj opustil, a še več dodal; nova izdaja šteje 60 poglavij, v našem prevodu jih je samo 41. Zdelo se nam je tudi, ko smo brali knjižico, da g. prelagatelj ni docela izpolnil, kar nam obeta v „uvodu“. Hoče se z nami „zaupno razgovarjati“ (lepo po domače, preprosto govoriti, „simplement causer“), a slovenski prevod je tu in tam nekamo težek, beseda po nekod premalo domača, časih nekoliko po nemški zasuknjena. Pri popravljanju je ušlo očesu nekaj tiskovnih pogreškov, zlasti tistega pezdirlja nad c in z večkrat manjka, pa to si lahko vsak sam popravi; bolj pa moti napaka na strani 29. vejica med Roger in Baco; Roger Bacon je en sam učenjak, slavni frančiškan naravoslovec († 1294). Sv. Bernard ni umrl l. 1072, kakor se bere na str. 88, ampak l. 1153. — Upamo, da bo g. prelagatelju kmalu treba oskrbeti drugo izdajo, in tedaj lahko iztrebi te male nedostatke, ki smo jih omenili. — Na prodaj je knjižica v prodajalnici „Kat. tiskovnega društva“ v Ljubljani; cena nevezani knjižici 60 v., vezani pa 80 v.

F. U.

Trstenik. Prispevek k zgodovini župnij v ljubljanski škofiji. Spisal dr. Franc Perne.

Zopet mal kamen k zgradbi naše domače cerkvene zgodovine! — Pisatelj je z veliko marljivostjo nabral po arhivih zgodovinsko gradivo, ki se tiče trsteniške župnije in nam svoje zapiske podal v poljudni, prikupljivi obliki. Marsikaj, kar nam je popisal, sega preko ozkih mej lokalne zgodovine in je splošno zanimivo n. pr. životopis slovenskega pisatelja in trsteniškega rojaka o. Placida Javornika in drugih. Trsteniški župljani pa tudi drugi prijatelji domače zgodovine bodo radi segli po lični knjižici, ki jim opisuje znamenitosti lepega kraja slovenske zemlje in njega starodavne zgodbe. — Knjiga se dobiva pri založniku v Kranju po 1 K s poštnino vred; pa tudi za isto ceno v „Katoliški bukvarni“ v Ljubljani in Karol Florijanovi knjigarni v Kranju.

Dr. G.

* * *

Druge doposlane knjige:

Iz zakutka. Pjesme Milana Paveliča. Dionička tiskara u Zagrebu. 1902. Cjena 50 h, poštom 60 h.

V tej zbirki, kakor vse kaže, mladega pesnika je mnogo lepih stvari. Tu so navdušene mladostne pesni, polne poleta, nadahnjene s plamenom ljubezni do cerkve, do vere, do zemlje rodne. K cilju, U teškim časovima, Pjesmo moja, Angjeoskom učitelju, Hristovoj zaručnici, Luciju, Krvavi čvor, Molitva, Na zastanku . . . v teh pesnih se po našem mnenju najjasneje kaže pesnikovo naziranje in čuvstvanje. Le nekaj pogrešamo v teh pesnih. Zdi se nam, da je preveč bujnosti, bohotnosti jezika in čuvstev, a premalo mirne umerjenosti, lirične preprostosti, z eno besedo, premalo tiste prečudne harmonije, ki tako lepo in blagodejno zveni na primer iz narodne lirike.

Volksbücherei. Graška „Styria“ je nadalje izdala naslednje pripovedne spise: Nr. 10. Der Hofzwerg. V. C. Spindler. — 11. Der Radmeister von Vordernberg. V. A. Achleitner. — 12., 13. Die Handwerksburschen. V. I. Messner. — 14., 15. Die Ahnfrau. Trauerspiel in 5 Aufzügen. V. Grillparzer.

Elementa Philosophiae Aristotelico - Thomisticae. Vol. I. P. Jos. Gredt O. S. B. (pg. 294): Philosophia propaedeutica seu Logica minor, Logica maior, Ontologia, Philosophia naturalis. Romae. Desclée. 1899. Vol. II. (pg. 303): Psychologia, Theologia naturalis, Ethica. Romae. Desclée. 1901.

Benediktinci v rimskem kolegiju sv. Anzelma na Aventinu so se začeli živahno gibati. P. L. Janssens izdaja temeljite teologične komentarje k Summi sv. Tomaža, P. Gredt pa je izdal pravkar imenovano filozofijo. P. Gredt imenuje svoje delo: prvine filozofije. Razlog je le ta, ker obravnava kolikor mogoče vsa filozofična vprašanja, a kratko, jedrno, za šolsko rabo. Nam se zdi, da se mu je namera jako dobro posrečila. V dveh zvezkih je obdelal vso stvarino, kakor nalašč za filozofične tečaje, ki jim imamo po semeniščih. Izpustil je vse ali pa le mimogredé omenil, kar za naše čase nima več važnosti, a porabil je na drugi strani moderne pridobitve, ki so važne tudi za filozofijo. Tako v prvem zvezku obravnava med drugimi zanimiva vprašanja o objektivnosti občutov, o sintetičnih sodbah a priori, o objektivni vrednosti vzročnosti, o energiji in entropiji, o monizmu, o darvinizmu . . . Metode se drži naslednje: najprej postavi tezo, razjasni pojme, potem pa kratko in jasno tezo dokaže; iz tega izvaja posledice, dodá kake opomnje, nazadnje pa z drobnim tiskom navede dotična mesta iz Aristotela (v grškem izvirniku) in sv. Tomaža. Na početku knjige je pregledno

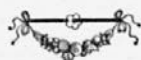
analitično kazalo, na koncu drugega zvezka pa stvarno kazalo. Načelno se drži Aristotela in sv. Tomaža, v prepornih vprašanjih pa takoimenovane tomistične šole. Kjer je uvedena filozofija v latinščini se nam zdi, da bi doslej ne bilo mogoče izbrati bolj porabne šolske knjige. Po našem mnenju prekaša tudi Zigliaro, ki je pač prepodoben.

A. U.

De Consummatione Sanctorum. Auctore P. Lud. Cignotto a Motta O. F. M. Quaestio unica. (Pro manuscripta.) Venetis 1902. Typis Sorteni et Vidotti.

V tem delu (str. XII. 179), doposlanem nam v oceno,¹⁾ razmišlja pisatelj, v čem je pač dopolnjenje sinovstva božjega, ki se začne s posvečujočo milostjo, a dopolni v gloriji. Enota vlada v vsemiru in po enoti hrepeni človeški duh. Vse izvira iz Boga, vse teži za Bogom in v blaženstvu se stvar vrača k Bogu. V čem je tisto tako tesno edinstvo stvari z Bogom, ki je obetajo sveta pisma blaženim? Navadno teologi učé, da je tisto edinstvo nekaj moralnega, edinstvo nadnaravnega spoznanja in ljubezni, mistično zatapljanje duše v božanstvo v svetlobi gloriije. Pisatelja rečenega dela to ne zadovoljuje. Zdi se mu to edinstvo še premalo tesno. Zato sodi, da je tisto edinstvo — hipostatično. Mi smo — bodi nam dovoljena odkrita beseda! — z mučnim nezadovoljstvom brali in odložili to knjigo. Nam se zdi vsa ta nova teorija drzna in samovoljna. To pač, pisatelj je učen, bister mislec; tudi ne govorimo o absolutni možnosti ali nemožnosti; marveč poudarjamo le to, da nima teorija nobene podlage v krščanskem pojmovanju in da nasprotuje krščanskemu čuvstvovanju. Vsi teksti, ki jih pisatelj navaja, po našem mnenju nimajo nobenega stika z njegovo teorijo. Vsi poudarjajo le tisto prečudno, nam nedoumno edinstvo, da je stvar po milosti deležna božje narave in bo deležna tedaj božjega blaženstva. O hipostatičnem edinstvu očetje molčé in nam se čudno zdi, kako je pisatelj prišel do te čudne misli!

A. U.

¹⁾ Tvarina ne sodi v naš list, omenjamo knjigo le kratko na prošnjo.

Razne stvari.

„Hrvatska Straža.“

„Hrvatska Straža“ se imenuje nov hrvatski časopis, namenjen krščanski prosveti.¹⁾ Dolgotrajno proučevanje hrvatskih razmer, pravi uredništvo v uvodnem članku,²⁾ je vzbudilo misel zasnovati nov list za hrvatske naobražene sloje, list, ki bi izpovedal in branil načela krščanska in zdrave filozofije. Pretežna večina hrvatskega naroda je krščanska, toda tajiti se ne dá, da je udrta tudi v Hrvatsko zapadna protikrščanska struja in da si pridobiva vedno več tal. So, ki nauke krščanstva tudi že v Hrvatih kar naravnost zanikujejo in zametajo, zasmehujejo in pačijo ali v najboljšem slučaju vsaj racionalistično razvodnjujejo. Vera se postavlja v nasprotje z vedo. Krščanska morala se brezobzirno gazi. Da, celo osnove naravnega spoznanja in naravne morale izkušajo omajati in izpodmekniti. Širi se skepticizem, duhove si osvaja okultizem in spiritizem, propoveda se nova Nietzschejeva morala o „nadčloveku“. Proti temu treba odpora. Žalibog, da celo prepričani in učeni katoličani često molče, ko bi bilo čas dvigniti glas. „Kristusova stvar ima na Hrvatskem vrlo malo neustrašenih in odločnih boriteljev... Polni smo vsakovrstnih ozirov. Toda ta obzirnost je neumestna. Do enega imamo ozir, a stotisočem škodujemo!“ To je vzrok, ki je priklical na dan novi list. „Hrvatska straža“ hoče biti na straži za največje, najidealnejše dobrine hrvatskega naroda, za dobro razuma in dobro vere. Braniti hoče stvar Kristusovo in zdravo filozofijo. Boriti se hoče, da bi žarki božanske resnice pregnali temè duševnega kaosa, ki v njem bega pamet brez cilja, brez miru!

„Katolički List“ v Zagrebu je bil izjavil, da ne more novega lista ne oglasiti, ne priporočiti, češ da je tak list poleg „Kato-

¹⁾ „Hrvatska Straža“ za krščansku prosvjeto. Časopis namenjen nauci i književnosti. Izlazi svakoga trećega mjeseca. Cijena: 5 kruna na godinu. Sveučilištarci i djaci viših razreda plaćaju 3 kruna. Godina I. Svezak I. Urednik: Dr. Ante Alfierić. Odgov. urednik: O. St. Dujmović. Krk. Tisak i naklada tiskare „Kurykta“. 1903.

²⁾ str. 1-9.

ličkega Lista“ nepotreben (K. L. 1903. br. 6). Uredništvo „Hrvatske Straže“ kratko izjavlja,¹⁾ da si ne more osvojiti tega mnjenja.

„Hrvatska Straža“ ne bo bogosloven list, marveč v prvi vrsti filozofski, a filozofskega lista doslej na Hrvatskem ni. Tudi „Hrvatska Straža“ v prvi vrsti ne bo namenjena duhovščini, ampak naobraženim slojem sploh, zlasti še svetovnjakom. Zato goji „Hrvatska Straža“ upanje, da ne bo nikomur škodila, a dobri stvari koristila. S „Katoličkim Listom“ želi živeti v miru in bratski zlogi.

Tega mnjenja smo tudi mi. Nam se zdi list, kakršen hoče biti „Hrvatska Straža“, zares potreben in zato „Hrvatsko Stražo“ srčno pozdravljamo. Že prvi zvezek nam je dokaz, kaj bo Hrvatoma vrla „Straža“. Stala bo na braniku za najdražje svetinje hrvatskega naroda, bistrila pojme, ločila fraze, pobijala zmote, odkrivala laži. Mnogo novih, pogubnih fraz se je zadnji čas vrinilo v hrvatsko književnost. Človek bi tega ne verjel in narod bi se še nadalje slepil, a „Hrvatska Straža“ je že v prvem zvezku posvetila v ta polumrak, ki ga tako ljubijo liberalizem in druge moderne zablode.

Novo „Luč“ in „Novo solnce“ so kazali zadnji čas hrvatskemu narodu krivi preroki, „Hrvatska Straža“ je že začela odkrivati goljufivost tega solnca in te luči.²⁾ Novo solnce je le' bloden fantom in nova luč le slepiva večča! — —

Po tem programatičnem pregledu se ozrimo le še malo na posamezne članke I. zvezka „Hrvatske Straže“! Biskup dr. A. Mahnič sam je napisal prvi vodilni članek: „Zvanje katoličkih svetovnjaka u naše doba. Z nam Slovencem dobro poznano logično jasnostjo dokazuje presvetli škof, kako „veličanstvena je današnja zadaća katoličkog laikata“. V srcih Hrvatov še plamti vera Kristusova, a v javnosti, v politiki, v znanosti in umetnosti nima več evangelij tistega mesta, ki mu gre. To mesto mu je treba zopet izvojevati. A razmere naše dobe so take, da je skoraj nemogoče brez pripomoči svetovno naobraženih slojev radikalno preobraziti javno življenje po duhu Kristusovega evangelja. Vsekdar so imeli lajiki v Cerkvi nalogo sodelovati v boju proti zlemu duhu in izkvarjenosti ljudske narave, seveda odvisno in v vzajemnosti s cerkveno hierarhijo. To pričajo Atenagoras, Klement aleks., Arnobij, Tacijan... iz stare dobe, to potrjujejo de Maistre, Chateaubriand, O' Connel v naši

¹⁾ str. 144.

²⁾ Primeri članke: Monizam u hrvatskoj književnosti. — S. Kranjčević: Izabrane pjesme. — Pabirci iz hrv. listova. — Fiat lux! (str. 87—143.)

dobi. Da, zlasti dandanašnji je to potrebno. Kuga modernega brezverstva se je razlezla v javno življenje. A kdo je v prvi vrsti pozvan, da upravlja politiko in druge panoge javnega življenja? Svetovnjaki, lajiki. Kaj torej treba storiti? Največje zlo naše dobe ni toliko pomanjkanje vere kakor lažniva znanost, kriva filozofija. Zato je pred vsem treba, da se lajiki začno baviti s filozofijo, da se oprimejo prave in zdrave peripatetične filozofije. List za tako filozofijo je ustanovljen, v njem naj se torej duhovniki in lajiki združno navdušujejo in bore za večne ideje, za sveta katoliška načela. Te ideje naj poneso na shode, v društva, v zadrage, v književnost. Organizira naj se proti zmoti in laži — katoliška vojska!

V drugem članku govori naš rojak, Ljud. Dostal D. J., o nalogi krščanske filozofije v XX. veku.

Stanje moderne filozofije je žalostno, kar priznavajo mnogi moderni filozofi sami. V tej blodnji je edina rešitev krščanska filozofija, ki je po svoji enoti in kontinuiteti prava *philosophia perennis*! Kajpada krščanska filozofija se mora kakor vsak zdravi organizem še dalje razvijati, izčrpati mora iz moderne znanosti, kar je v nji resničnega, zdravega, dobrega, to mora sebi priličiti v harmonično celoto. Zato mora krščanski filozof preučevati zgodovino in dela krščanske filozofije, a ne da bi zanemaril moderno znanost. Ob vsem tem pa mora imeti pred očmi tudi cilj, privedi protikršćanske filozofe k resnici. Zato pa mora biti previden — priznati, kar je dobrega! — ljubezniv — ne zasmehovati dobre volje! in potrpežljiv — sadovi zore morda počasi, a zore le! Krščanske filozofije je treba tudi Hrvatom — gosp. Dostal pohvalno omenja Slovence — zato naj se osnuje, kakor je sklenil že I. hrvatski katoliški shod, posebna stolica krščanske filozofije na zagrebškem vseučilišču. Zgodovina je jasno dokazala, koliko kvar napravi narodom kriva filozofija. Če torej hočemo rešiti hrvatski narod — tako sklepa pisatelj — gojimo edino pravo, krščansko filozofijo!

Tretji članek je napisal O. M. Horman D. J. „o liberalizmu i liberalnom katolicizmu“. Razprava je na široko zasnovana. V tem zvezku je obdelan le kos vse tvarine. Ime „liberalizem“, pravi pisatelj, je nastalo okrog l. 1830. Tedaj je na Francoskem izbruhnila revolucija, ki je pregnala zakonito dinastijo in posadila na prestol „meščanskega kralja“ Louisa Philippa. Politična stranka, ki je dosegla ta uspeh, se je imenovala „liberalna stranka.“ Odtod ime! Toda stvar sama je starejša. Ta liberalna stranka je bila

po svojih nazorih bistveno sorodna s početniki velike francoske revolucije, in tako ima tudi liberalizem kot velik sestav idej in nazorov v verskem, socialnem in političnem oziru svoj vir v francoski revoluciji. Zato pisatelj zasleduje izvor in razvoj velike francoske revolucije. Zlasti govori o „kralju XVIII. veka“, o Voltairju, čigar srce je shranjeno v prostorih narodne biblioteke v Parizu v zlati posodi, a na zlati posodi je tako resnično zapisano: *Son coeur est ici, son esprit est partout* — Srce njegovo je tukaj, a duh njegov povsod! Voltaire je pravi oče liberalizma. On je vrgel v svet tiste liberalne aksiome: Lažite, prijatelji moji, lažite! Lagati treba kakor vrag; ne bojzljivo, ne enkrat ali dvakrat, marveč brez strahu in brez prestopka! *Mentez, mentez, mes amis, mentez! Ecrlinf!*¹⁾ *Écrasez l'infâmes!* Uničite nesramnico (katoliško cerkev)! *Ecrlinf* zjutraj, *ecrlinf* zvečer!

Poleg Voltairja so igrali veliko ulogo enciklopedisti D' Alembert, Diderot, Holbach.... Drugi največji predhodnik revolucije in liberalizma pa je bil Rousseau. O tem in o nadaljnjem razvoju liberalizma bo pisal O. Horman v prihodnjih zvezkih „H. Straže“.

Urednik dr. Ante Alfirević je napisal razpravo „Katoliška crkva i rodoljublje“. Razprava je jako aktualna, ker se še vedno dostikrat čuje kleveta, da so katoličani brezdomovinci. Dr. A. Alfirević pojasnjuje pojme rodoljublje, domovina, in dokazuje teze: 1. Katoliška cerkev ne more biti nasprotna pravemu rodoljubju, ker ljubezen do domovine terja že prirodni zakon. 2. Katoliška cerkev je rodoljubna, saj cerkev čuva in krepi najvažnejše činitelje nacionalizma, spoštovanje avtoritete, duševno edinstvo in pravo svobodo. 3. Katoliška cerkev pa obsoja krivi nacionalizem. Cerkev ne more odobravati pretiranega nacionalizma, ki preži po tujem in tlači druge narodnosti. 4. Edino le katoliška cerkev je zmožna vzdržati trajno in čisto rodoljublje. Brez religije dolžnosti nimajo nobene opore, a kjer se ne priznavajo dolžnosti, tam je tiran — egoizem! V katoliški cerkvi se lahko harmonično družita univerzalizem in nacionalizem.

V pismih „Za istinom“ tolmači dr. A. M. mlademu prijatelju razna pereča vprašanja naše dobe: o skepticizmu, pozitivizmu...

¹⁾ *ecrlinf*, okrajšano za *écrasez l'infâmes!*

Omeniti nam je končno še „slovenskega pisma“ v „Hrvatski Straži“. To je nekaj posebnega, in res bi želeli, da bi se vzbudil tudi med Hrvati kdo, ki bi pisal enaka „hrvatska pisma“ za „Katoliški Obzornik“.

V tem prvem slovenskem pismu podaja dr. Jan. Ev. Krek nekako veliko celotno sliko javnega življenja na Slovenskem. Dr. Krek je segel preko vseh efemernih pojavov kar v notranjščino našega življenja. Pokazal je vodilne ideje katoliško-ljudskega gibanja med Slovenci. Prvo vprašanje med nami je versko. Religija imej socialen značaj, ki ji gre. Temelj našemu programu so katoliška načela. Glede na zakonodavno oblast smo demokratje, z ozirom na upravo avtonomisti, v gospodarskem življenju stojimo na stališču asociacije. Dr. Krek je tudi kratko pokazal, kako se vsaka teh idej praktično udeležuje v raznih institucijah po Slovenskem. — —

To bi bil nekaj pregled I. zvezka „Hrvatske Straže“. Kdo ne izpozna že iz tega pregleda, kaj hoče biti „Hrv. Straža“ našim bratom onkraj Sotle? Kdo je torej ne bi z nami vred veselo pozdravljaj? Mi imamo že svoje liste, in vendar smo prepričani, da bo ta in oni rad segel tudi po novem hrvatskem listu. Da pa ne bi Hrvatje z iskrenim veseljem vzprejeli tega svojega lista, to bi nam bilo docela neumevno! Saj hoče novi list stražiti najdražje, kar imajo — „krst časni in slobodu zlatnu“.

A U.

Versko-obrambna društva.

Dandanašnji, ko se povsod bije boj med vero in nevero, ko sovražniki besno naskakujejo vse postojanke krščanstva, je vsaka nebriznost katoličanov neodpustna. A sovražnikom služi zlasti tisk. Torej morajo tudi katoličani izrabiti tisk! Časnike zoper časnike, brošure zoper brušure! Marsikaj se je v tem oziru že storilo, a marsikaj še čaka delavcev.

Na Nemškem so mnogo storile tako imenovane „Frankfurter Broschüren“. Celo vrsto apologetičnih brošur je izdal Opitz. Izrednih zaslug si je pridobil tudi Wetzel. Zadnji čas je začela izdajati take poljudno pisane brošure tudi graška „Styria“.

Na Italijanskem so se tudi začeli gibati. Od l. 1901 izdajajo knjižnico „Fede e scienza“ (Vera in veda). Imenujmo le naslove nekaterih brošur: Krščanstvo in velika moderna vprašanja,

Veda in svoboda, Dogma in evolucija, Papeštvo in kultura . . . Brošure so à 0'80 L.

Na Francoskem je knjigarna Bloud (Paris) izdala že celo vrsto apologetičnih brošur à 0'60 fr. pod skupnim naslovom: „*Science et religion*“ (Veda in vera). Že do l. 1901 je izšlo domala 100 brošur. Denimo sem nekatere naslove: Ali nam je treba religije? Zakaj nekateri nimajo nobene religije? Zakaj nam je znanstveno treba vedeti, da je Bog? Jezus Kristus je Bog, Učlovečenje je znanstveno primerno, Učlovečenje in obljudeni svetovi, Skrivnosti o posmrtnosti in laži-znanstvo, Katoliška cerkev in protestantje, Inkvizicija, Mahomet in njegovo delo, Grško-pravoslavna cerkev in unija, Bankrot materializma . . . Te brošure niso poljudne v navadnem pomenu; pisane so namreč od strokovnjakov, a ne za strokovnjake, marveč za splošno izobražene ljudi.

Na Angleškem je leta 1868 sedanji kardinal Vaughan ustanovil družbo v obrambo katoliške religije „*Catholic Truth Society*“, ki se je prenovila l. 1883.¹⁾ Ta družba je izdala že brez števila brošur. Nekatere obravnavajo vprašanja o anglikanski cerkvi in Rimu, druge protestantovske zmote, druge se bavijo z vero in prirodozlojcem, zopet druge s socialnim vprašanjem, z dobrodelnostjo, druge so katoliške biografije, končno jih mnogo izkuša pozitivno pospeševati praktično krščanstvo. V cerkvah leže take brošure na mizi. Na listkih je povedana cena. Kdor želi kako brošuro, jo kar vzame in pusti na mizi dotično svoto. Nadzorstva ni nobenega (!). Člani družbe plačujejo na leto po 1 pf. (24 K) in za to dobé vse letne publikacije.

L. 1900 so tudi Irski zasnovali tako družbo.

In mi?

A. U.

P. Secchi.

26. februarja so v Rimu s častjo obhajali spomin slavnega astronoma jezuita P. Secchija.

Rodil se je P. Angelo Secchi 29. junija 1818 v Reggio d' Emilia. Še mlad je vstopil v družbo Jezusovo. Takoj izpočetka je kazal največje veselje za matematične in fizične studije. L. 1848 je moral z mnogimi drugimi v Ameriko v prognanstvo. Tam je zlasti prijateljsko občeval z astronomoma M. Fontaine Maury in J. Curly. L. 1849 ga

¹⁾ Primeri o tem članek v „*Lit. Anzeiger*“, XVII., Nr. 5 (15. febr. 1903).

je Pij IX. poklical v Rim na gregorijansko univerzo. Tudi mu je dal na razpolago velike svote, da bi ustanovil v rimskem kolegu zvezdarno, ki bi bila na vrhuncu modernega znanstva. P. Secchi se je lotil z vsem navdušenjem dela. Kot strokovnjak se je bavil zlasti z astralno fiziko in kakor pravijo z „nebesno kemijo“. L. 1860 je potoval na Španjo, kjer je dne 17. julija studiral solnčni mrak in fotografično povzel več slik, iz katerih je delal duhovite sklepe o solnčnih protuberancah. S spektroskopom je začel določevati razne prvine, ki se nahajajo na zvezdah. V tem oziru so njegove zasluge neminljive. P. Secchi je eden izmed prvih ustanoviteljev solnčne spektralne analize in astralne fizike.

Poleg nebrojnih monografij in manjših publikacij omenimo izrecno samo troje del. Prvo je: *Trattato sull' unità delle forze fisiche* (O enoti fizičnih sil). V tem genialnem spisu izkuša P. Secchi dokazati, da so vse prirodne sile le razne oblike ene iste sile. Električna, magnetizem, svetloba, toplota — vse to je le toliko oblik tiste osnovne sile, ki se javi v gibanju. Izšel je ta spis l. 1869. Drugo veliko delo je pisano v francoščini: *Le Soleil* (Solnce). To delo, ki je izšlo l. 1870, je solnčna fizika in kemija, kar je je mogel do tedaj dognati s pomočjo solnčnega spektra. Tretje delo je zopet italijansko: *Le Stelle, saggi di astronomia siderale* (O zvezdah). V to delo iz l. 1878 je položil sadove svojih studij o zvezdah. Secchi je postavil štiri tipe stelarnih spekter. Do 4000 zvezd je opazoval in preučeval s spektroskopom neutrudni učenjak.

Umrl je P. Secchi 26. februarja 1878. Na prelepem Monte Pincio v Rimu, na točki, ki jo reže rimski meridijan, so mu postavili soho v častni spomin. In med največjimi astronomi se bode vedno slavno imenovalo tudi ime ponižnega in iskreno vernega redovnika - jezuita.

A. U.

Svobodomiselei in „Kanzelparagraf“.

Svoboda, svobodomiselnost — to je šibolet vseh liberalnih strank. A o vsaki priliki se pokaže, da hočejo svobodo le zase in za svoje težnje. Zoper druge stranke kličejo vsakokrat vlado, policijo in žandarje na pomoč. Na Francoskem, kjer ima liberalizem moč in oblast, so izgnali redove in uklepajo cerkev v sužne sponse. Na Ogrskem so uvedli paragraf, ki uklepa svobodo duhovščine na priž-

nici. Policaj je najvišja avtoriteta v cerkvi. Če duhovnik kaj reče, kar je policaju črez voljo, ga tira policaj pred sodišče. Policaju gre sodba o tem, kaj je evangelijski nauk, a kaj je le politično vprašanje; policaju gre sodba o tem, ali duhovnik govori kot od cerkve pooblaščen učitelj in voditelj narodov, ali pa govori le kot politik. In da se policaju marsikaj zdí politično, za to že skrbi loža! To je tisti prosluli „Kanzelparagraf“! In tega si želi, po tem hrepeni, tega zahteva od vlade tudi kranjska liberalna stranka zoper duhovščino in nje svobodo! V „Slovenskem Narodu“ javka, da je to edina pomoč zoper klerikalizem. S „Kanzelparagrafom“ vun, sicer je liberalizem pokopan! In to „Slovenski Narod“ zahteva tisti čas, ko se njega urednik tako veseli poslanske „imunitete“ in iz varnega zavetja poslanske „imunitete“ izkuša moralno ubiti svoje nasprotnike! O liberalci, vi ste pa res svobodomiselní!

Veda in vera.

Zanimiv članek o tem je prinesla monakovska „Wahrheit“ (VII, 11.) Članek kaže, kako študij zgodovine vodi v katoliško cerkev. Povzemimo le nekatere podatke iz naše dobe. Slavni zgodovinar papeža Inocenca III. F. E. Hurter (1787—1865) je bil protestant. Nekega dne je kupil na dražbi zbog nizke cene pisma Inocenca III. Začel je študirati ta pisma in čim delj je študiral, tem bolj se je čudil. Odkrila se mu je slika svetovne vlade, ki se ne opira na silo in meč, ampak na moč duha, na moč od zgoraj. Trideset let je zasledoval in motril življenje velikega papeža. Na več kakor 30.000 listkov je zapisal, kar je našel po listinah in arhivih. L. 1834. je izšla prva knjiga o Inocencu III. leta 1842. četrta in zadnja knjiga. Svet se je čudil, da protestantovski duhovnik tako piše o rimskem papežu. V kratkem je izišel laški, francoski, angleški in španski prevod zaslovelega dela. Toda že 16. junija 1844 je Hurter zapustil protestantizem ter v Rimu pred papežem Gregorijem XVI. izpovedal katoliško vero. Ta Hurter je oče znanega katoliškega učenjaka bogoslovca, jezuita H. Hurterja. Tudi zgodovinar papeža Gregorija VII. A. F. Gfrörer (1803 do 1861) je bil protestant. Izpočetka je bil celo dosti racionalistično naddahnjen. Toda resne študije o početkih krščanstva so ga navedle na drugi pot. Že zgodaj ga je očarala podoba Jezusova, kakor sije iz evangelija sv. Janeza. „Osebnost Jezusova, tako je pisal že tedaj v

knjigi „Das Jahrhundert des Heils (1838), sije v tako prečudni luči, da s svojimi božanskimi žarki kar oslepi gledavca. Svetovna zgodovina kaj sličnega ne pozna.“ Protestantje uče, da je nastala hierarhija še le v 2. stoletju. Gfrörer je spoznal, da to ni resnično, ampak da sega v apostolsko dobo. Študije so ga tudi prepričale, da so papeži vedno dobrodejno vplivali na Nemčijo in da je katoliška cerkev edina obramba krščanske resnice. In prav tedaj, l. 1853., ko so na Badenskem, kjer je bival, najbolj preganjali cerkev ter katoliške duhovnike metali v ječe, je Gfrörer pogumno nastopil in 27. nov. v Freiburgu izpovedal katoliško vero. Luteran je bil tudi zgodovinar tridesetletne vojske Onno Klopp (* 1822). Ko je študiral nemško zgodovino, je kmalu spoznal, da se mnogokaj ne ujema s tem, kar je slišal v šolah in kar uče protestantovski zgodovinarji. Tako prosluli Tilly se mu je pokazal ne le kot pravičen, ampak kot mil vojskovodja. Friderik II. zopet, ki so ga tako proslavljali, se mu je pokazal v zelo neugodni luči. Vzroke tridesetletne vojske je našel vse drugje, kakor pa jih navadno iščejo nemški zgodovinarji. Spoznal je, da je za to strašno vojsko vera bila le pretveza, a pravi vzrok da je bila pohlepnost, in sicer ne morda cesarja Ferdinanda II., ampak njegovih nasprotnikov. Onno Klopp je tako prodiral dalje in dalje. Čim dalje pa je prodiral, tem bolj se je bližal katoliški cerkvi. L. 1863 je odločil, da bodi vzgoja njegovih otrok katoliška, l. 1873. pa je tudi sam prestopil v katoliško cerkev. V naši domovini, če se ne motimo pri Trstu, živi drug mož, ki je bil svoje dni protestantovski pastor, Georg Evers. Ko se je na Nemškem bil boj za civilni zakon, so se mnogi sklicavali na Lutro, češ da je bil Luter tudi za to. Pastor Evers se je hotel sam prepričati ter je začel študirati Lutrova dela. V bogoslovju je sicer mnogo čul o Lutru, a želel je spoznati tega moža iz virov samih. Toda čim dalje je bral, tem bolj se ga je polasčalo razočaranje. Spoznal je, da je bil Luter res za civilni zakon, a spoznal je tudi, da Luter ni bil to, kar si je on mislil o njem in za kar ga je častil, da ni bil od Boga poslan reformator in apostol. Začeli so se za Eversa hudi boji, vnanji in duševni. A končno si ni mogel kaj. Če naj je bolj ljubil resnico kakor službo, je moral pustiti vse ter se vrniti v cerkev očetov, v katoliško cerkev. To je tudi storil l. 1880. Tako vodi veda k veri.

„Bibel — Babel.“

Zadnji čas se je bil hud boj pod tem geslom. Znano je, da je imel prof. dr. Fr. Delitzsch lansko leto v Berlinu predavanje o predmetu „Babel und Bibel.“ Govor je izšel v posebni brošuri. Profesor Delitzsch je razvil v tem govoru misli, ki so razburile duhove vsepovsod. Sam nemški cesar je posegel s svojo zgovorno besedo v boj in napisal poslanico o tej stvari. Okrog brošure pa se je nabrala kar cela literatura.¹⁾ Komu bi se utegnilo čudno zdeti, kako je mogoče, da en govor vzbudi toliko senzacijo na vseh straneh. Toda kdor pozna današnje razmere, ta se ne bo čudil. V ospredju vseh vprašanj namreč stoji dandanašnji — versko vprašanje. Nekateri so do zadnjega časa to tajili, a zaman je tajiti, kar se tajiti ne da. Versko vprašanje muči našo dobo. Verski indiferentizem ni zadovoljil src, dvomi so se polastili mislečih duhov, skepsa mori modernega človeka. Krščanstvo stoji pred moderno dobo kot edina religija, ki je zmožna utešiti hrepenenje človeške duše, a to krščanstvo so z vsemi pomočki laži-vede omrzili modernemu človeku in tako si ne vé ne kod, ne kam. Rad bi veroval, ker bi mu le vera dala zaželenega miru, a vera, pravijo, da je v nasprotju z vedom, in kdo bi hotel biti v XX. stoletju v nasprotju z znanstvom? Poleg tega pa vera neizprosno oznanja svoj dekalog; o tem in onem, čemur se je moderni nadčlovek privadil, pravi vera — „non licet“! Zato bi moderni človek zopet rad opravičil nevero. Odtod ta disharmonija, ta nemir, ta nervoznost, s katero moderni človek požira vse, kar bi utegnilo rešiti versko vprašanje njemu po volji! Odtod uspehi Harnacka, Chamberlaina, Schella, Ehrharda, odtod tudi senzacija, ki jo je zbudil Delitzsch.

Delitzschev govor znači le majhno epizodo v velikem boju med vero in nevero, med krščanstvom in modernim poganstvom. Zmisel Delitzschevega predavanja je le ta: V bibliji se nahajajo premnogi elementi, ki jih je znanstvo odkrilo tudi v Bablu. Biblija torej ni original, temveč le kopija. Sv. pismo je tedaj le človeško delo, kakor so človeško delo asirski in babilonski klinopisi.

Podstava Delitzscheva je resnična. Delitzsch je sam izvrsten asiriolog in strokovnjaku že smemo verjeti. Sicer pa to ni nova iznajdba. Že l. 1872 je raztolmačil G. Smith prve klinopise, tičoč se vesolj-

¹⁾ Primeri Theologische Revue (Münster) II. 2.: „Zur neuesten Bibel — Babel — Litteratur.“

nega potopa in potem razkril celo vrsto odlomkov o stvarjenju, o prvem grehu, o kralju Nimrodu itd. Že pred njim pa so isto obsledili v literarnih spomenikih starih narodov Windischmann, Lüken, Kleuker in dr. Na Laškem je obdeloval to stvar prof. Oberziner, za njim Gherardi,¹⁾ na Nemškem pa so porabili ta odkritja za krščansko apologetiko Kaulen, Fischer in drugi. Stvar tedaj nikar ni nova. Tudi sklep Delitzschev ni nov, le z novo drznostjo je Delitzsch nastopil z njim pred svetom. Toda prav ta sklep je malo logičen. Skupnih elementov v bibliji in Bablu nihče ne taji. Saj je bila prvotna domovina Hebrejcev Kaldeja in še le Abraham je prišel v Palestino. Svet pa ni bil ustvarjen še le tedaj. Zato pač ni čuda, če so imeli narode, ki so izšli iz ene pradomovine, tudi skupno tradicijo o stvarjenju, grehu, potopu, torej o dogodkih, ki so ležali za vse te narode že v temni davnini. Ali nekaj drugega je, kar je Delitzsch zamolčal, kar pa ni v prilog njegovemu sklepu. „So skupni elementi med klinopisi in biblijo, pravi prof. Gherardi, je pa tudi velika razlika. Iz klinopisov nam govori velika mitologična zmešnjava brez vsakega etičnega principa, biblijske tradicije pa se odlikujejo z globoko moralno resnobo in strogo enoto religioznega pojmovanja.“ Vse raznolike mitologije starih narodov nosijo na sebi očitne znake, da so le potvare neke prastare tradicije, nekega prvotnega sporočila, ki se je čisto in nepokvarjeno ohranilo le v svetih knjigah Hebrejcev. To torej ni noben dokaz zoper sv. pismo, marveč prav dokaz za sv. pismo! „Ne v Bablu je original, a v bibliji le kopija, pravi dr. Döller,²⁾ marveč ravno narobe. Biblija nam je ohranila verske elemente čiste in nepokvarjene, Babel pa le posamezna zlata zrnca verske resnice, a pomešana z najrazličnejšimi mitologičnimi potvarami!“ Sicer so se pa dvignili proti Delitzschu tudi protestantovski tovariši-strokovnjaki. Najbolj zanimivo pa je, kar je pisal o tej priliki protestantovski „Reichsbote“.³⁾ Ta list očita Delitzschu in njegovim pristašem skrajni subjektivizem, potem pa pravi: Ko bi bilo vse to resnično, kar trdi Delitzsch, „bi katoliški cerkvi za silo še šlo, zakaj katoliška cerkev ima poleg sv. pisma še tradicijo, ustno izročilo, a z evangeljsko cerkvijo bi bilo pri kraju, ker le ta sloni na bibliji!“

A. U.

¹⁾ Cf. Osservatore Cattolico 3. febr. 1903.

²⁾ „Bibel und Babel oder Babel und Bibel.“ Predaval v dunajski „Leonovi družbi.“

³⁾ Cf. Köln. Volkszeitung 27. jan. 1903.

Promet in prometne zveze. — Vpliv cerkve. — Tržišča. — Sejmi. — Gostišča („Špitalič“)	165
--	-----

Stare krščanske knjižnice. (Dr. Francišek Ušeničnik.)

Vatikanska knjižnica — apologija rimske stolice	167
Najstarejše literarne zbirke. — Origenes. — Pamphilus 30.000 zvitkov	167
Knjižnica cerkve Božjega groba	168
Sežiganje krščanskih knjižnic	168
Samostanske knjižnice. — Cassiodor	170
„Coelestis bibliotheca“	170
Knjižnice v Rimu. — „Scriinium sanctum.“	171
Vpliv rimske knjižnice na zapadno Evropo	174
Dodatek. — Sv. Lavrencij patron knjižnic	176

**Apologetične misli. Na kaj se opira kozmologični dokaz?
(M. P.)**

Večnost sveta in kozmologični dokaz. — Tomaž Akvinski o večnosti sveta. — Tomaž Akvinski in kozmologični dokaz. — Zadnje, notranje podlage tega dokaza	187
--	-----

Cerkev in cerkve. Ali je ruska cerkev sveta? (Fr. Ks. G.) 180
„Svetniki“ v pravoslavni cerkvi. — Blaženi starec Serafim. —
O. Janez Kronstadtski „Kristus“. — Zaslužjena cerkev. —
Hrepenenje po svetosti in idealih svetosti.

Leon XIII. — pesnik. (Dr. Aleš Ušeničnik.) 188

Jaroslav Vrhlický. (Dr. Al. Dvořák.) 205

Slovstvo. 209

Knjižnica krščansko-socialne zveze. (A. U.) — Ségur — A. M.: Odgovori na ugovore zoper sv. vero. (F. U.) — Dr. Fr. Pernè: Trstenik. (Dr. G.) — M. Pavelić: Iz zakutka. — Gredt: Elementa philosophiae Aristotelico — Thomisticae I. II. (A. U.) — Ciganotto: De consummatione Sanctorum. (A. U.)

**Razne stvari. „Hrvatska Straža.“ — Versko-obrambna društva. —
P. Secchi. — Svobodomiselnost in „Kanzelparagraf.“ — Veda
in vera. — „Babel — Bibel.“**

**„Katoliški Obzornik“ izhaja po štirikrat na leto.
Velja 5 kron.**

Naročnina naj se pošilja pod naslovom:
Dr. Aleš Ušeničnik v Ljubljani.

